

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

2010

Karel David

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČANSKÉHO PRÁVA

Vypořádání společného jmění manželů

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Karel David

Konzultant

Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Louny, březen 2010

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem v ní vyznačil prameny, z nichž jsem čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Lounech dne 24. března 2010

Karel David

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji panu prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc. za cenné rady a připomínky, jež mi při psaní této práce poskytl.

V Lounech dne 24. března 2010

Karel David

OBSAH

1 Úvod	1
1.1 Význam právní úpravy vypořádání společného jmění manželů	1
1.2 Vypořádání majetkových vztahů mezi manžely do roku 1998	3
2 Zánik společného jmění manželů a jeho právní důsledky	7
2.1 Zánik společného jmění manželů v důsledku zániku manželství	7
2.2 Zánik společného jmění manželů za trvání manželství	9
2.2.1 Zánik společného jmění manželů prohlášením konkursu na majetek jednoho z manželů	10
2.2.2 Zánik společného jmění manželů soudním výrokem o propadnutí majetku některého z manželů	10
2.3 Důsledky zániku společného jmění manželů	11
3 Vypořádání společného jmění manželů obecně	13
3.1 Pojem vypořádání společného jmění manželů	13
3.2 Zákonné zásady pro vypořádání společného jmění manželů	15
4 Vypořádání společného jmění manželů při zániku manželství	17
4.1 Vypořádání společného jmění manželů z důvodu smrti	17
4.2 Vypořádání společného jmění manželů z důvodu rozvodu manželství	19
4.2.1 Vypořádání společného jmění manželů dohodou manželů	20
4.2.2 Vypořádání společného jmění manželů soudním rozhodnutím	32
4.2.2.1 Předmět vypořádání	33
4.2.2.2 Ocenění předmětu vypořádání	36
4.2.2.3 Aplikace zákonných zásad při vypořádání	43
4.2.2.4 Procesní stránka vypořádání	60
4.2.3 Vypořádání společného jmění manželů na základě zákonné domněnky	69
5 Vypořádání společného jmění manželů při zúžení jeho rozsahu	75
6 Vypořádání společného jmění manželů podle insolvenčního zákona	80
7 Společné jmění manželů a výkon rozhodnutí	91
8 Závěr – porovnání platné právní úpravy a vládního návrhu občanského zákoníku v oblasti vypořádání společného jmění manželů a odpovědnosti manželů za závazky	109
8.1 Obecně o rekodifikaci	109
8.2 Rekodifikace v oblasti vypořádání společného jmění manželů a odpovědnosti manželů za závazky	110
8.3 Zhodnocení navržených změn	124
Seznam zkratk	127

Seznam použité literatury	128
Summary	130
Klíčová slova	132
Key words	132

1 Úvod

1.1 Význam právní úpravy vypořádání společného jmění manželů

Za jedno z měřítek vyspělosti státu a jeho právní kultury můžeme považovat to, jaké podmínky stát vytvoří pro vznik a existenci manželství a rodiny, jak přispěje k dosažení hlavního účelu manželství, jímž je podle § 1 odst. 2 ZoR založení rodiny a řádná výchova dětí. Tradiční státovědecké teorie totiž považují za jeden z pojmových znaků státu obyvatelstvo. Aby stát během času nezanikl, je nutná reprodukce obyvatelstva a k ní by měl stát motivovat nejen ekonomickými výhodami, ale i vhodnou právní úpravou.

Z právního hlediska je důležité nejen to, aby stát nekomplikoval vznik manželství, aby stanovil základní pravidla pro soužití a hospodaření v rodině, ale také (ač to může znít paradoxně) aby nekladl nepřiměřené překážky zániku manželství a jasně definoval zásady pro vypořádání majetkových vztahů mezi manžely po zániku manželství.

Stát se snaží vést muže a ženu ke vstupu do manželství, k založení rodiny a k udržení tohoto společenství. Stanovení přísných podmínek pro rozvod by sice mohlo snížit hrubou míru rozvodovosti, ovšem zároveň by uměle udržovalo nefungující manželství a nepříznivě by ovlivnilo rozhodování lidí o tom, zda uzavřít sňatek či žít mimo manželský svazek.

Domnívám se, že na ochotu vstoupit do manželství by mohla negativně zapůsobit také kusá nebo extrémně nespravedlivá úprava vypořádání majetkových vztahů mezi manžely, byť dozajista v míře menší a obtížně odhadnutelné, neboť lidé spíše uvažují, proč manželství uzavřít a nikoli proč do manželství nevstupovat. J. Dvořák sice nezastává názor, že s ohledem na nesprávně zvolenou právní úpravu manželských majetkových vztahů by mohlo docházet k odklonu od uzavírání manželství, současně ale dodává, že kvalitu právní úpravy nelze v žádném případě podcenit.¹

¹ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s.20.

Právní úprava vypořádání majetkových vztahů mezi manžely nabývá na významu v souvislosti s postupným nárůstem rozvodovosti v České republice. Podle údajů Českého statistického úřadu² úhrnná rozvodovost (která udává podíl manželství končících rozvodem) od roku 2002 neklesla pod 45 %, v roce 2008, jenž je v době psaní této práce posledním statisticky uzavřeným rokem, pak činila úhrnná rozvodovost již téměř 50 %, což představuje evropský nadprůměr. Znamená to tedy, že téměř každý druhý člověk, jenž uzavře manželství, se rozvede. Praxe ukazuje, že vypořádání majetkových vztahů mezi manžely bývá nejobtížnější právě v případech, kdy manželství zanikne rozvodem, i z tohoto důvodu je kvalita právní úpravy vypořádání společného jmění důležitá.

Musíme si rovněž uvědomit, že každé manželství jednoho dne zanikne (ať již rozvodem či přirozenou cestou), a proto nastane potřeba provést vypořádání společného jmění manželů. K vypořádání navíc může dojít i za trvání manželství.

Úprava vypořádání společného jmění manželů je tedy navýsost praktická součást občanského práva, bez níž (či úprav analogických) se nemůže žádný moderní právní stát, který upravuje majetkové vztahy manželů zvláštním způsobem, obejít. Abychom ji mohli označit za kvalitní a vhodnou k praktické aplikaci, měla by podle mého názoru splňovat několik základních funkcí:

- 1) Motivovat účastníky k uzavření vypořádací dohody, neklást na tuto dohodu přehnané formální požadavky, ale zároveň zajistit, aby tato nepoškozovala práva třetích osob. Široká smluvní svoboda účastníků soukromoprávních vztahů patří mezi základní rysy moderních právních řádů.
- 2) Umožnit rychlé vypořádací řízení před soudem. Řízení o vypořádání společného jmění manželů patří mezi nejdlejší sporná řízení a pro jeho účastníky toto často představuje velkou psychickou zátěž, neboť se jedná o spor, v němž se střetávají vztahy majetkoprávní s osobnostními. Délka soudních řízení komplikuje i práci soudu, především kvůli nutnosti nechat znovu oceňovat majetek.
- 3) Nastavit pro soudní vypořádání taková pravidla, která zajistí spravedlivé majetkové vypořádání jak po stránce kvantitativní, tak kvalitativní. Mělo by se vycházet z toho, že manželství je solidární společenství s určitou dělbou úloh mezi oba partnery, ovšem zároveň by se měl při vypořádání promítnout i princip zásluhovosti.

² Internetové stránky Českého statistického úřadu
[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB8/\\$File/400709a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EB8/$File/400709a3.pdf) (1. 2. 2010)

4) Poskytnout právní jistotu manželům i třetím osobám pro případ, že nebude realizováno vypořádání dohodou ani soudní cestou.

Zejména v případech, kdy k zániku společného jmění manželů dochází za života manželů, je třeba při vypořádání hledět na to, aby nezpůsobilo zásadní rozkolísání dosavadních majetkových vztahů uvnitř rodiny. Jak uvádí literatura, majetkové společenství manželů je stvořeno proto, aby zajistilo řádný chod domácnosti, prospěch manželů a dětí.³ Právní úprava by tedy měla mj. napomáhat tomu, aby plnění základních funkcí rodiny nebylo v důsledku zániku společného jmění manželů a jeho vypořádání znemožněno.

1.2 Vypořádání majetkových vztahů mezi manžely do roku 1998

Speciální úprava manželských majetkových vztahů na území dnešní České republiky patří k oblastem, jimž byla věnována pozornost zákonů relativně pozdě. Prvním institutem podobným dnešnímu společnému jmění manželů bylo tzv. společenství statků upravené obecným zákoníkem občanským (§ 1233), které mezi sebou mohli smluvně vytvořit manželé. Toto společenství tvořil pouze majetek smluvně do něj vnesený a po zániku manželství se opět rozdělil. Vypořádání v dnešním významu nebylo přesně upraveno.

Až zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (§ 22 až 29) zakotvil tzv. zákonné majetkové společenství manželů, tedy majetkové společenství vznikající přímo ze zákona a nikoli smluvně. Uvedený zákon již obsahoval určité vypořádací zásady (ne nepodobné zásadám dnes obsaženým v § 150), i když pojem vypořádání ještě nebyl použit. Po zániku majetkového společenství se přiměřeně vycházelo z ustanovení o spoluvlastnictví včetně zásady rovnosti podílů. Podle učebnice občanského a rodinného práva z roku 1954 také stanovil, že pokud bylo manželství rozvedeno z viny jednoho z manželů, může druhý – nevinný manžel žádat, aby soud odňal manželů, který je vinen rozvodem, podíl na společném majetku, jestliže se tento manžel o nabytí majetku vůbec nepříčinil, anebo aby mu jeho podíl snížil, zasloužil-li se o něj jen v nepatrné míře. Tato úprava platila přiměřeně i v případech, kdy manželství bylo prohlášeno za neplatné a

³ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře, 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 51.

jeden z manželů nejednal při uzavření manželství v dobré víře. Bylo-li manželství rozvedeno z viny obou manželů, upravil soud na jejich žádost poměr jejich podílů na společném majetku tak, aby odpovídal míře přičinění obou o nabytí majetku. Upustil-li soud v rozhodnutí, jímž se manželství rozvádí, od výroku o vině, hledělo se na oba manžele tak, jako by žádný z nich nebyl rozvodem vinen, příp. musel sám zjistit skutečnosti rozhodné pro posouzení, který z manželů zavinil rozvat.⁴

Dnešnímu společnému jmění manželů bezprostředně předcházela institut bezpodílového spoluvlastnictví manželů, které bylo do našeho právního řádu zavedeno zákonem č. 40/1964 Sb., jímž byl přijat dodnes platný občanský zákoník. Koncepční změnu znamenal přesun právní úpravy manželských majetkových vztahů z práva rodinného do práva občanského. Poprvé se v souvislosti se společným majetkem manželů objevil termín vypořádání. Příznačným rysem této úpravy byla kogentnost a minimální možnost manželů se od ní odchýlit.

Pokud chtěli manželé realizovat vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví dohodou, soudy až do roku 1982 vycházely z toho, že vypořádání se musí týkat veškerého majetku, který do bezpodílového spoluvlastnictví náležel a existoval ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví. Pokud dohoda nezahrnovala veškerý majetek patřící do bezpodílového spoluvlastnictví, byla prohlášena za neplatnou.

Novelizace občanského zákoníku provedená zákonem č. 131/1982 Sb. (a vynucená naléhavou potřebou praxe) zavedla nevyvratitelnou domněnku vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (§ 149 odst. 4, nyní § 150 odst. 4), jež nastoupila po uplynutí tří let od zániku manželství, nedošlo-li do té doby k vypořádání dohodou nebo nebylo-li zahájeno soudní řízení o vypořádání. Zavedení této domněnky přineslo i změnu výkladu týkající se dohody manželů o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Jak uvádí literatura, v právní teorii i praxi se ustálil názor, že částečné vypořádání společného majetku manželů nepůsobí již do budoucna neplatnost takové dohody⁵. Souvislost mezi zavedením zákonné domněnky vypořádání a upuštěním od výkladu, že dohodou musí být vypořádáno společné jmění beze zbytku (jinak se o vypořádání nejedná), nemusí být na první pohled zřejmá, ale má své logické opodstatnění. Jestliže je možné nechat plynout čas a počkat, až nastoupí domněnka

⁴ Citováno podle Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 235.

⁵ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 195.

ohledně vypořádání veškerého majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví, pak je jediné správné, že manželé mohou uzavřít dohodu o vypořádání části bezpodílového spoluvlastnictví a co do zbývajících částí společného jmění se po uplynutí tříleté lhůty uplatní zákonná domněnka.

Až do novelizace občanského zákoníku provedené k 1. 8. 1998 zákonem č. 91/1998 Sb. nepodmiňoval zákon platnost vypořádací dohody tím, že práva věřitelů jí nesmí být dotčena. V praxi to však neznamenal horší pozici pro věřitele, neboť se vycházelo z toho, že dohody na třetí osoby nedopadají, ale mají účinky jen mezi jejími účastníky, tj. mezi manžely.

Dohoda manželů o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví mohla být uzavřena nejen písemně, ale i ústně nebo dokonce konkludentně, a to i v případě, že se týkala nemovitostí. Manželé, kteří uzavřeli dohodu o vypořádání, si museli na požádání vydat písemné potvrzení o tom, jak se vypořádali (§ 149 odst. 2). V souvislosti se zavedením evidence věcných práv k nemovitostem v katastru nemovitostí zákon č. 264/1992 Sb. zavedl do ustanovení § 149a, že dohoda manželů o vypořádání, týká-li se nemovitosti, musí mít písemnou formu a nabývá účinnosti vkladem do katastru nemovitostí. Sluší se poznamenat, že úprava po novele provedené zákonem č. 264/1992 Sb. byla zjevně vzorem pro autory vládního návrhu OZ, který jí přejímá.

Pokud jde o vypořádání soudním rozhodnutím, vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví se nijak zásadně nelišilo od dnešní úpravy vypořádání společného jmění. Až do přijetí novely občanského zákoníku z roku 1998 se, pokud to účastníci navrhli, vypořádávaly i společné dluhy manželů, které vznikly za trvání manželství (a to i bez souvislosti s bezpodílovým spoluvlastnictvím). Hovořilo se o tzv. vypořádání v širším smyslu.

Vypořádací pravidla OZ ve znění účinném do 31. 7. 1998 se teoreticky mohou aplikovat ještě v dnešní době. V případě, že bezpodílové spoluvlastnictví manželů zaniklo před 1. 8. 1998 a řízení o jeho vypořádání dosud nebylo pravomocně skončeno, musí soud provést vypořádání v souladu s tehdejší hmotněprávní úpravou. Na nutnost rozlišovat společné jmění a bezpodílové spoluvlastnictví upozornila i judikatura: Pokud bylo za trvání jednoho manželství soudem zrušeno bezpodílové spoluvlastnictví manželů jako institut manželského majetkového práva, nemohlo dojít k jeho

transformaci ve společné jmění manželů jako nového institutu manželského majetkového práva.⁶

⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1803/2000, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 19.

2 Zánik společného jmění manželů a jeho právní důsledky

Zánik společného jmění manželů je nevyhnutelným okamžikem v osudu každého manželského svazku. Na rozdíl od smluvních modifikací rozsahu společného jmění k zániku společného jmění dochází přímo ze zákona, ať již za trvání manželství, nebo (nejpozději) současně se zánikem manželství.

Komentářová literatura pak rozlišuje zánik majetkového společenství manželů ještě z jiného pohledu. Jednak zánik společného jmění ke konkrétnímu majetku nebo závazku, jednak zánik společného jmění, který se týká majetku a závazků jako komplexu.⁷ Je jedním z příznačných rysů společného jmění manželů, že jeho předmět se neustále mění, že majetek a závazky jej „opouštějí“, ať již proto, že samy zanikly nebo došlo k jejich zcizení. Tato práce se bude nadále zabývat pouze zánikem společného jmění jako celku, nevyplyne-li z textu něco jiného.

2.1 Zánik společného jmění manželů v důsledku zániku manželství

Zvláštní právní úprava majetkových vztahů mezi manžely je bytostně svázána s existencí manželství. Pokud manželství zanikne, nezná zákon důvod, proč by mělo nadále trvat společné jmění manželů (§ 149 odst. 1). Jelikož dočasnost (byť to může být dočasnost velmi dlouhého trvání) patří k hlavním vlastnostem právního institutu manželství, nese tento znak i společné jmění manželů. Již při uzavírání manželství se ví, že manželství (a zároveň s ním tedy i společné jmění) zanikne, jen se neví, kdy se tak přesně stane.

ZoR upravuje v zásadě dva důvody zániku manželství. Jsou jimi smrt jednoho manžela (eventuálně jeho prohlášení za mrtvého) a rozvod. Byť to zákon výslovně neuvádí, výkladem lze dovodit, že manželství (a tedy i společné jmění) zaniká také současnou smrtí obou manželů (např. při autohavárii). Obdobné účinky jako zánik manželství má rovněž prohlášení manželství za neplatné.

⁷ Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. vydání, Praha: Linde Praha, 2005, s. 238 nebo Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004, s. 503.

Smrt se zjišťuje předepsaným způsobem, když nejprve je provedena prohlídka mrtvého a poté vydán úmrtní list, jenž určuje datum smrti. Prohlášení za mrtvého umožňuje zákon soudu ve dvou případech. Buď tehdy, kdy smrt nelze prokázat stanoveným způsobem, ale smrt je zjištěna jinak, nebo v případě, že je fyzická osoba nezvěstná a se zřetelem ke všem okolnostem lze usoudit, že již nežije. Ačkoli soud v rozsudku o prohlášení za mrtvého uvádí pravděpodobný den smrti, zánik manželství (a tedy i společného jmění manželů) nastává až právní mocí tohoto rozsudku.

Pokud se zjistí, že osoba prohlášená za mrtvou žije, soud prohlášení za mrtvého zruší a manželství a společné jmění této osoby se s účinky *ex tunc* obnoví. Jedinou výjimku představuje případ, kdy manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého, v mezidobí uzavřel manželství nové. Za této situace se původní manželství (a tedy ani společné jmění manželů) neobnoví a datem zániku manželství a majetkového společenství zůstane i nadále den, kdy rozhodnutí o prohlášení za mrtvého nabylo právní moci, a to i přesto, že toto rozhodnutí bylo zrušeno. Při vědomí nutnosti zachovat alespoň určitou míru právní jistoty v majetkoprávních vztazích manželů i třetích osob nelze než na této úpravě setrvat.

V souvislosti se zánikem společného jmění v důsledku smrti jednoho z manželů upozorňují J. Dvořák a J. Spáčil na některé zahraniční úpravy, které nespojují se zánikem manželského majetkového společenství vždy nutnost jeho vypořádání, nýbrž upravují „pokračující majetkové společenství“. Jeho podstata spočívá v tom, že přeživší manžel se stává subjektem všeho společného majetku a k vypořádání majetkového společenství manželů dochází až po smrti druhého manžela.⁸

Nad zavedením obdobné úpravy lze jistě *de lege ferenda* uvažovat, především již proto, že by se zjednodušila dědická řízení, v nichž se nedaří dospět k dohodě, a také proto, že manželské majetkové společenství by mohlo plnit svoji zákonnou úlohu i po smrti jednoho z manželů. Na druhou stranu nelze přehlížet možné poškození dědiců zemřelého manžela, pokud by např. pozůstalý manžel nakládal se společným jměním neodpovědně. Za vhodné bych považoval poskytnout zemřelému manželovi možnost svobodné volby při rozhodování, zda se má po jeho smrti společné jmění vypořádat či nikoli. Skutečnost, že společné jmění zůstavitele a jeho manžela se vypořádá až po smrti druhého z nich, by tak mohla záviset na vůli zůstavitele relevantním způsobem

⁸ Blíže viz Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 192.

projevené (např. obdobně jako v případě vydědění) a pro případ, že by zůstavitel žádný pokyn v tomto směru nezanechal, by ze zákona majetkové společenství zaniklo a jeho vypořádání se provést muselo.

V případě rozvodu zaniká společné jmění dnem právní moci rozsudku, jímž bylo manželství rozvedeno. Je přitom lhostejno, zda soud rozhoduje ve „standardním“ nebo tzv. zrychleném rozvodovém řízení.

Uzavřou-li manželé sňatek a soud posléze shledá některý důvod jeho neplatnosti podle § 11 an. ZoR, právní mocí jeho rozsudku společné jmění manželů, jež uzavřením neplatného manželství vzniklo, zaniká. Jak správně poukazuje literatura, o zániku manželství se tady důsledně hovořit nedá.⁹ Manželství se podle § 17 odst. 1 ZoR považuje za neuzavřené, ovšem účinky tohoto „neuzavření“ nastávají až ex nunc. Proto na rozdíl od tzv. neexistentního manželství (§ 17a ZoR) společné jmění vzniká (a zaniká).

2.2 Zánik společného jmění manželů za trvání manželství

Ačkoli by úzká vázanost společného jmění na manželství mohla svědčit pro naprostou nerozlučnost těchto institutů, zákon připouští zánik společného jmění i za situace, kdy manželství trvá. Děje se tak ovšem pouze v případě, že nastane jedna ze dvou skutečností předvídaných zákonem. Buď dojde k prohlášení konkursu na majetek jednoho z manželů, nebo soud rozhodne o propadnutí majetku některého z manželů. Žádná jiná právní skutečnost vliv na existenci společného jmění manželů nemá (např. dlouholeté odloučení manželů, zrušení společné domácnosti apod.).

Pro úplnost je třeba dodat, že v případě zániku společného jmění manželů za trvání manželství se společné jmění již neobnoví, a to ani tehdy, je-li konkurs zrušen (z jakéhokoli zákonného důvodu) nebo trest propadnutí majetku vykonán. O obnově manželského majetkového společenství (s účinky ex nunc) může rozhodnout pouze soud ve sporném řízení na návrh jednoho z manželů. Tomuto návrhu soud z povahy věci vyhoví pouze tehdy, pokud sezná, že obnova společného jmění neohrozí

⁹ Bičovský, J., Holub, M., Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 136.

majetkoprávní pozici druhého manžela, že již netrvají důvody, pro něž k zániku společného jmění došlo.

2.2.1 Zánik společného jmění manželů prohlášením konkursu na majetek jednoho z manželů

Majetkové společenství manželů zaniká ex lege (§ 268 odst. 1 IZ) prohlášením konkursu na majetek jednoho manžela, děje se tak k okamžiku, kdy usnesení o prohlášení konkursu bylo vyvěšeno na úřední desce soudu. Komentář toto označuje jako logický následek prohlášení konkursu, když na část majetku připadající samotnému dlužníku přímo dopadají následky konkursu.¹⁰ V případě, že vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela byl vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství, což znamená, že prohlášením konkursu vzniklo a zároveň zaniklo společné jmění manželů ke všemu, co by bylo předmětem společného jmění podle § 143.

2.2.2 Zánik společného jmění manželů soudním výrokem o propadnutí majetku některého z manželů

Nový trestní zákoník obsahuje stejně jako trestní zákon účinný do 31. 12. 2009 ve výčtu jednotlivých trestů i trest propadnutí majetku, nejpřísnější majetkový trest. Co do podmínek pro uložení tohoto trestu a následků s ním spjatých se jedná v podstatě o přepis původní úpravy. Soud může vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu a poměrům pachatele uložit tento trest tehdy, odsuzuje-li pachatele k výjimečnému trestu anebo odsuzuje-li jej za zvlášť závažný zločin, jímž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch; jinak pouze tehdy, jestliže trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný zločin dovoluje. Propadnutí majetku postihuje buď celý majetek odsouzeného, nebo tu jeho část, kterou soud určí. Potrestaný manžel ztrácí dispoziční právo se svým majetkem a do vztahů týkajících se propadlého majetku nastupuje místo něj stát.

Dnem, kdy rozsudek soudu o uložení tohoto trestu jednomu z manželů nabude právní moci, zaniká společného jmění manželů (§ 66 odst. 4 TZ). Zákon tím chrání

¹⁰ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 348.

„nepotrestaného“ manžela, neboť trest propadnutí majetku nepostihne veškerý majetek náležející do společného jmění, ale pouze tu jeho část, která po provedeném vypořádání připadne odsouzenému manželovi.

Teorie zastává názor, že v tomto případě je vyloučena dohoda manželů o zániku společného jmění, neboť to zaniká přímo ze zákona. Ze striktního znění § 52 odst. 2 trestního zákona (nyní obdobně § 66 odst. 4 TZ) vyplývá, že společné jmění manželů zaniká i tehdy, byl-li zároveň oběma manželům tímž rozsudkem uložen trest propadnutí majetku, nebo byl-li uložen trest propadnutí jen části majetku.¹¹

Pro případ, kdy soud vynese trest propadnutí pouze části majetku jednoho z manželů, se nabízí úvaha, zda druhému manželovi neumožnit, aby nějakým úkonem zánik společného jmění vyloučil, tedy aby nezaniklo majetkové společenství manželů tehdy, nemá-li na tom neodsouzený manžel z jakýchkoli důvodů zájem. Trest by tak nepostihoval pouze část výlučného majetku potrestaného manžela a jeho vypořádací podíl, ale rovněž část majetku ve společném jmění manželů. Takové řešení však nelze v žádném případě podpořit. V první řadě již proto, že by nepřineslo zaznamenanou odezvu v praxi, neboť trest propadnutí části majetku je trestními soudy ukládán zcela ojediněle. Především by se však taková úprava ocitla v ústavním rozporu s pojetím trestu, neboť podle čl. 39 Listiny může být trest uložen jen za spáchaný trestný čin jeho pachateli. Jakési solidární participování „nepotrestaného“ manžela na trestu odsouzeného manžela nelze připustit.

2.3 Důsledky zániku společného jmění manželů

Zánik společného jmění manželů má významné důsledky v rovině majetkoprávní. Pro další nabývání majetku manžely platí obecná úprava nabývání vlastnictví, tedy každý z manželů nabývá majetek do svého výlučného vlastnictví (§ 132 an.). Pokud by manželé nabyli nějaký majetek společně, stanou se jeho podílovými spoluvlastníky v míře, v jakém se o nabytí zasloužili (§ 137). Masa společného jmění už se nemůže rozšiřovat, ale pouze nabývat o případné plody a přírůstky. Jak doplňuje M.

¹¹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004, s. 461.

Makarius, zaniklé společné jmění je zejména omezeno o veškeré příjmy, s výjimkou výnosů ze sebe samého.¹²

Důsledkem zániku společného jmění, jímž se bude tato práce dále podrobně zabývat, je zákonný požadavek na provedení vypořádání majetkového společenství manželů.

¹² Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 67.

3 Vypořádání společného jmění manželů obecně

3.1 Pojem vypořádání společného jmění manželů

§ 149 odst. 2 stanoví kogentně: Zanikne-li společné jmění manželů, provede se jeho vypořádání. Není tedy ponecháno na vůli manželů, třetích osob či soudu, zda se zaniklé společné jmění má, či nemá vypořádat. I když se vypořádání provádí zpravidla s určitým časovým odstupem od zániku společného jmění (vyjma vypořádání dohodou podle § 24a ZoR), má zásadně účinky ex tunc, tedy k okamžiku zániku majetkového společenství. Vypořádáním můžeme rozumět rozdělení předmětu společného jmění (tedy jak aktiv, tak pasiv, které do společného jmění spadaly v den jeho zániku) mezi bývalé manžele nebo, jak uvádí judikatura, uspořádání vlastnických vztahů mezi manžely k věcem, které byly předmětem bezpodílového spoluvlastnictví v době zániku manželství.¹³

Výstižný je výklad vypořádání, který jej chápe jako co nejširší možnou likvidaci všech společných majetkových práv a závazků manželů.¹⁴ Hlavním smyslem vypořádání společného jmění je totiž nepochybně zrušit kvazispoluvlastnické vztahy mezi manžely a přikázat jednotlivé majetkové hodnoty do výlučného vlastnictví jednoho či druhého manžela. Praxe ukazuje, že vztahy mezi rozvedenými manžely jsou často narušené natolik, že účelné hospodaření s věcí v podílovém spoluvlastnictví není možné a spoluvlastnictví se stává jen nástrojem sloužícím manželům k vedení dalších sporných řízení, k nakládání s majetkem v podílovém spoluvlastnictví bez souhlasu druhého apod. Přířčení majetku, který dosud spadal do společného jmění, do podílového spoluvlastnictví manželů by proto soudy měly používat jen v případech skutečně jinak neřešitelných.

Při hledání smyslu vypořádání lze přisvědčit názornému výkladu literatury, že vypořádáním se nastolí jistota (pokud jde o vztah k majetku a závazkům ve společném jmění – pozn. aut.), neboť mezidobí, kdy došlo k zániku společného jmění a ještě nikoli

¹³ Usnesení Ústavní soudu sp. zn. I. ÚS 412/2000, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 154.

¹⁴ Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999, s. 54.

k vypořádání, je období potenciality vlastnictví každého z partnerů k jednotlivé věci. Je to podobné jako u dědictví, kde se dědictví nabývá smrtí zůstavitele, i když po určitou dobu, než se dědictví projedná, tu může být nejistota, komu z dědiců co připadne.¹⁵

Jak pro úplnost dodávají autoři komentáře, při vypořádání společného jmění nedochází k převodu vlastnictví, protože každý z manželů byl úplným vlastníkem, nedochází ani k postoupení pohledávky ani k převzetí dluhů.¹⁶ Pouze na straně toho z manželů, kterému nebyla věc ze společného jmění přikázána, dochází k zániku vlastnického vztahu k věci. Obdobně to platí i v případě, že soud přikáže určitý majetek do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů; každý z manželů tak ztrácí vlastnické právo k věci v poměru, v němž jej získal druhý manžel.

Vypořádání se provádí nejen při zániku společného jmění, ale na základě obdobného použití § 149 odst. 2 též v případě, kdy manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu zúží zákonný rozsah společného jmění (§ 143a odst. 1, 2) nebo jestliže dojde ke zúžení společného jmění soudním rozhodnutím (§ 148 odst. 1, 2).

Ačkoli mezi zánikem a vypořádáním společného jmění přirozeně zeje časová prodleva (která může být zejména při vypořádání soudní cestou dosti dlouhá), zákon nikterak neupravuje režim právních vztahů vzniklých k majetku a závazkům ve společném jmění v tomto mezidobí. Pro praxi to přitom není otázka nepodstatná, protože v této době může masa náležející do manželského majetkového společenství doznat značných změn jak po stránce kvalitativní, tak kvantitativní. Autoři komentáře vidí jako jediné řešení toho, jak posuzovat právní vztahy vzniklé v době mezi zánikem a vypořádáním společného jmění, obdobné použití předpisů o společném jmění manželů.¹⁷ Stejně stanovisko ostatně již dříve publikoval NS (3 Cz 10/92): Protože občanský zákoník nemá výslovné ustanovení o tom, jakými ustanoveními se řídí správa společného majetku v době mezi zánikem bezpodílového spoluvlastnictví a mezi jeho vypořádáním, je třeba použít ustanovení, upravující vztahy obsahem a účelem nejbližší.

¹⁵ Bičovský, J., Holub, M., Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 144.

¹⁶ Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1. 3. 2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 248.

¹⁷ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha: C.H. Beck, 2004, s. 504.

Takovými jsou ustanovení o bezpodílovém spoluvlastnictví manželů.¹⁸ Na základě § 853 se tedy na vztahy týkající se zaniklého společného jmění budou aplikovat ustanovení o společném jmění.

Podle soudní praxe (R 42/72) platí, že pokud jeden z manželů nakládá s věcí, která byla v bezpodílovém spoluvlastnictví (třeba i po zániku tohoto spoluvlastnictví), způsobem, který je v rozporu s § 145 odst. 1, je nutno při vypořádání i takovou věc zařadit do bezpodílového spoluvlastnictví, neboť v tomto spoluvlastnictví zůstává. Pokud by ovšem šlo o dispozici platnou (např. věc byla prodána nebo darována se souhlasem obou manželů), nelze již tuto věc do bezpodílového spoluvlastnictví zařazovat. Podle povahy právního úkonu by bylo možno do bezpodílového spoluvlastnictví zahrnout jen peněžitou částku nebo jinou věc za původní získanou.¹⁹

3.2 Zákonné zásady pro vypořádání společného jmění manželů

Pro určení výše podílů každého manžela na společném jmění při jeho vypořádání a pro konkrétní „rozdělování“ majetku ve společném jmění stanoví návod ustanovení § 149 odst. 2 a 3, které zakotvuje tyto zásady: 1) princip rovnosti podílů, 2) pravidlo zápočtů, 3) zásadu potřeb nezletilých dětí a 4) princip péče o rodinu a zásluh o nabytí a udržení společného jmění.

Teorie i soudní praxe se již ustálily na stanovisku, že uvedené zásady jsou závazné především tehdy, rozhoduje-li o vypořádání majetkového společenství manželů soud. Dochází-li k vypořádání na základě dohody manželů, lze se od těchto principů odchýlit, samozřejmě při respektování obecných pravidel platných pro právní úkony (§ 34 an.) Literatura v tomto smyslu přiléhavě označuje vypořádací pravidla uvedená v § 149 jako návod pro dohodu.²⁰ Ačkoli zásady vyjmenované v § 149 pro vypořádání dohodou závazné nejsou, výrazné odchýlení se od nich může ke zpochybnění dohody ze strany věřitelů.

¹⁸ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 243.

¹⁹ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 242.

²⁰ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 148.

Z dikce § 149 odst. 3 („při vypořádání se přihlédne především...“) je zřejmá demonstrativnost výčtu zákonných vypořádacích zásad, teorie²¹ ani soudní praxe (např. R 70/65) tento výčet za taxativní nepovažují. Soud tedy může při určování vypořádacích podílů přihlédnout i k jiným okolnostem, než jsou výslovně uvedeny v zákoně, jejich vliv na provedení vypořádání by však měl být zásadně méně výrazný, neboť okolnosti v zákoně zmíněné, k nimž se při vypořádání přihlíží, lze bezesporu považovat za stěžejní. Domnívám se, že uplatnění jiných hledisek může mít význam v rovině kvalitativního vypořádání, vyšší podílů by však mělo ovlivnit zcela ojediněle. „Vedlejšími“ okolnostmi, jež soud může při vypořádání společného jmění zvažovat, může být mj. účelné využití věci (např. za situace, kdy jeden z manželů denně dojíždí automobilem do zaměstnání, zatímco druhý z manželů pracuje v místě bydliště, se jeví jako vhodné svěřit automobil do vlastnictví manžela dojíždějícího do zaměstnání).

Smysl zákonných vypořádacích principů přesně vykládá J. Bičovský, když chápe § 150 (nyní § 149) obsahující zásady pro vypořádání jako ustanovení kogentní, u kterého každá okolnost musí být uvážena jen v té míře, aby byl docílen spravedlivý výsledek.²²

Blíže k těmto zásadám a k jejich aplikaci viz část 4.2.2.3 této práce.

²¹ Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek, § 1 – 487. Praha: Linde Praha, 2008, s. 675.

²² Bičovský, J. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Praha: Linde Praha, 1993, s. 197 – 198.

4 Vypořádání společného jmění manželů při zániku manželství

4.1 Vypořádání společného jmění manželů z důvodu smrti

Pokud došlo k zániku manželství v důsledku smrti jednoho z manželů či z důvodu jeho prohlášení za mrtvého, vypořádává se společné jmění manželů v dědickém řízení před soudem podle části sedmé OZ. Soud nejprve rozhodne o obvyklé ceně majetku, který měl zůstavitel s pozůstalým manželem ve společném jmění, a to v době smrti zůstavitele. Poté podle zásad uvedených v OZ určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi (§ 1751 odst. 1 OSŘ). Bude-li rozhodnutí záviset na skutečnosti, která zůstala mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců sporná, pak se soud omezí jen na zjištění této spornosti. Zásadami „uvedenými v OZ“, jimiž se má soud při dědickém řízení řídit, je třeba rozumět pravidla pro soudní vypořádání společného jmění manželů zakotvená v ustanovení § 149 odst. 2 a 3.

V dědickém řízení se však nevypořádává společné jmění tehdy, jestliže zaniklo již před smrtí zůstavitele, ale do jeho smrti nebylo vypořádání realizováno. V takovém případě, jak uvádí judikatura, soud v dědickém řízení zařadí do aktiv, resp. pasiv dědictví (pokud zde byl společný dluh) „podíl zůstavitele z dosud nevypořádaného bezpodílového spoluvlastnictví s rozvedeným manželem“. Nerozhoduje však konkrétně o jednotlivých věcech (resp. i dlužích), neboť tato otázka musí být řešena mimo řízení o dědictví.²³ Mimo řízení o dědictví je tedy nutné provést vypořádání společného jmění manželů, a to kterýmkoli ze zákonných způsobů, tj. dědicové mohou buď uzavřít vypořádací dohodu s manželkou zůstavitele, nebo dojde k vypořádání v soudním řízení (nikoli ovšem v rámci dědického řízení). Nastoupit může také zákonná vypořádací domněnka (viz níže). Bylo-li řízení o vypořádání společného jmění manželů zahájeno již před smrtí zůstavitele, pak se v něm pokračuje s dědici zemřelého manžela. Vyloučit

²³ Usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 96/96, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 201.

nelze ani postup, že soud v dědickém řízení vyčká na vypořádání společného jmění manželů a řízení o dědictví do doby vypořádání přeruší.²⁴

Někteří autoři sice míní, že pokud spor o vypořádání (před smrtí jednoho z manželů) dosud nebyl zahájen, lze se přiklonit k názoru, že tu podle ustanovení § 853 je možné pohlížet na nevypořádané společné jmění manželů stejně jako na zaniklé smrtí a řešit vypořádání v soudním řízení podle ustanovení § 175l a násl. OSŘ,²⁵ ovšem tomuto názoru nelze podle mne přisvědčit. Využití analogie za pomoci § 853 rozhodně není v takovém případě namístě, neboť přednost má výslovná zákonná úprava, která neumožňuje vypořádat společné jmění, jež nezaniklo v důsledku smrti jednoho z manželů, v dědickém řízení. Ačkoli ve starší judikatuře (R 4/80) se objevilo stanovisko, že nebylo-li občanské soudní řízení o vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví zahájeno ještě za života obou bezpodílových spoluvlastníků, pak již není zákonného podkladu pro toto řízení a nelze usoudit podat úspěšně návrh na vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví proti dědici zemřelého bezpodílového spoluvlastníka,²⁶ aktuální soudní praxe²⁷ tuto tezi jednoznačně vyvrací. Správný argument proti možnosti vypořádat majetkové společenství manželů zaniklé již před smrtí manžela přinášejí J. Dvořák a J. Spáčil, když uvádějí, že přeživší manžel není účastníkem dědického řízení, a proto by jej rozhodnutí vydaná v dědickém řízení o tom, co patří do dědictví (a zřejmě tedy co zůstane jemu) nevázala.²⁸

V případě, že společné jmění manželů zaniklo již před smrtí jednoho z nich, vzniká otázka, zda může dojít k jeho vypořádání na základě zákonné domněnky, když tříletá lhůta od zániku společného jmění uplyne až po smrti jednoho z manželů, ovšem ještě před uzavřením dohody nebo zahájením vypořádacího řízení. Domnívám se, že takové vypořádání možné je, byť nelze interpretovat ustanovení § 150 odst. 4 striktně z hlediska jazykového, neboť zemřelý manžel již věci užívat nemůže a byl by tedy znevýhodněn. Mám za to, že stav výlučného užívání je v těchto případech možné

²⁴ Srov. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 837 – 838.

²⁵ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 176.

²⁶ Citováno podle Dvořák, J., Spáčil, J. Vypořádání společného jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 236.

²⁷ Srov. rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. 24 Co 96/96 publikované v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 200 – 203.

²⁸ Dvořák, J., Spáčil, J. Vypořádání společného jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 237 – 238 a judikatura tam uvedená.

posuzovat ve vztahu k době, kdy zůstavitel ještě žil. V této souvislosti lze poukázat na ustálený výklad teorie, že věc nemusí být užívána po celou tříletou dobu; stačí i doba přiměřeně kratší, lze-li však z ní usuzovat na trvalost užívání a toto užívání se neděje proti vůli druhého manžela.²⁹ Vyloučit ovšem nelze ani názor publikovaný v odborné literatuře, jenž za rozhodující považuje užívání věcí pozůstalým manželem a dědici zemřelého manžela,³⁰ neboť úmrtím zůstavitele vstupují dědici do práv a povinností k jeho majetku, tj. i do práva užívat věci patřící do nevypořádaného společného jmění. Při takovém posouzení ovšem nelze zcela přehlížet, že dědici budou oproti pozůstalému manželu handicapováni, neboť zpravidla nebudou mít o majetku ve společném jmění takový přehled, mohou mezi nimi vznikat rozpory ohledně užívání věcí apod.

Podle judikatury v tomto případě zařadí soud v dědickém řízení do aktiv, respektive pasiv dědictví (pokud zde byl společný dluh) „podíl zůstavitele z dosud nevypořádaného bezpodílového spoluvlastnictví manželů s rozvedeným manželem“, a to v ceně, která odpovídá příslušnému podílu zůstavitele ve smyslu § 150 (nyní § 149) na společném majetku (příp. i dluhu). Nerozhoduje však konkrétně o jednotlivých věcech (resp. i dlužích), neboť tato otázka musí být řešena mimo řízení o dědictví buď dohodou bývalého manžela a dědiců nebo v soudním řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů vedeném mezi bývalým manželem a dědici, případně následným uplatněním domněnky dle § 149 odst. 4 (nyní § 150 odst. 4).³¹

V případě, kdy oba manželé zemřou současně, společné jmění se vypořádává i za situace, kdy oba manželé zemřou současně, soud určí, co spadá do dědictví po prvním manželovi a co do dědictví po druhém manželovi.

4.2 Vypořádání společného jmění manželů z důvodu rozvodu manželství

Má-li se uskutečnit vypořádání společného jmění manželů z důvodu zániku manželství rozvodem, musí se tak stát některým ze způsobů, jež výslovně vyjmenovává

²⁹ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. 3., aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 350.

³⁰ Podrobně viz Dvořák, J., Spáčil, J. Vypořádání společného jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 238.

³¹ Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 96/96, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 200 – 201.

OZ. Jsou jimi: dohoda manželů (§ 150 odst. 1), soudní rozhodnutí vydané na návrh jednoho z manželů (§ 150 odst. 3) a zákonná domněnka (§ 150 odst. 4).

Vypořádání společného jmění lze provést nejen některým z těchto způsobů samostatně, ale rovněž jejich vzájemnou kombinací. Teoreticky je tak např. možné, aby manželé uzavřeli dohodu o vypořádání jen části společného jmění, o dalším jeho vypořádání rozhodl na návrh jednoho z manželů soud a co do zbytku nevypořádaného jmění se uplatnila zákonná domněnka.

4.2.1 Vypořádání společného jmění manželů dohodou manželů

Pokud manželství zanikne rozvodem, preferuje zákon jako způsob majetkového vypořádání manželů jejich dohodu. Vyplývá to jak z umístění dohody manželů jako způsobu vypořádání na prvním místě (§ 150 odst. 1), tak z dikce § 150 odst. 3 („neprovede-li se vypořádání dohodou, provede je na návrh některého z manželů soud“) a konečně i z § 150 odst. 4, který po třech letech od zániku společného jmění (v případě, že nedojde k vypořádání dohodou nebo není podán návrh na vypořádání soudem) nastoluje zákonnou domněnku vypořádání, čímž manžele nepřímo motivuje, aby se v tříleté lhůtě o vypořádání pokud možno dohodli.

Poskytnutí pokud možno co nejširší smluvní svobody účastníkům soukromoprávních vztahů je základním rysem všech moderních právních úprav. Upřednostnění dohody manželů nelze hodnotit jinak než jako správné, protože, jak uvádí literatura, umožňuje manželům, aby v této dohodě respektovali své individuální zájmy, hospodářské potřeby i osobní vztahy k určitým kusům majetku.³² I sebepečlivějším postupem soudu při vypořádávání nemůže být z pohledu manželů nikdy docíleno takové spravedlnosti vypořádání jako jejich vzájemnou dohodou.

Pojem „dohoda“ musíme chápat jako zvláštní označení pro smlouvu, platí pro ni tedy obecná ustanovení OZ o právních úkonech a o smlouvách, a to včetně pravidel pro její interpretaci.³³ Proto je především zapotřebí, aby dohoda manželů byla učiněna svobodně a vážně, určitě a srozumitelně, jinak je neplatná (§ 37 odst. 1). V ustanoveních o neplatnosti právních úkonů v podstatě spočívá jediná ochrana

³² Dvořák, J., Spáčil, J. Vypořádání společného jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 194.

³³ Srov. náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 572/04 publikovaný v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 88 – 93.

manžela, který by byl k uzavření dohody donucen. V úvahu by mohlo připadat odstoupení od dohody kvůli jejímu uzavření v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek (§ 49), popř. pro neplatnost dohody kvůli jejímu rozporu s dobrými mravy (§ 39).

Je otázkou, zda tato obecná ochrana postačuje, nebo by právní úpravě prospěla ještě nějaká zvláštní forma ochrany slabšího manžela. Zánik manželství a vypořádání majetkového společenství totiž nepředstavuje pouze problém majetkoprávní, nýbrž často znamená také mimořádnou psychickou zátěž pro bývalé manžele. Nelze vyloučit, že v praxi mohou nastat situace, kdy jeden z manželů se uzavřením pro něj výrazně nevýhodné dohody o vypořádání dobrovolně majetkově uskromňuje, jen aby se vyhnul psychicky náročnému soudnímu vypořádávání nebo aby se snáze dohodl s druhým manželem na výchově a výživě dětí či v jiných záležitostech, jež zánik manželství doprovázejí.

Podle mého názoru není cílem české občanskoprávní úpravy být úpravou kazuistickou, nehledě na to, že v tak složitých vztazích, jaké představuje manželství a instituty s ním spjaté a ve kterých rovina právní představuje pouze jednu z mnoha dimenzí, nelze v zákoně nikdy předvídat všechny možné situace, jež se mohou v životě vyskytnout. Nedomnívám se proto, že by zákonné zakotvení speciální ochrany manžela při uzavírání dohody o vypořádání mohlo být pro praxi znatelným přínosem. Současná úprava obecné ochrany při uzavírání smluv poskytuje poměrně široký prostor pro výklad a závisí tedy jen na účastnících samotných, do jaké míry bude zajištěno, aby při uzavírání dohod o vypořádání nedocházelo k majetkovým diskriminacím.

Zákon pro dohodu o vypořádání společného jmění vyžaduje písemnou formu (bez ohledu na předmět vypořádávaného společného jmění), nedodržení této formy by znamenalo absolutní neplatnost dohody (§ 40 odst. 1). Pokud do majetkového společenství manželů náleží nemovitost, pak nabývá dohoda účinnosti vkladem do katastru nemovitostí (§ 149a). Někteří autoři upozorňují na nepřesnost tohoto zákonného ustanovení, které nerespektuje rozdíly mezi obligační a věcněprávní účinností. Zákonodárce chtěl podle nich zřejmě vyjádřit, že k nabytí práva k nemovitosti dojde až jeho vkladem do katastru nemovitostí.³⁴

³⁴ Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. vydání, Brno: MU v Brně a Nakladatelství Doplněk, 2002, s. 145 nebo Plečtiny, V., Kocourek, J. Občanský zákoník. Výklad, judikatura, související předpisy. 3. vydání, Praha: Eurounion Praha, 2004, s. 191.

Z praktického hlediska je tady třeba upozornit na nebezpečí „nechtěné“ aplikace zákonné vypořádací domněnky ohledně nemovitostí. Ústavní soud sjednotil soudní praxi, když konstatoval, že k vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (pokud jde o nemovitosti – pozn. aut.) dochází dnem, ke kterému nastupují účinky vkladu. Z tohoto důvodu musí být nejpozději poslední den lhůty určené k vypořádání podán návrh na vklad. Nebyl-li návrh na vklad podán, uplynutím lhůty nastoupila zákonná domněnka o vypořádání zakotvená v § 149 odst. 4, i když dohoda o vypořádání byla uzavřena.³⁵ Pokud je tedy návrh na vklad podán až po uplynutí tříleté lhůty od zániku manželství, katastrálnímu úřadu nezbývá než návrh na vklad zamítnout v souladu s § 5 odst. 1 písm. e) a odst. 2 zákona č. 265/1992 Sb. Jak správně doplňuje komentář, celá smlouva nabývá účinnosti teprve vkladem do katastru nemovitostí.³⁶ To znamená, že ani vypořádání jiného majetku než nemovitého není dohodou realizováno, dokud není podán návrh na vklad do katastru nemovitostí. V případě opožděného zahájení vkladového řízení tak nastoupí účinky zákonné domněnky vypořádání nejen ve vztahu k nemovitostem, ale i k ostatnímu majetku a závazkům.

Co se týče požadavků na obsahovou stránku dohody, není zákonná úprava příliš podrobná. Pomineme-li obecné náležitosti vyžadované pro právní úkony (§ 34 an.) a nutný soulad s dobrými mravy (§ 39), pak zákon již pouze stanoví podmínku, že práva věřitelů nesmí být dohodou manželů dotčena (§ 150 odst. 2). Jelikož je zákaz zásahu do práv věřitelů formulován velmi obecně a stručně, nezbývá než se při hledání konkrétních pravidel ochrany věřitele opřít o dosavadní judikaturu. Ta nabízí v zásadě dvě varianty, jak vyřešit situaci, kdy dlužníkem je pouze jeden z manželů a jeden manžel získá dohodou o vypořádání všechny majetek (nebo jeho podstatnou část), zatímco druhý manžel (ten, jenž je věřitelovým dlužníkem) se nestane vlastníkem žádné části dosavadního společného jmění (nebo pouze jeho nepatrného dílu).

Takovéto majetkové vypořádání by podstatně ztížilo uspokojení věřitelova práva (či ho dokonce zcela znemožnilo), proto podle soudní praxe (např. R 27/2000, R 52/2000) může oprávněný ze závazkového vztahu odporovat dohodě o vypořádání dle § 42a. Jiné rozhodnutí naopak nepřipouští aplikaci ustanovení o odporovatelnosti právním

³⁵ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 412/2000, cit. podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 154.

³⁶ Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek, § 1 – 487. Praha: Linde Praha, 2008, s. 681.

úkonům, neboť jestliže manželé uzavřeli dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se záměrem znemožnit uspokojení pohledávky žalobců, pak účel dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví odporuje zákonu a tato dohoda je ve smyslu ustanovení § 39 neplatným právním úkonem.³⁷ Tento dodnes zcela nevyřešený rozchod v názorech Nejvyššího soudu by mohl vést k širší debatě, jež by měla nalézt odpověď na otázku, zda každý právní úkon dlužníka učiněný s úmyslem zkrátit uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky zároveň svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům. Pokud by tomu ovšem tak bylo, stalo by se ustanovení o odporovatelnosti právním úkonům v zákoně téměř nadbytečným, neboť drtivá většina úkonů zkracujících věřitele by byla absolutně neplatná ex lege a tedy by se na ně hledělo, jako by nebyly učiněny. Obecně totiž v soudní praxi platí, že u právního úkonu, který je neplatný, nelze vyslovit jeho odporovatelnost.

Z pohledu ochrany věřitele je nekonstantní názor soudů v této problematice nežádoucí, neboť je třeba si uvědomit, že zatímco k absolutní neplatnosti právního úkonu se přihlíží z moci úřední a taková to neplatnost se nepromlčuje, domáhání se neúčinnosti právního úkonu vůči věřiteli je možné pouze na návrh věřitele formou odpůrcí žaloby, která musí být podaná ve lhůtě tří let od učinění daného právního úkonu. Nadto jsou s absolutní neplatností právního úkonu spojeny jiné právní důsledky než s neúčinností právního úkonu vůči věřiteli. Z hlediska zajištění právní jistoty se jeví jako nejvhodnější řešení navrhané J. Dvořákem a J. Spáčilem. Podle nich by mělo dojít ke zpřesnění právní úpravy, která by na poškození věřitele dohodou o vypořádání měla vázat relativní neplatnost.³⁸

Byl publikován rovněž názor, že v případě porušení § 150 odst. 2 nelze vyloučit, že dohoda bude neplatná pouze částečně za podmínek ustanovení § 41.³⁹ S tímto pohledem na možnost ochrany věřitele se neztotožňuji, neboť vypořádací dohodu lze považovat za víceméně komplexní vyřešení majetkových vztahů mezi manžely, za shodný projev vůle obou jejích účastníků ke všem jejím částem v souhrnu, jak pokud jde o rozdělení konkrétních kusů majetku a závazků, tak co se týče celkové hodnoty té

³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2088/2000, cit. podle Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 230.

³⁸ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 200.

³⁹ Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 69.

části společného jmění, jež připadne do vylučného vlastnictví každého z manželů. „Zneplatnění“ pouze některé části dohody by vneslo nerovnováhu do majetkoprávního konsensu, který mezi sebou manželé našli. Pomocně lze argumentovat i tím, že zákonodárce neměl v úmyslu umožňovat, aby některá ustanovení vypořádací dohody byla platná a jiná nikoli, když např. v případě vypořádání nemovitostí je dohoda účinná buď celá, nebo účinnosti nenabude žádná z jejích částí (je-li opožděně podán návrh na vklad do katastru nemovitostí).

Zákaz poškozovat věřitele z povahy věci předpokládá existenci závazku jednoho z manželů vůči třetí osobě. Nemusí se jednat pouze o závazek, který vznikl za trvání manželství, ale k oslabení věřitelovy pozice může dojít i ve vztahu k dluhům vzniklým již před manželstvím nebo naopak až po zániku společného jmění. Nejzazším termínem vzniku závazku z hlediska možnosti věřitele namítat neplatnost dohody o vypořádání je datum uzavření vypořádací dohody, přesněji řečeno datum její účinnosti. Pokud tedy věřitel vstoupil do závazkového vztahu s jedním z manželů jako dlužníkem až po provedení vypořádání, nemůže se proti jejímu znění bránit.

Zásad pro vypořádání společného jmění, které obsahuje § 149 odst. 2 a 3, se nemusí manželé při uzavírání dohody o vypořádání bezpodmínečně držet, neboť jsou závazné pouze pro vypořádání soudem. Někteří autoři v této souvislosti pravidla pro vypořádání označují jako návod pro dohodu.⁴⁰ Obsah dohody tedy v zásadě záleží na svobodné vůli stran, ovšem při respektování ustanovení chránících slabšího manžela (§ 39, § 49) a věřitele (§ 150 odst. 2). Zdánlivě ne zcela souladné je s tímto názorem rozhodnutí R 56/2003 týkající se posouzení trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a) TZ. V něm Nejvyšší soud dospěl k názoru, že při vypořádání společného jmění manželů, z nichž jeden je dlužníkem třetích osob, musí být zachována jistá rovnováha mezi zájmy druhého manžela a zájmy věřitelů. Teprve pokud je tato rovnováha podstatným způsobem narušena dohodou o vypořádání společného jmění, která nápadně, jednostranně a z hlediska zásad stanovených v § 149 odst. 2, 3 neodůvodněně znevýhodní toho z manželů, který je dlužníkem třetích osob, lze uvažovat o spáchání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a) TZ.⁴¹ Jeho závěry nelze podle mého názoru vykládat tím způsobem, že manželé se

⁴⁰ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, 2000, s. 172.

⁴¹ Citováno podle Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 200.

nemohou v rámci vypořádací dohody odchýlit od zásady rovných podílů, tak jak konstantně míní civilní judikatura, ale pouze tak, že v případě poškození věřitele způsobeného extrémně rozdílnými vypořádacími podíly lze uvažovat o trestněprávní odpovědnosti. Ta by se ovšem měla uplatnit ve zcela výjimečných případech, neboť při respektování subsidiarity trestního práva nelze přehlížet, že zákon poskytuje věřiteli dostatečnou ochranu v prostředcích civilního práva.

Můžeme tedy shrnout, že ačkoli pravidla pro vypořádání upravená v § 149 odst. 2 a 3 pro dohodu manželů o vypořádání závazná nejsou, vliv jim upřít nelze, zejména pokud jde o zásadu rovnosti podílů. Ve většině případů, kdy se manželé dokážou na vypořádání dohodnout mimosoudně, dochází k rovnoměrnému rozdělení majetku a závazků, neboť manželé jsou si vědomi, že případným soudním vypořádáním by se jim většího podílu nedostalo. V těch situacích, kdy vypořádání zřetelně majetkově zvýhodňuje jednoho z účastníků dohody, pak může být zásadou rovnosti podpůrně argumentováno věřiteli při využívání ochrany podle § 150 odst. 2. Blíže k ochraně věřitelů při vypořádání společného jmění dohodou viz část 6. této práce.

Odlišně je třeba na ochranu třetích osob nahlížet v situaci, kdy manželé vypořádávají dluh, který je jejich závazkem společným a nerozdílným. Soudy ve své rozhodovací činnosti vycházejí jednotně z toho, že v tom případě nemohou být práva věřitele zkrácena, ať se manželé dohodnou jakkoli, neboť platí obecná zásada, že účastníci soukromoprávních vztahů nemohou zasahovat do práv a povinností třetích osob. Manželé se tedy sice mohou dohodnout, že společný závazek uhradí pouze jeden z nich, ovšem takováto dohoda bude mít účinky pouze ve vztahu mezi nimi, což znamená, že věřitel bude moci i nadále požadovat a popř. i vymáhat plnění od kteréhokoli z manželů (nebo od obou z nich), aniž by musel namítat neplatnost či neúčinnost dohody. Tohoto úskalí vypořádání společných závazků si manželé často nejsou vědomi a o závazky, jejichž plnění převzal dohodou druhý z manželů, se dále nestarají. V praxi lze v těchto případech jedině doporučit, aby manželé sledovali plnění společných závazků druhým manželem, dokud tyto nebudou zcela uhrazeny, přinejmenším již z toho důvodu, aby zabránili vzniku nákladů spjatých s případným uplatněním nároku věřitele v nalézacím nebo exekučním řízení.

Pokud žádný z manželů svůj výlučný dluh nemá, domnívám se, že je nutné připustit, aby manželé upravili své vzájemné majetkové vztahy výrazně ve prospěch

jednoho z nich. Obdobný názor se objevil i v judikatuře Nejvyššího soudu, podle níž v případě, že je bezpodílové spoluvlastnictví manželů vypořádáno dohodou, uplatní se při jejím uzavírání dispozitivní volnost účastníků občanskoprávních vztahů. Proto dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, kterou jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, případně se mu nedostane ničeho, není neplatná pro rozpor s § 150 (nyní § 149).⁴²

Můžeme uvažovat, zda je jednostranně nevýhodná dohoda v souladu s dobrými mravy, které vytyčují hranice smluvní volnosti účastníků. Nalezení mezí smluvní volnosti může být v praxi velice obtížné, pokud však budou dodrženy všechny požadavky kladené zákonem na právní úkony (např. dohoda o vypořádání nebude uzavřena tísni či pod nátlakem), pak se kolize s dobrými mravy pouze v důsledku nerovných vypořádacích podílů nedá očekávat. Tento názor sdílejí rovněž autoři komentáře, podle nichž okolnost, že se smluvní straně nedostalo ekvivalentu plnění, které je sama zavázána plnit, není v rozporu s dobrými mravy.⁴³ Jak již bylo uvedeno výše, zákon správně dohodu manželů při vypořádání jejich majetku upřednostňuje a kladení omezujících podmínek pro uzavření vypořádací dohody by bylo popřením této preference a mohlo by vést k poklesu zájmu o tento způsob vypořádání manželských majetkových vztahů.

Ani judikatura Nejvyššího soudu není omezování smluvní volnosti účastníků nakloněna, vedle přípustnosti rozdílné výše vypořádacích podílů se zabývala mj. také otázkou, zda vypořádací dohoda může upravovat či deklarovat i jiné majetkové vztahy mezi manžely než ty, jež se týkají předmětu společného jmění manželů, a dospěla k závěru, že modifikace vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví dohodou je v rámci smluvní autonomie tak široká, že v rámci této dohody lze narovnat i sporná práva ve smyslu § 585.⁴⁴

Pokud jde o rozsah majetkového vypořádání manželů dohodou, záleží pouze na jejich vůli, zda dospějí ke stejnému názoru o vypořádání ve vztahu ke všemu

⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 726/99, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 179.

⁴³ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl I. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, s. 258.

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Odo 1279/2005, citováno podle internetových stránek Nejvyššího soudu www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=39255&searchstr=26+Odo+1279%2F2005&print=true (23.2.2010)

společnému majetku, nebo zda se dohodnou o vypořádání pouze některých částí společného jmění a pro vypořádání zbylé části společného jmění se obrátí na soud nebo vyčkají na uplatnění zákonné domněnky podle § 150 odst. 4. Názor Nejvyššího soudu (R 42/72), že vypořádání dohodou manželů se musí týkat všeho majetku, který do jejich bezpodílového spoluvlastnictví náležel a který jako společný existoval v době zániku tohoto spoluvlastnictví⁴⁵, byl překonán právní praxí po nabytí účinnosti zákona č. 131/1982 Sb.

Podle ustálené soudní praxe platí, že při konečném vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jímž má být vypořádání uzavřeno, nepřichází v úvahu přezkoumání správnosti ustanovení platné dohody o rozdělení části společného majetku či ustanovení o vyrovnání podílů v rámci tohoto dílčího vypořádání. Předchozí platnou dohodou již vypořádané hodnoty nelze znovu vypořádat.⁴⁶ S tímto stanoviskem je nutno souhlasit, jako problematické však vidím navazující právní věty téhož rozhodnutí. Podle nich z předchozí dílčí dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů lze přihlížet k tomu, jak v ní byly promítnuty zásady dané ustanovení § 150 (nyní § 149). Při navazujícím vypořádání ve vztahu k předchozí dohodě se vezme zejména zřetel na to, v jakém poměru si účastníci vypořádali společný majetek i společné pohledávky či dluhy, tak, aby kritéria uvedená ve zmíněném ustanovení nebyla nedůvodně užita nejednotně.⁴⁷ Tomuto názoru nelze podle mne v obecné rovině přisvědčit. Skutečnost, že se manželé co do části předmětu společného jmění manželů vypořádali dohodou a dospěli ke shodě na výši svých podílů na této části majetku, neznámá, že by stejným způsobem (tj. ve stejném poměru) vypořádali i ostatní majetek ve společném jmění. Pokud by měli na vypořádání zbývajících částí majetku totožný názor, jistě by tak učinili formou dohody. Ze situace, kdy manželé vypořádají část společného jmění dohodou např. v poměru 70 % ku 30 %, nelze bez dalšího dovozovat, že tento vypořádací poměr by měl být aplikován při soudním vypořádání zbývajících částí manželského majetkového společenství (nebo že by soud měl naopak nerovnoměrné vypořádací podíly v dohodě svým rozhodnutím vyvažovat); to by

⁴⁵ Citováno podle Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek, § 1 – 487. Praha: Linde Praha, 2008, s. 687.

⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo1622/98, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 185.

⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo1622/98, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 185.

popíralo smluvní volnost účastníků a jejich možnost dohodnout se i jen na částečném vypořádání. Na rozhodnutí soudu může mít vypořádací dohoda vliv pouze tehdy, budou-li z ní seznatelné skutečnosti, jež manžele k určení výše vypořádacích podílů vedly, zejména bude-li obsahovat vyjádření manželů k hlediskům pro soudní vypořádání uvedeným v ustanovení § 149 odst. 3.

K požadavku určitosti dohody o vypořádání (§ 37 odst. 1) se vyjádřil NS ČR (C 2038): Jestliže se v rámci dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů účastníci dohodli také na rozdělení „skla, prádla, knih“, a to jednou polovinou takto souhrnně označených věcí pro každého z nich, aniž je označili konkrétně, lze to z hlediska požadavku určitosti dohody považovat za dostačující. Naproti tomu část dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, která se týká „zbývajícího zařízení bytu“, činí dohodu účastníků v této části neurčitou a tudíž neplatnou. Jestliže tuto část dohody nelze oddělit od jejího ostatního obsahu, je dohoda o vypořádání účastníků neplatná v plném rozsahu.⁴⁸

Rozdílná stanoviska panují v teorii, pokud jde o otázku, zda manželé mohou uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění ve prospěch třetí osoby (tedy jako smlouvu ve prospěch třetí osoby ve smyslu § 50). Zatímco část literatury považuje názor, že dohodu o vypořádání lze uzavřít ve prospěch třetího za překonaný,⁴⁹ jiní autoři uzavření takové dohody připouštějí, především pokud se jedná o děti. Zároveň dodávají, že pak dochází k převodu vlastnictví (ať darem nebo koupí), a proto je třeba respektovat vše, co se takového převodu týká.⁵⁰ Připomeňme, že třetí osoba by byla z takové smlouvy oprávněna až tím okamžikem, kdy by s ní projevila souhlas. S ohledem na specifika dohody o vypořádání společného jmění manželů považuji za správný názor, že tato nemůže být uzavřena ve prospěch třetí osoby. Nic ale samozřejmě nebrání tomu, aby manželé ještě před vypořádáním nějaká aktiva ze společného jmění úplatně či bezúplatně vyvedli.

Jak již bylo uvedeno, aby dohoda o vypořádání společného jmění byla uzavřena platně, nesmí manželé zmeškat tříletou lhůtu ode dne zániku jejich majtkového

⁴⁸ Citováno podle Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha: C.H. Beck, 2004, s. 508.

⁴⁹ Srov. Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 201.

⁵⁰ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 148.

společenství, popř. ještě v téže lhůtě podat návrh na vklad do katastru nemovitostí (je-li vypořádávána nemovitost), jinak nastoupí účinky zákonné vypořádací domněnky podle § 150 odst. 4.⁵¹ Teprve okamžik zániku společného jmění manželů zakládá jejich oprávnění vypořádací dohodu uzavřít, smlouvy uzavřené před zánikem společného jmění jsou absolutně neplatné. Jak uvádí literatura, vyplývá to jednak z dikce ustanovení § 149 odst. 2, které má kogentní charakter, a jednak z povahy společného jmění manželů. To se totiž vyznačuje dynamičností a jeho obsah se v době jeho existence neustále mění.⁵²

Jedinou výjimku ze zásady, že dohodu o vypořádání společného jmění není možné uzavřít před jeho zánikem, představuje dohoda uzavřená podle § 24a ZoR, zavedená do našeho právního řádu s účinností od 1. 8. 1998. Uvedené ustanovení upravuje zjednodušenou formu rozvodu, tzv. rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (nebo též nesporný či smluvený rozvod). Jeho podstata tkví v tom, že soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jestliže jsou splněny tyto kumulativní podmínky: 1) manželství trvalo nejméně jeden rok, 2) manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí, 3) druhý manžel se k návrhu připojí (může tak učinit až v průběhu řízení). Dále musí manželé předložit pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu a písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost.

Komentář zaujímá stanovisko, že vypořádáním vzájemných majetkových vztahů je třeba rozumět vypořádání společného jmění manželů ve smyslu § 143 an. OZ. Současně ovšem připouští, že s ohledem na velmi obecnou formulaci není vyloučeno, aby manželé v rámci vypořádání vzájemných majetkových vztahů do tohoto vypořádání zahrnuli i případné zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, popř. dalších vzájemných závazků.⁵³ Není zřejmé, proč zákonodárce zvolil právě termín vzájemné majetkové vztahy. Pokud bychom se opřeli pouze o jazykový výklad tohoto spojení, museli bychom dovést, že se jedná nejen o majetkové vztahy, jež mezi manžely vznikly z titulu společného jmění, ale rovněž o další vzájemné závazky, především

⁵¹ Srov. např. rozsudek Krajského soudu v Brně sp. zn. 35 Ca 52/96 publikovaný v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 148 – 151.

⁵² Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 70.

⁵³ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, s. 77.

z titulu podílového spoluvlastnictví. K zavedení povinného vypořádání podílového spoluvlastnictví (pokud mezi manžely existuje) pro případ zjednodušeného rozvodu však zákon rozhodně nesměřuje, problematika vypořádání společného jmění manželů je zcela neodvislá od problematiky vypořádání podílového spoluvlastnictví manželů. Cílem zákona je umožnit rozvod bez zjišťování příčin rozvratu v těch situacích, kdy jsou manželé schopni se dohodnout na všech otázkách s manželstvím a jeho rozvodem spjatých; za takovou otázku rozhodně nelze pokládat podílové spoluvlastnictví manželů, byť mohlo vzniknout i za trvání manželství. Výkladu, podle něhož by manželé museli v důsledku žádosti o zrychlený rozvod ukončit a vypořádat i veškeré ostatní vzájemné majetkové mimo vztahů v rámci společného jmění, rozhodně nelze přisvědčit, neboť zákon nemůže nutit podílové spoluvlastníky k ukončení jejich majetkového společenství. Užití termínu „vzájemné majetkové vztahy“ v ustanovení § 24a odst. 1 písm. a) ZoR tedy nepovažuji za důvodné a de lege ferenda lze doporučit jeho nahrazení standardním pojmem společné jmění manželů.

Dohoda o vypořádání bude tedy uzavřena ještě za trvání manželství, ovšem s odkládací podmínkou, když její účinnost bude vázána až na okamžik, kdy soud manželství rozvede (přesněji řečeno na datum právní mocí rozsudku o rozvodu). Co se týče nemovitostí, je zapotřebí přihlídnout k ustanovení § 150 odst. 1. Pokud tedy dohoda podle § 24a odst. 1 písm. a) ZoR vypořádává rovněž nemovitosti, získá účinnost až vkladem do katastru nemovitostí. Komentář správně vylučuje nahrazení vypořádací dohody s odkládací podmínkou smlouvou o smlouvě budoucí, neboť pokud nebude do jednoho roku podána žaloba, závazek ze smlouvy o budoucí smlouvě zanikne, což je evidentně v rozporu se smyslem a účelem ustanovení § 24a ZoR.⁵⁴

Pro obsahové a formální náležitosti dohody o vypořádání majetkových vztahů při rozvodu dle § 24a odst. 1 ZoR platí v podstatě totéž, co pro „standardní“ dohodu o vypořádání. Panuje shoda, že soud tyto smlouvy nezkontroluje ani neschvaluje. Ačkoli tedy smyslem novely ZoR bylo jistě umožnit manželům rychlejší rozvodové řízení v těch případech, kdy se shodnou jak na všech otázkách spjatých s výchovou a výživou dětí a bydlením, tak také na komplexním řešení v rovině majetkoprávní, manželé v této dohodě nemusí označit a vypořádat celé společné jmění, neboť soud toto nezkontroluje.

⁵⁴ Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, s. 78.

Manželé tak mohou následně využít všech možností k vypořádání zbylého majetku (popř. majetku nabytého po uzavření dohody), které jim poskytuje ustanovení § 150.

Soudní praxe zastává jednotné stanovisko, že smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, již ZoR v § 24a odst. 1 vedle dalších podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, platí pouze v případech rozvodu, o kterém bylo rozhodnuto podle § 24a ZoR.⁵⁵

Ačkoli účel zvláštní úpravy rozvodu podle § 24a ZoR, za který lze v souladu s judikaturou považovat nekonfliktní spořádání rozhodujících vzájemných vztahů mezi manžely po rozvodu,⁵⁶ nelze než vnímat pozitivně, nemůžeme zcela přehlížet problémy, jež s sebou přinesla. J. Dvořák např. upozorňuje, že v mnoha případech manželé, aby splnili zákonem vyžadované podmínky pro dosažení rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, jsou ochotni uzavřít jakoukoli dohodu o úpravě vzájemných majetkových vztahů. Poté, kdy soud manželství rozvede, již nic nebrání tomu, aby některý z manželů podal k soudu návrh a domáhal se určení neplatnosti této dohody (např. pro nesplnění podmínky určitosti, jak ji vyžaduje § 37 odst. 1).⁵⁷

Jestliže soud prohlásí za neplatnou smlouvu o vypořádání majetkových vztahů, nelze již ovšem rozvod „odestát“ a obnovit manželství. Přitom vlastně nebyla splněna jedna ze zákonných podmínek pro rozvod bez zjišťování příčin rozvratu a manželé obešli zákon ve smyslu § 39 tím, že uzavřeli smlouvu s nějakou zjevnou vadou pouze s tím cílem, aby se vyhnuli náročnějšímu rozvodovému řízení s prokazováním důvodů rozvratu. Vyléčit tento problém zřejmě nelze jinak, než takovou změnou zákonné úpravy, která zajistí, že soud v řízení o rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu bude zkoumat smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů z hlediska obecných náležitostí stanovených pro právní úkony. Tím by se zamezilo obcházení zákona, neboť zákonodárce jistě neusiloval o to, aby byl umožněn rozvod bez zjišťování příčin rozvratu těm manželům, kteří se nedohodnou na vypořádání majetkového společenství. Při zvažování změny v zákoně je však třeba si uvědomit, že tím by se rozvodové řízení nepochybně prodloužilo a zjednodušená forma rozvodu by tak částečně ztratila svůj smysl. Tato problematika by se tak dala zjednodušit v otázku, zda upřednostnit moderní

⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 257/2001, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 59.

⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 257/2001, citováno podle Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 81.

⁵⁷ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 233.

formu rozvodu na úkor možných rizik spjatých s majetkovou dohodou uzavřenou před rozvodem. K jejímu zodpovězení by mohlo napomoci sledování soudní praxe s cílem zjistit, v jakém procentu nesporných rozvodů namítne posléze jeden z manželů neplatnost dohody o majetkovém vypořádání.

Na skutečnost, že soud se při rozhodování o rozvodu podle § 24a ZoR nemůže zabývat otázkou platnosti dohody ani tím, zda jí byly skutečně vypořádány všechny majetkové vztahy mezi manžely, kriticky poukazuje také M. Makarius, ovšem zároveň dodává, že dohody podle § 24a odst. 1 písm. a) ZoR svou preventivní funkci plní.⁵⁸

Vyjma zmíněných specifik není důvodu, proč nenahlížet na vypořádací dohodu uzavřenou za účelem zjednodušeného rozvodu jako na vypořádací dohodu uzavřenou po zániku společného jmění. Mj. je tedy nutné dbát na to, aby nebyla dotčena práva věřitelů.

Co se týče účinků platné vypořádací dohody ve vztahu mezi bývalými manžely, tato může být podkladem k uplatnění nároku proti tomu z manželů, jenž svůj závazek z vypořádací dohody nesplnil. Zpravidla se bude jednat o žalobu na zaplacení (měl-li jeden z manželů zaplatit druhému na vypořádání hodnotového rozdílu určitou částku nebo uhradil-li jeden z manželů za druhého společný dluh vůči třetí osobě) nebo o žalobu na vydání věci (nevydá-li jeden z manželů druhému majetkový kus, který podle vypořádací dohody připadl do vlastnictví druhého manžela). Uzavřou-li manželé vypořádací dohodu ve formě notářského zápisu se svolením k vykonatelnosti, může již samotná dohoda sloužit jako exekuční titul.

Z hlediska daňového při vypořádání společného jmění dohodou platí, že nedochází k převodu práv, na manžele se tedy nevztahuje, pokud jde o vypořádávaný majetek, žádná daňová povinnost.

4.2.2 Vypořádání společného jmění manželů soudním rozhodnutím

Druhou možností, kterou zákon poskytuje k vypořádání společného jmění manželů při zániku manželství rozvodem, je rozhodnutí soudu. Toto řešení se uplatní tehdy, jestliže nedojde k vypořádání (veškerého) společného jmění dohodou a zároveň

⁵⁸ Blíže viz Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 81 – 82.

jeden z manželů podá návrh na vypořádání společného jmění soudem. Aby soudní rozhodnutí nepředběhla aplikace zákonné domněnky podle § 150 odst. 4, je třeba uplatnit návrh na vypořádání ve tříleté lhůtě od zániku manželského majetkového společenství. Soud ovšem nemusí v této lhůtě rozhodnout, neboť jde o lhůtu hmotněprávní povahy.

Činnost soudu v řízení o vypořádání společného jmění můžeme rozdělit na tři základní fáze. Nejprve by měl soud na základě návrhů účastníků vymezit aktiva a pasiva společného jmění, jež mají být předmětem vypořádání. Poté musí předmět vypořádání ocenit a nakonec za použití výše uvedených zásad provést vypořádání spravedlivé jak po stránce kvantitativní, tak po stránce kvalitativní.

Teorie soudí, že právní úprava musí pro účely vypořádání prováděného soudem: 1) určit kritéria pro stanovení výše podílů každého manžela na společném jmění, 2) umožnit zohlednění zásluhy každého manžela při nabývání společného majetku pro stanovení výše jeho podílu, 3) chránit zájmy nezletilých dětí, 4) stanovit jasná pravidla, aby žádný z účastníků nebyl vypořádáním neoprávněně obohacen, 5) zajistit dostatečnou právní ochranu třetích osob, jde-li o případy, kdy součástí vypořádaného majetkového společenství jsou závazky manželů vůči věřitelům.⁵⁹

Platná právní úprava se s takto vznesenými požadavky vypořádává zejména v ustanoveních § 149 odst. 2 a 3. Ta mají spíše obecný charakter, než aby mohla předvídat všechny situace, jež v praxi nastanou, na významu proto nabývá judikatura. Nejvyšší soud si je zvýšených nároků kladených na soudy, pokud jde o rozhodování o vypořádání společného jmění manželů, vědom, když považuje ustanovení § 150 věty třetí a čtvrté (nyní § 149 odst. 3) za právní normu s relativně neurčitou hypotézou, to jest za právní normu, jejíž hypotéza není stanovena přímo právním předpisem a která tak přenechává soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností.⁶⁰

4.2.2.1 Předmět vypořádání

Soud rozhodující o vypořádání by měl nejdříve (na základě návrhů účastníků) zjistit předmět vypořádání, tedy rozsah majetkového společenství manželů. Dle § 143

⁵⁹ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 204.

⁶⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 264/2001, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 232.

společné jmění manželů tvoří jednak majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství (s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho manžela) a jednak závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství (s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého).

Vypořádá se zásadně celé společné jmění, tedy všechna aktiva a pasiva do něj náležející, ne však již majetek, jenž si manželé rozdělili dohodou o vypořádání. K tomu je ovšem zapotřebí dodat, že soud nezjišťuje, co vše tvoří předmět společného jmění, a vypořádává jen ty věci, které účastníci učinili předmětem řízení.⁶¹ Názor části teorie, že soud musí při zjišťování, co do společného jmění náleží, postupovat i bez návrhu, z úřední povinnosti,⁶² je již překonaný a neodpovídá soudní praxi rozvinuté po 31. 7. 1998, neboť ta umožňuje i částečné vypořádání společného jmění.

Pro rozhodnutí soudu, který majetek a v jakém stavu spadá do společného jmění, je rozhodný den zániku společného jmění, vypořádání se tedy děje *ex tunc*. Publikováno ovšem bylo i stanovisko Nejvyššího soudu (3 Cz 33/92), že nelze zcela vyloučit, že v ojedinělých případech se v zájmu spravedlivého uspořádání vztahů mezi účastníky soud odchýlí od zásady, že pro vypořádání je rozhodný stav věci v době zániku bezpodílového spoluvlastnictví. Mohlo by se tak stát zejména za situace, jestliže v době mezi zánikem bezpodílového spoluvlastnictví a mezi jeho vypořádáním byla zaviněním účastníků zanedbána nezbytná údržba či pro zachování objektu bezprostředně nutné opravy (zpravidla u dokončené stavby), popřípadě jestliže nebylo pokračováno ve stavbě nedokončeného objektu. Jestliže má být v takovém případě přikázána do vlastnictví některého z účastníků stavba v podstatně horším stavu, než tomu bylo v době zániku bezpodílového spoluvlastnictví, lze výjimečně pokládat za rozhodný jiný stav

⁶¹ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 684/2004 publikovaný v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 25 – 33.

⁶² Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 152 nebo Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 71.

společné věci, než z jakého vychází už ustálená judikatura.⁶³ Aplikaci tohoto stanoviska judikatury bude nutno zvažovat zejména ve vleklých soudních řízeních, kdy ani jeden z manželů nebude ochoten zajistit základní údržbu majetku ve společném jmění a ten v důsledku tohoto zanedbání péče výrazně „ztratí na ceně“.

Pokud v období mezi zánikem společného jmění a rozhodnutím o vypořádání došlo k platnému zcizení majetku ze společného jmění, pak je třeba vypořádat protihodnotu za něj získanou, při zániku nebo spotřebování určité části společného jmění se tato již nevypořádává. Totéž obdobně platí pro závazky, k jejichž uhrazení došlo po zániku společného jmění.

Jestliže ovšem určitý majetek společné jmění opustil v důsledku porušení pravidla o obvyklé správě společného jmění podle § 145 odst. 2, pak se k této dispozici nepřihlíží a předmětný majetek se musí vypořádat. Výjimku z této zásady, již může přiznat obecnou platnost, formuloval Nejvyšší soud (C 45): Příkázání vkladu na vkladní knížce některému z účastníků výrokem rozsudku nepřichází v úvahu, jestliže ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví účastníků vklad na vkladní knížce již neexistoval. Pokud neexistoval, protože účastník vklad bez souhlasu druhého účastníka za trvání manželství vybral a spotřeboval pro sebe, je třeba vybranou částku zařadit do bezpodílového spoluvlastnictví účastníků a vypořádat ji. Přitom není třeba, aby povinnost prvního účastníka tuto částku do společného majetku nahradit byla vyslovena výrokem rozsudku.⁶⁴

Spočívá sice na bedrech soudu, aby správně rozlišil společný majetek manželů a jejich výlučné majetky, ovšem pozici mu podstatně ulehčuje vyvratitelná domněnka (§ 144), podle které se má za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů. Důkazní břemeno v tomto případě zatěžuje manžele. Pokud tedy některý z manželů nesouhlasí s tím, aby soud určitý majetek či závazek vzniklý za trvání manželství zahrnul do společného jmění, musí dokázat, že tyto do společného jmění nepatří a domněnku o příslušnosti majetku do společného jmění vyvrátit.

⁶³ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 251.

⁶⁴ Citováno podle Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 242.

V právní praxi panuje shoda v tom, že součást věci nelze samostatně zahrnout do společného jmění a takto ji vypořádat. Vypořádat je možné pouze její finanční hodnotu spolu s věcí hlavní.

K často řešeným otázkám spjatých s podnikáním bylo judikováno, že v případě, že jeden z manželů podnikal prostřednictvím sdružení (§ 829), může být předmětem vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů jen částka, na jejíž vyplacení by měl nárok, zanikla-li by jeho účast ve sdružení ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví, samozřejmě po odečtení vlastních oddělených prostředků účastníka.⁶⁵ Případné podnikatelské úspěchy či neúspěchy sdružení po zániku manželství již tedy nemají na podíl, který se stane součástí společného jmění a bude předmětem vypořádání, vliv.

Pokud manželé nabyli podíl na obchodní společnosti vkladem z prostředků společného jmění, pak se (ačkoli předmět vkladu se stává vlastnictvím obchodní společnosti) při vypořádání společného jmění přihlédne k hodnotě majetkových práv vyplývajících z tohoto obchodního podílu a manželům vznikne právo na tzv. vypořádací podíl, popř. na podíl na likvidačním zůstatku, nachází-li se obchodní společnost v likvidaci (§ 61 odst. 2 a 4 ObchZ).

4.2.2.2 Ocenění předmětu vypořádání

Ke správnému provedení vypořádání majetkového společenství manželů je nezbytné, aby soud zjistil jak celkovou hodnotu společného jmění, tak hodnotu jednotlivých majetkových kusů. Pokud soud učiní jednoho z manželů výlučným vlastníkem věci, která dosud spadala do společného jmění, vzniká druhému z manželů právo na přiznání přiměřené náhrady a pak je třeba vyřešit, jak určit výši této náhrady nebo jaký majetek přikázat do vlastnictví druhého manžela na vypořádání hodnotového rozdílu.

Manželům nic nebrání v tom, aby se na ceně konkrétního majetku nebo dokonce celého předmětu vypořádání v řízení před soudem dohodli, takový konsensus může celé řízení podstatně urychlit. Taková dohoda však není v praxi příliš obvyklá, a to již proto, že rozhodnou-li se manželé pro vypořádání cestou soudní, činí tak zpravidla ze dvou důvodů. Buď se nedokážou shodnout na tom, komu z nich má který majetek připadnout,

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1119/2005, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 154.

anebo se na vlastnictví sice dohodnou, ale nedokážou se shodnout na ceně některého majetkového kusu, nejčastěji nemovitosti.

Pokud se manželé na ceně majetku nedohodnou, je nutné při oceňování majetku ve společném jmění manželů vycházet (obdobně jako v jiných soudních řízeních) z ceny tržní (obecné). Smysl takového postupu výstižně vyložil Ústavní soud. Podle něj je přiměřenou náhradu nutno chápat jako hodnotový ekvivalent vyjádřený v penězích, ekvivalent umožňující podle místních podmínek obstarání obdobné věci.⁶⁶ Rozhodující tedy není to, jakou finanční částku manželé na pořízení věci a její údržbu, opravy či modernizaci investovali, ale pouze to, jakou částku by museli vynaložit, pokud by si chtěli pořídit srovnatelnou věc. Investované prostředky a péči majetku věnovanou lze eventuálně zohlednit v rámci aplikace principu zásluhovosti.

Soudní praxe, pokud jde o vymezení okamžiku, jenž je rozhodující pro určení ceny věci, zastává jednotné stanovisko. Podle něj se při stanovení ceny věci pro účely vypořádání společného jmění manželů vychází z ceny věci v době vypořádání, avšak z jejího stavu v době zániku společného jmění.⁶⁷ Tento názor má oporu v ust. § 154 odst. 1 OSŘ, které zakotvuje obecnou zásadu civilního procesu, že pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení. Judikatura současně doplňuje, že zhodnocení společné věci účastníky v době po zániku jejich bezpodílového spoluvlastnictví ze zdrojů, jež netvořily toto spoluvlastnictví, nemá vliv na cenu, kterou soud pro účely řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů stanoví.⁶⁸ U takových investic ovšem může ten účastník, jenž je provedl, požadovat započtení.

Důvody k uvedenému postupu při oceňování shrnulo již stanovisko Nejvyššího soudu (Cpj 86/71), podle něhož pro vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví je rozhodnou nejen ta skutečnost, že určitá věc v době jeho zániku existovala, ale i to, v jakém stavu byla (např. její kvalita, stáří, míra opotřebení apod.). Tento stav je rozhodným i pro ocenění věci, přičemž ovšem je třeba vycházet z cen odpovídajících cenám platným v době rozhodování. Jinak by byl jeden z manželů neodůvodněně zvýhodněn nebo znevýhodněn proti druhému, pokud by např. jenom v důsledku změny

⁶⁶ Nález Ústavní soudu č. 61 (sv. 2), citováno podle Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 240.

⁶⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 900/2004 publikovaný v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 169 – 173.

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 2060/97, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 173.

cenového předpisu se zvýšila cena rodinného domku nebo v důsledku poklesu poptávky se snížila cena ojetého osobního automobilu.⁶⁹ Tento závěr platí tím spíše dnes, kdy je pohyb cen movitého i nemovitého větší než v době centrálně plánového hospodářství.

Při vypořádacím řízení působí pravidlo o cenách platných v době rozhodování jisté potíže, neboť soudní pře o vypořádání společného jmění manželů patří k časově nejdélším řízením a není neobvyklé, že jen vinou délky těchto sporů musí být často zpracováváno několik znaleckých posudků na ocenění téhož majetku, což již tak dlouhá řízení ještě protahuje. Mnohdy se může takový postup jevit nadbytečným, neboť ceny některých komodit jsou poměrně stabilní, ovšem na otázky spjaté s vývojem cen může odpovědět opět pouze znalec, on jediný může adekvátně posoudit, zda došlo od doby vypracování posledního znaleckého posudku k posunu v cenách předmětného majetku, soudu ani účastníkům takové posouzení nepřísluší. Proto nezbyvá než respektovat ustálenou judikaturu a snažit se zejména opatřeními procesního charakteru přispět ke zkrácení řízení o vypořádání společného jmění. Jedině takto lze zabránit neustálému „přeceňování“ téhož majetku.

Ke stanovení ceny nemovitostí Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí (C 45) výslovně konstatoval, že se vychází z obecné ceny, tj. z ceny nemovitostí obvyklé v daném místě a době rozhodování, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu nemovitosti.⁷⁰ Pokud do společného jmění manželů patří podnik, měl by podle literatury soud v rámci jeho ocenění zohlednit i jeho klientelu.⁷¹

Rozdílně je v soudní praxi řešena otázka, zda se má v ceně rodinného domu odrazit i skutečnost, že dům obývali oba manželé nebo pouze jeden z nich. Zatímco v některých rozhodnutích Nejvyšší soud dospěl k názoru, že cenu vypořádávané nemovitosti je třeba stanovit s přihlédnutím k případné existenci práva bydlení bývalého spoluvlastníka,⁷² jiný rozsudek Nejvyššího soudu na tuto skutečnost ohled nebere.⁷³ Rozpor v judikatuře Nejvyššího soudu vysvětluje odborná literatura tím, že při

⁶⁹ Citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 175.

⁷⁰ Citováno podle Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl I. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, s. 607.

⁷¹ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 249.

⁷² Srov. např. rozhodnutí 3 Cdon 35/96 citované v Plecítý, V., Kocourek, J. Občanský zákoník. Výklad, judikatura, související předpisy. 3. vydání, Praha: Eurounion Praha, 2004, s. 191 nebo rozhodnutí R 61/2000 citované v Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 217.

⁷³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1217/99 citovaný v Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 218.

vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví k domu mohou nastat různé situace, pro jejichž řešení nelze hledat vždy stejná pravidla; to platí i pro zdánlivě tak konstantní veličinu, jakou je cena domu. Jiný je jistě případ, kdy ze spoluvlastnictví vylučovaný účastník má (anebo po vyplacení jeho podílu nepochybně mít bude) dost prostředků na to, aby si opatřil jiné odpovídající bydlení, o něco jiného jde tehdy, dává-li jasně najevo, že v domě již bydlet nebude a že má zajištěno jiné bydlení, a jinak je třeba hodnotit situaci, kdy tento účastník je nemajetný, nemá jinou možnost bydlení a ani jeho vypořádací podíl nebude mít hodnotu umožňující opatření bydlení.⁷⁴

V ceně jakéhokoli majetkového kusu pro účely vypořádání se mohou promítnout pouze okolnosti, jež mají vliv na určení jeho tržní ceny. Mezi takové okolnosti v případě nemovitostí nepochybně patří veškerá omezení vlastnického práva. Jsem ovšem přesvědčen, že musí jít o omezení, jež na nemovitosti vážla již ke dni zániku společného jmění manželů, neboť pro ocenění je rozhodující stav (tedy stav nejen faktický, ale rovněž právní) ke dni zániku společného jmění. Současně by soud při vypořádání měl, ačkoli pro to výslovnou oporu v textu zákona nenajdeme a bude nutné využít obecná ustanovení OZ a hledat smysl právní úpravy vypořádání, přihlídnout i k těm omezením, jež na věc dopadla až po zániku společného jmění manželů, a při rozhodování o ceně tato omezení zohlednit, jinak by jeho rozhodnutí nebylo spravedlivé. Souhlasím však s názorem Nejvyššího soudu, že nelze přihlížet ke skutečnostem či právům, které ještě nevznikly, a dokonce počítat s cenou práva, o němž není vůbec jisto, že bude založeno, popř. jaké bude mít trvání.⁷⁵

Zvláštní pozornost si zaslouží také problematika vypořádání členského podílu v bytovém družstvu. Starší judikatura vycházela z toho, že při vypořádání hodnoty členských práv a povinností spojených s užíváním družstevního bytu je nutno vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu k předmětnému bytu. Postupně se začaly v judikatuře objevovat i názory jiné, proto se otázkou ocenění členského podílu v bytovém družstvu zabýval velký senát občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu a sjednotil soudní praxi na stanovisku, že v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a

⁷⁴ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 219.

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1217/99, citováno podle Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 218.

společných členů bytového družstva, jehož součástí je i hodnota členského podílu, nelze při stanovení jeho výše vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu. Jde o hodnotu, jejíž cena se pro účely uvedeného řízení stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout.⁷⁶

S uvedeným posunem v judikatuře lze vyjádřit jediné souhlas. Členský podíl má majetkovou hodnotu jako kterákoli jiná součást společného jmění a není důvod, proč se při jeho vypořádání odchylovat od obecně platných pravidel pro oceňování. Pokud by se vypořádávala pouze zůstatková hodnota členského podílu nebo vypořádací podíl, byl by na svých právech výrazně zkrácen ten z manželů, jenž by se nestal výlučným členem družstva. Byť je třeba si uvědomit podstatné rozdíly mezi vlastnictvím bytové jednotky (popř. spoluvlastnictvím bytového domu) na straně jedné a členstvím v bytovém družstvu spojeném s nájmem družstevního bytu na straně druhé (přínejmenším již z toho důvodu, že člen družstva je nájemcem a má povinnost platit nájemné), ceny za převod „družstevních bytů“ nebývají zpravidla o mnoho nižší než kupní ceny bytů, jež nejsou ve vlastnictví družstva.

Výše uvedený rozsudek sice vyřešil, jak se má cena členského podílu určovat, ovšem nevymezil dobu, která je pro určení ceny rozhodující. V judikatuře můžeme nalézt dva názory. Podle rozsudku Nejvyššího soudu (C 334) má-li být vypořádána hodnota členských práv a povinností v družstvu, kterou manželé nabyli za trvání manželství jako společní členové družstva, pak se logicky nabízí jako správný jen ten závěr, že musí jít o hodnotu (cenu) kde dni zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu. Pro závěr, že dobou rozhodnou ve smyslu shora uvedeném je den zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu svědčí i to, že jeho zánikem se výlučným nositelem práv a povinností spojených s užíváním družstevního bytu jako člen družstva stává jen jeden z rozvedených manželů.⁷⁷

Většina rozhodnutí Nejvyššího soudu, přestože na citovaný rozsudek často odkazuje, však vychází z toho, že také při oceňování členského podílu v bytovém družstvu v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází ze

⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 2428/2000, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 144.

⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2244/99, citováno podle Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, Praha: C. H. Beck, 2002, s. 16.

stavu tohoto podílu v době zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu, avšak z ceny odpovídající době, kdy se vypořádává.⁷⁸ Judikatura dokonce dovodila, že převede-li ten z manželů, který se stal po rozvodu manželství výlučným členem družstva během řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů svůj členský podíl úplatně na jinou osobu za vyšší částku, než byla odhadnuta jako cena obvyklá, je na místě vycházet z této reálné ceny; dát jí přednost před hypotetickou cenou stanovenou znaleckým posudkem, neboť i tato „reálná“ cena je cenou obvyklou, poněvadž za ni se převod uskutečnil.⁷⁹

Jsem přesvědčen, že správný je ten názor, jenž za okamžik pro určení hodnoty členského podílu v bytovém družstvu považuje den zániku společného členství manželů. Judikatura, jež požaduje stanovení cen až ke dni, kdy se provádí vypořádání společného jmění, přehlíží zvláštnosti vypořádání členského podílu. Manžel, jenž se stal na základě rozsudku nebo dohody výlučným členem družstva a výlučným nájemcem družstevního bytu, získal členský podíl již zrušením společného nájmu. K tomuto okamžiku se tedy na úkor druhého z manželů obohatil a k tomuto okamžiku získal právo s členským podílem disponovat. V rámci řízení o vypořádání společného jmění manželů se již žádný členský podíl nevypořádává (byl již vypořádán zrušením společného nájmu), ale jde pouze o poskytnutí náhrady tomu z manželů, jenž právo nájmu ztratil, tedy o určení ceny, kterou manžel-člen družstva zaplatí z titulu vypořádání, které již proběhlo. Pro tento názor svědčí i další rozsudek Nejvyššího soudu, podle něž vzniká rozvedenému manželu pohledávka již na základě dohody nebo rozhodnutí soudu o tom, že se druhý z nich stává jako člen družstva nájemcem družstevního bytu, a nikoliv teprve na základě vypořádání jejich společného jmění manželů, při němž bylo k této pohledávce, "výlučným" členem družstva dosud neuspokojené, přihlédnuto.⁸⁰

⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 900/2004, citováno podle internetových stránek Nejvyššího soudu ČR
<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=20863&searchstr=22+Cdo+900%2F2004&print=true>
(13.3.2010)

⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2160/2004, citováno podle internetových stránek Nejvyššího soudu ČR
<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=24640&searchstr=22+Cdo+2160%2F2004&print=true>
(13.3.2010)

⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4994/2007, citováno podle internetových stránek Nejvyššího soudu ČR
<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=46586&searchstr=21+Cdo+4994%2F2007&print=true>
(13.3.2010)

Pokud bychom přisvědčili tezi, že cenu je třeba určovat až ke dni rozhodování soudu o vypořádání společného jmění manželů, byl by nedůvodně poškozen buď ten z manželů, jenž se stal výlučným nájemcem (pokud by cena bytu od zániku společného členství vzrostla), nebo naopak druhý manžel (pokud by došlo k poklesu cen). Na druhou stranu nelze přehlížet, že od vypořádání společného členství v bytovém družstvu do vypořádání společného jmění manželů může uplynout delší doba, v důsledku inflace může dojít k zásadní změně cenové hladiny apod., což by nemělo jít k tíži toho z manželů, jemuž má být vyplacena náhrada za členský podíl, neboť až do vypořádání společného jmění manželů nemůže tento nárok u soudu samostatně uplatnit. Soud by měl tyto skutečnosti pečlivě zohlednit a lze diskutovat, jakým způsobem by se toto zohlednění mělo provést. Nicméně určování ceny členského podílu ke dni vypořádání společného jmění manželů považuji za nepřipustně zjednodušující a nesprávné řešení, neboť jsou tím přehlíženy rozdíly mezi samotným vypořádáním a určením ceny, jež má na základě tohoto (již dříve realizovaného) vypořádání jednomu z účastníků připadnout.

Nikoli ojedinělým předmětem vypořádání dnes bývá také leasing. Jeho specifická povaha spojující prvky jiných závazkových vztahů způsobuje potíže při jeho oceňování. Nejvyšší soudem bylo judikováno, že pro stanovení jeho hodnoty je namístě ocenění znalcem z oboru ekonomiky, oceňování podniků, ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů.⁸¹ Problematikou ocenění majetkového práva, které představuje leasing, se podrobně zabývali J. Spáčil a J. Dvořák a jejich argumentaci lze přisvědčit. Zdůrazňují, že klíčovou je skutečnost, že leasingové společnosti umožňují za určitých podmínek převod práva z leasingové smlouvy na třetí osobu a toto právo je pak předmětem obchodu. Lze tedy právo vyplývající z leasingové smlouvy nájemci (u finančního leasingu) ocenit jeho obvyklou („tržní“) cenou podle § 2 odst. 1 zákona č. 151/1997 Sb. (zákon o oceňování majetku). Znalec přitom vyjde z ceny, které by bylo dosaženo při převodu obdobného leasingu v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni, ke kterému je třeba ocenění provést.⁸²

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2545/2003, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 209 – 215.

⁸² Spáčil, J., Dvořák, J. Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení. Právní fórum, 2007, č. 7, s. 254.

4.2.2.3 Aplikace zákonných zásad při vypořádání

Vypořádání společného jmění soudem představuje jediný způsob vypořádání, při němž je nutno vypořádacím zásadám uvedeným v § 149 odst. 2 a 3 přiznat kogentní charakter. Zpravidla bývají rozlišovány čtyři základní principy.

1) Zásada rovnosti (parity)

Tento princip znamená, že podíly obou manželů na majetku náležejícím do jejich společného jmění jsou stejné. To platí jak pro aktiva, tak pasiva vzniklá za trvání manželství. Neplatí ovšem bezvýjimečně, což vyplývá i z dikce zákonného ustanovení („vychází se“). Toto pravidlo může (někdy dokonce velmi výrazně) ovlivnit aplikace dalších zákonných zásad. M. Makarius v této souvislosti označuje zásadu rovných podílů jako vyvratitelnou právní domněnku.⁸³ Pokud bychom trvali na nemožnosti odchýlit se od procentuálně stejného rozdělení majetku mezi manžele, postrádaly by další zákonné zásady význam v kvantitativní rovině vypořádání a jejich úloha by měla ryze kvalitativní rozměr.

Starší judikatura (B 24/75) spočívala na stanovisku, že výjimečné přiznání většího podílu při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nelze odůvodnit většími zásluhami o vytvoření majetku, jestliže jeden z manželů k tomu měl lepší předpoklady vzhledem ke svému vzdělání, schopnostem, profesi, zdraví apod., nežli druhý manžel, jemuž však nelze vytknout, že při starosti o rodinu, při nabývání a udržování společných věcí, při péči o dítě a při obstarávání společné domácnosti nevyužíval svých schopností a možností.⁸⁴

Za průlomové, co se problematiky určení výše vypořádacích podílů týče, bývá považováno rozhodnutí NS (C 45), které vyjádřilo názor, že při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví může soud stanovit jiné podíly manželů na společném majetku než stejné. Tak tomu může být v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících příjmů umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty.⁸⁵

⁸³ Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 78.

⁸⁴ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 243.

⁸⁵ Citováno podle Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl I. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, s. 607.

Soudy se ve své rozhodovací činnosti modifikují zásadu rovnosti podílů manželů na majetku ve společném jmění naprosto ojediněle a zpravidla pouze v extrémních případech, kdy jeden z manželů bezdůvodně nepečuje jak o rodinu, tak ani o společný majetek. Podle mého názoru si v dnešní době, kdy každé druhé manželství zaniká rozvodem, pravidlo rovnosti podílů zaslouží nový náhled, do něhož budou více promítnuty další zákonné požadavky, zejména ty uvedené v § 149 odst. 3.

Na jedné straně je třeba respektovat to, že manželství představuje určité solidární společenství a že tedy nelze při vypořádání provádět striktní výpočty a „dělit“ společné jmění např. podle výše výdělků, jež každý z manželů do společného jmění vnesl. Tím by byl popřen vlastní smysl zákonné úpravy společného jmění manželů, kterým je mj. podpořit majetkovou soudržnost rodiny, poskytnout rodinným příslušníkům určitou jistotu v majetkové sféře a tím přispět k upevnění manželského svazku. Patříčnost zákonné rovnosti podílů v souvislosti se zavedením institutu zákonného majetkového společenství do československého práva dobře vyložil J. Blažke, podle něhož na nabytí majetku mají zpravidla zásluhu oba manželé proto, že jsou oba výdělečně činní, anebo proto, že výdělečná činnost jednoho se může plně rozvinout díky práci a péči druhého. Na nabytí majetku má zásluhu nejen ten, kdo přímo vydělává, nýbrž i ten, kdo s výdělkem hospodaří, dovede jím tak hospodárně hradit náklady na uspokojování potřeb rodiny, takže majetek rozmnožuje. Tuto zásluhu zákon odměňuje a hodnotí stanovením zásadní rovnosti podílů obou manželů na jmění patřícím do zákonného společenství. Uskutečňuje tak požadavek skutečné, materiální rovnosti manželů.⁸⁶

Na straně druhé by neměla být ona manželská solidarita zneužívána k tíži manžela, jehož zásluhy o nabytí a udržení společného jmění nebo péče vynaložená rodině jsou podstatně větší než u druhého manžela a druhý z manželů tyto zásluhy či péči ničím „nevyrovnává“. Lze namítat, že manželé zpravidla již před vstupem do manželství znají základní vlastnosti, schopnosti a vzdělání svého snoubence a mohou tedy do určité míry předpokládat, jak bude profesně úspěšný (tedy jak přispěje k nabytí a udržení společného jmění) a jak se bude starat o rodinu. Do manželského svazku vstupují dobrovolně a s vědomím, že s tímto svazkem je spjata majetková rovnost.

Jsem si vědom toho, že posuzování toho, jak se který z manželů zasloužil o nabytí manželského majetkového společenství a zejména toho, jak se staral o rodinu, je

⁸⁶ Citováno podle Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 47.

obtížné. V zásadě lze asi souhlasit s tím, že obě tyto složky, tedy jak „majetkově zásluhová“, tak „pečovatelská“, by se měly odrazit v rozhodnutí soudu stejnou měrou. Představíme-li si situaci, kdy oba manželé věnují péči o rodinu a domácnost zhruba stejný čas a energii a kdy jeden z nich rozšiřuje společné jmění pětinašobně více než druhý, pak bych považoval za spravedlivé, kdyby soud při vypořádání společného jmění těchto manželů stanovil vypořádací podíly cca. 55 % ku 45 % ve prospěch manžela, jenž společné jmění obohatil více. Tím by byla v určitých mezích respektována majetková solidarita mezi manžely, ale zároveň by byl (opět do jisté míry) chráněn i manžel, jenž vybuďoval společné jmění výrazně větší měrou. Jinými slovy, míra ochrany aktivnějšího manžela by měla být modifikována solidární funkcí společného jmění manželů. Je samozřejmě k diskusi, jak výrazně by se tato solidarita měla promítnout.

Nedá se zřejmě očekávat, že řešením by mohlo být vytvoření nějakých vzorců či tabulek pro výpočet výše vypořádacích podílů, natolik zjednodušit problematiku tak složitou, jako je vypořádání společného jmění manželů, nelze. V reálném životě mohou nastat situace, kdy prosté zohlednění hlediska zásluhového a pečovatelského nepovede k vypořádání, jež bychom mohli označit za konformní s pojetím úpravy manželských majetkových vztahů v našem právním řádu (např. pokud jeden z manželů vážně onemocní a druhý bude sám obstarávat jak finanční záležitosti rodiny, tak starost o domácnost).

Je otázkou, zda může dojít k obratu v judikatuře, pokud jde o způsob určování výše vypořádacích podílů, i bez legislativní změny. Podle mého názoru již výklad současného znění zákona umožňuje zásadu rovnosti podílů manželů dostatečně modifikovat, ale soudy jsou přesto velice opatrné a až na výjimky vypořádávají společné jmění určením stejné výše vypořádacích podílů obou účastníků. Na jejich obranu je nutno dodat, že pokud by měly více zohledňovat skutečnosti ovlivňující výši podílů, již tak často časově náročná řízení o vypořádání manželských majetkových vztahů by se ještě zkomplikovala. Do doby, než by se soudní praxe do jisté míry ustálila, by hrozilo neúměrné protahování soudního řízení, neboť by bylo lze očekávat, že strana, jíž by připadl menší vypořádací podíl, by se bránila cestou řádných i mimořádných opravných prostředků. Přesto se domnívám, že bližší zkoumání okolností,

jež mohou rozhodnout o výši vypořádacích podílů, by bylo vhodné, přinejmenším již s ohledem na značnou rozvodovost.

Jsem přesvědčen, že důvody ke stanovení rozdílných podílů manželů na majetku patřícím do společného jmění mohou spočívat nejen v tom, že zatímco o domácnost se starají oba manželé stejně, tak výdělek, jenž přináší do společného jmění jeden z nich, je podstatně větší než výdělek druhého, či naopak vydělávají oba zhruba stejně a o domácnost se stará takřka výhradně pouze jeden z nich, ale mohou nastat i tehdy, kdy péče o rodinu vynaložená každým z manželů i jejich mzdové poměry jsou zhruba stejné. Může tomu tak být v případě, kdy se jeden z manželů zaslouží o výrazné rozšíření majetku ve společném jmění jednorázovým způsobem.

V soudní praxi nejsou např. výjimečné kauzy, kdy jeden z manželů se stal před vstupem do manželství výlučným členem bytového družstva a jediným nájemcem družstevního bytu. Za trvání manželství vyměnil „byt“, který měl v nájmu (od trvání manželství společně s druhým s manželů), za byt jiného člena družstva. Tím se manželé stali společnými členy bytového družstva a společnými nájemci bytu získaného výměnou. Původní byt měl s ohledem na svoji menší obytnou plochu již v době uskutečnění výměny nižší hodnotu než byt za něj získaný. Vzhledem ke skokovému nárůstu cen nemovitostí v posledních patnácti letech pak byla cena původního bytu v době výměny asi desetkrát menší než cena nově získaného bytu v době probíhajícího vypořádacího řízení. Pokud bychom se opřeli o stávající praxi a realizovalo by se vypořádání přísně podle zásady stejných podílů, manželovi-původnímu jedinému nájemci by bylo uhrazeno pouze to, co ze svého vynaložil na společný majetek (tj. cena původního bytu v době výměny) a na ceně nového bytu by participoval každý z manželů jednou polovinou, respektive ten z manželů, který by se stal jediným nájemcem onoho bytu, by musel druhému z nich nahradit polovinu jeho aktuální ceny. Jestliže však využijeme zákonné možnosti modifikovat podíly manželů na společném jmění a zhodnotíme pečovatelský a majetkový přínos obou manželů, do něhož promítneme skutečnost, že o získání nového bytu se fakticky zasloužil manžel-původní nájemce, můžeme tomuto ne příliš spravedlivému řešení zabránit.

Podle názoru Nejvyššího soudu nelze při úvaze o (ne)rovnosti podílů považovat za relevantní, čím a v jaké výši každý z manželů přispěl na pořízení společného majetku ze svého odděleného majetku, bez ohledu na to, zda jej měl již v době před vznikem

bezpodílového spoluvlastnictví manželů anebo jej získal např. děděním nebo darováním za trvání manželství. Ustanovení § 150 (nyní § 149 odst. 2) takovou situaci totiž řeší stanovením práva manžela požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek. Stanovení nerovnosti ve velikosti podílů manželů po zániku jejich bezpodílového spoluvlastnictví je odlišným právním institutem, než je stanovení výše tzv. vnosu jednoho z manželů do bezpodílového spoluvlastnictví manželů.⁸⁷

S uvedenou tezí Nejvyššího soudu souhlasím potud, že výše vypořádacích podílů a stanovení výše vnosů jednoho z manželů do společného jmění jsou dva odlišné instituty, které nelze zaměňovat. Ovšem v praxi mohou nastat situace (viz příklad výměny družstevního bytu), kdy sice nedojde k přímému vnosu majetku do společného jmění, ale jeden z manželů zároveň určitým způsobem přispěje k významnému rozšíření manželského majetkového společenství. V takových případech je na zvážení, zda samotný zápočet vystihne míru, jakou se tento manžel o rozšíření společného jmění zasloužil, a zda by onu „přidanou hodnotu“ nebylo možné v některých případech ocenit při určování výše vypořádacích podílů. Podle mého názoru by se takový postup platné právní úpravě nepřičil a bylo by jím dosaženo spravedlivějšího výsledku.

Nejvyšší soud se vyjadřoval k požadavku účastníků na stanovení rozdílné výše vypořádacích podílů i v dalších případech. Mj. konstatoval, že samotná skutečnost, že jeden z bezpodílových spoluvlastníků měl i v době trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů majetek ve svém výlučném vlastnictví a že došlo ke zhodnocení tohoto majetku, nemá na určení výše podílů bývalých bezpodílových spoluvlastníků vliv; významné jsou jen investice ze společného majetku na oddělený majetek spoluvlastníka, které se podle konstantní judikatury nahrazují do bezpodílového spoluvlastnictví manželů ve výši, ve které byly vynaloženy.⁸⁸

Vliv na výši podílů nemůže mít podle judikatury ani samotná okolnost odděleného hospodaření účastníků za trvání manželství.⁸⁹ S tímto stanoviskem souhlasím, neboť přestože ustanovení § 149 odst. 3 obsahuje pouze demonstrativní výčet okolností, k nimž lze přihlédnout při rozhodování o výši vypořádacích podílů,

⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1821/2004, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 207 – 208.

⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1119/2005, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 155.

⁸⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1342/2002 publikované v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 217 – 219.

nelze podle mne z tohoto ustanovení dovozovat, že takovou okolností je bez dalšího nevedení společné domácnosti. Ke zvážení by rozdílná výše podílů manželů na majetku ve společném jmění mohla být např. tehdy, pokud by se jeden z manželů v důsledku oddělené domácnosti nestaral o děti a mzdu (tedy předmět společného jmění) užíval výlučně pro své osobní potřeby a nikoli k udržování společného jmění.

Nejvyšším soudem (C 803) bylo rovněž judikováno, že rozdílná výše podílů manželů při vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví může být vyjádřena nejen procentuálně nebo zlomkem, ale i příkázáním určité věci jen jednomu z manželů, aniž by byl ohledně ní zavázán k finančnímu vypořádání (vyrovnání) s druhým manželem.⁹⁰

2) Zásada zápočtů

Podle tohoto pravidla má každý z manželů právo požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a naproti tomu má povinnost nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho oddělený majetek. Aby se uplatnily tzv. zápočty, musí v době zániku společného jmění existovat hodnoty pořízené či udržované jako společný majetek za přispění výlučného majetku manžela nebo naopak samostatný majetek manžela, na nějž bylo vynaloženo něco ze společného majetku.

Zatímco zápočet ve prospěch společného jmění provádí soud i bez návrhu, o úhradu nákladů vynaložených manželem z jeho odděleného majetku na majetek společný je zapotřebí požádat. Takový postup vychází z klasické zásady *vigilantibus iura scripta sunt*, tedy jen bdělým náleží práva, a lze s ním jedině souhlasit. Právo manžela požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, není omezeno žádnou promlčecí lhůtou, z povahy věci ovšem vyplývá, že je možné jej uplatnit pouze v rámci řízení o vypořádání společného jmění manželů. Je účelnější, když nedochází k reálnému uhrazení závazků, ale když se vzájemné závazky pouze započítají.

Podle soudní praxe NS (R 27/79) se do hodnoty majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví zahrne i to, co má každý z manželů nahradit do tohoto majetku, pokud

⁹⁰ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 246.

šlo o sumu vynaloženou na jeho individuální majetek.⁹¹ Takto zvětšená hodnota společného jmění se poté vypořádává.

Teorie zdůrazňuje, že cílem zápočtů je navrátit do společného majetku to, co bylo vynaloženo na ostatní majetek některého z manželů.⁹² K naplňování tohoto cíle však musí soudy přistupovat citlivě, neboť je třeba si uvědomit, že zpravidla většinu věcí, jež připadá do majetku jednoho z manželů, získává tento manžel za použití společného jmění. Průběh a délku řízení, v němž by soudy trvaly na zápočtu každé věci, kterou si manžel pořídil ze společného majetku, si lze představit jen stěží.

Soudní praxe vychází z toho, že protihodnotu předmětů získaných ze společného jmění není nutné při vypořádání společného jmění ve všech případech nahrazovat. Např. podle rozhodnutí B 65/74 se nelze domáhat náhrady toho, co bylo vynaloženo na pořízení věcí, které slouží běžné osobní potřebě jednoho z manželů nebo k úhradě jeho běžných povinností, popřípadě k úhradě povinností, které vyplývají ze zákona, jako např. plnění vyživovací povinnosti k dětem nebo rodičům.⁹³ (Teoreticky by bylo ale možné uvažovat, zda by manžel, který plní několik vyživovacích povinností k dětem z bývalých vztahů anebo k bývalým manželkám a v důsledku toho přispívá k nabytí společného jmění méně než druhý z manželů, nemohl být „postižen“ nižším vypořádacím podílem). Závisí na uvážení soudu, které věci ještě uzná za odpovídající obvyklé potřebě a které už naopak zahrne do zápočtů. Přihlédnout by měl zřejmě především k tomu, zda se jedná o věci běžné ve vztahu k majetkovým poměrům manželů a jejich životním potřebám.

Vlastnímu způsobu výpočtu zápočtů se platná právní úprava nevěnuje. V případech, kdy manžel ze svých prostředků částečně přispěl na majetek spadající do společného jmění a ve vypořádacím řízení požádal o náhradu toho, co ze svého vynaložil na společnou věc, vychází praxe z vžitého usu. Pokud se od doby, kdy manžel vložil své prostředky do společné věci, její hodnota snížila, např. užíváním (což bývá u movitých věcí hmotné povahy takřka pravidlem), nemá manžel nárok na úhradu vložené části jeho výlučného majetku v celé výši, ale pouze na úhradu výše redukované

⁹¹ Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 243.

⁹² Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 222.

⁹³ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 243.

podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci (tento poměr ale nemusí být podle judikatury (R 43/74) zcela dodržen, neboť lze přihlížet i k tomu, zda v konkrétním případě manžel, který náklad vynaložil, nebyl v užívání společné věci podstatně omezen a zda ke snížení hodnoty věci opotřebením nedošlo zcela nebo převážně užíváním věci druhým z manželů⁹⁴). Jestliže se naopak v mezidobí hodnota věci zvýšila, soud k tomu nepřihlíží, a manžel má tedy nárok pouze na úhradu původně vložených prostředků.⁹⁵

Nad spravedlivostí takového řešení je třeba se zamyslet. Pakliže soud (správně) bere ohled na snížení ceny věci za trvání společného jmění, pak by bylo lze očekávat, že stejný přístup zvolí, i pokud jde o zhodnocení věci. Zdá se být logické, aby měl manžel nárok na tu část věci ve společném jmění manželů, kterou financoval ze svého odděleného majetku, se všemi jejími úbytky i výnosy. Představme si případ, kdy manžel investuje svůj výlučný majetek např. do akcií a pouze zlomek jejich nákupní ceny zaplatí z prostředků společného jmění. Tržní hodnota akcií za dobu trvání manželství mnohonásobně vzroste, manželé cenné papíry následně zpeněží, ovšem pak dojde k rozvodu. Vyjdeme-li ze zastávaného názoru judikatury a ze zásady stejných podílů na majetku náležejícím do společného jmění, pak oba manželé při vypořádání dostanou zhruba polovinu hodnoty, o níž se hodnota akcií zvýšila, ačkoli výrazně vyšší investorské riziko nesl manžel, jenž do akcií vložil svůj majetek.

Přijetí postupu, kdy by zisk byl v podobných případech rozdělován podle míry, v jaké manželé nesli riziko a do věci investovali, a nikoli podle zásady „všechny plody a přírůstky majetku, na něž byly částečně vynaloženy prostředky ze společného jmění, patří do společného jmění“, se může zdát na první pohled jako správné a jednoduché. Avšak na tomto místě je třeba si připomenout, co tvoří předmět společného jmění – mj. je to majetek nabytý některým z manželů za trvání manželství. Konstantní judikatura z tohoto dovozuje, že do společného jmění spadají i přírůstky a výnosy výlučného majetku každého z manželů. Argumentací a *minor ad maius* dospějeme k tomu, že pokud tvoří předmět společného jmění výnosy samostatných majetků manželů, tím spíše musí tvořit předmět společného jmění výnosy společného majetku, ať se již na jeho pořízení podílel některý z manželů svým výlučným majetkem v jakékoli míře.

⁹⁴ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 240 – 241.

⁹⁵ Srov. R 42/1972 publikovaný v Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl I. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, s. 606.

Určité majetkové „narovnání“ zajišťující spravedlnost je však možné realizovat při vlastním vypořádání, kdy by mělo být přihlédnuto k tomu, jak se který z manželů zasloužil o nabytí a udržení společného jmění, tj. při rozhodování o výši vypořádacích podílů by měly být patřičně zohledněny mj. výnosy výlučných majetků manželů a výnosy majetku ve společném jmění, na něž manželé přispěli ze svých samostatných majetků. Výrazné rozmnožení majetku ve společném jmění díky aktivitě a předvídavosti jednoho z manželů by pak podle mého názoru zásadně mohlo být důvodem pro nadpoloviční vypořádací podíl tohoto manžela, samozřejmě po zhodnocení dalších vypořádacích principů. Společné jmění manželů sice představuje majetkově solidární společenství, ovšem prvek solidarity v něm nemůže hrát absolutní roli.

K problematice zápočtů se vztahuje rozsáhlá judikatura. S ohledem na její značný vliv v rozhodovací činnosti soudů zmiňme alespoň nejvýznamnější rozhodnutí s obecným přesahem.

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu (C 2100) bylo-li na pořízení stavby, která je v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, použito stavebního materiálu z odděleného majetku jednoho z manželů, je pro stanovení výše úhrady za tento materiál při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví rozhodující jeho cena v době v době zabudování, nikoli cena, za kterou byl pořízen.⁹⁶ Tento judikát lze v rámci problematiky zápočtů zobecnit tak, že hodnotu každého vnosu výlučného majetku do majetku ve společném jmění je nutno posuzovat vždy v době, kdy k tomuto vnosu dochází, neboť právě toto je hodnota, o níž se majetek ve společném jmění rozrůstá.

V judikatuře Nejvyššího (C 664) bylo konstatováno, že jestliže na dluh vzniklý z úvěru, poskytnutého jen žalovanému a jím využitého jen na jeho podnikání v době před vznikem bezpodílového spoluvlastnictví účastníků, bylo plněno také z finančních prostředků náležejících do bezpodílového spoluvlastnictví účastníků, je žalovaný povinen nahradit do společného majetku účastníků to, co z něho bylo za trvání bezpodílového spoluvlastnictví účastníků takto vynaloženo.⁹⁷ Povinnost náhrady vzniká

⁹⁶ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 246.

⁹⁷ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 246.

ve všech případech, kdy na výlučný dluh jednoho z manželů (ať tento vznikl kdykoli) bylo plněno z prostředků společného jmění.

Rozhodnutí R 42/72 zaujalo názor, že náhrada běžných udržovacích nákladů, které byly na věc vynaloženy tím z manželů, jenž ji sám výlučně užíval, se nepřiznává.⁹⁸ Takový postup respektuje účel zápočtů, jímž je nahradit do výlučného majetku to, co z něj bylo vynaloženo na takový majetek ve společném jmění, jenž byl v užívání celé rodiny. Ovšem pokud s takovou věcí hospodařil pouze jeden z manželů, ale užitky z tohoto hospodaření měli i jiní rodinní příslušníci (nebo společné jmění), zápočet je nutné připustit.

Na význam faktického užívacího vztahu poukazuje (byť v jiném směru) i Nejvyšší soud, podle něhož škoda, kterou jeden z manželů způsobil na vozidle, které měl v nájmu od leasingové společnosti a které sloužilo celé rodině, nemůže být vypořádána jen k jeho tíži, šlo-li o škodu v důsledku určitého rizika, nevybočujícího z běžných mezí při provozu vozidla.⁹⁹ Pokud by však manžel způsobil škodu na majetku třetích osob nějakým hrubým porušením právních předpisů (v případě škody na automobilu např. požitím alkoholu před jízdou), zřejmě by bylo adekvátní, aby škodu hradil sám.

Je třeba zdůraznit, že zápočty by neměly být prováděny jako neopominutelná součást vypořádacího řízení, ale pouze v těch případech, kdy by jejich neprovedení mohlo ohrozit spravedlivé, vyvážené majetkové vypořádání manželů. Zápočty by soud neměl realizovat tehdy, pokud se vzájemný pohyb majetku mezi společným jměním a výlučným majetkem u jednoho manžela výrazně neliší od pohybu majetku u druhého manžela nebo pokud je výše uplatněných zápočtů nepoměrně nižší než celková hodnota vypořádávaného společného jmění.

Ačkoli pravidlo obsažené v § 149 odst. 2 větě druhé se zdá být jasné, jeho praktická aplikace přináší četné komplikace. Nejde totiž jen o přímé peněžní investice ze společného jmění do výlučného majetku jednoho manžela a naopak, které se dají určitým způsobem spočítat, ale také o případy, kdy jeden z manželů zanedbává majetek ve společném jmění pro přílišnou péči o svůj výhradní majetek, kvůli čemuž hodnota

⁹⁸ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 242.

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1881/2001, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 161.

majetkového společenství manželů stagnuje nebo dokonce klesá. Názorný příklad uvádí J. Dvořák, když se ptá, jak posoudit míru přičinění o nabytí společného majetku u manžela, který je jako fyzická osoba podnikatelem ve stavebnictví, když namísto realizace zakázek se neúměrně dlouho věnoval opravám svého nemovitého majetku, který má ve svém výlučném vlastnictví. Výši užitku lze podle něj stanovit jako rozdíl mezi aktuální hodnotou nemovitosti a hodnotou, kterou by nemovitost měla, kdyby práce, v jejichž důsledku výdaje vznikly, nebyly uskutečněny.¹⁰⁰ Je nasnadě, že ztráta, jež v tomto případě postihla společné jmění, se bude vyčíslovat obtížně. Vždy bude samozřejmě nutné zkoumat, zda investice na výlučný majetek mířily z výnosů podnikatelské činnosti (tedy z prostředků společného jmění) nebo z výlučných prostředků manžela.

Pro úplnost dodejme, že pravidlo o zápočtech se nevztahuje na ty případy, kdy na majetek ve společném jmění vynaloží svůj majetek třetí osoby nebo pokud naopak manželé investují do majetku třetích osob. Zde se jedná o pohledávky a závazky, jež je třeba v řízení vypořádat.

3) Zásada potřeb nezletilých dětí

Toto hledisko se odráží při provádění vypořádání především v tom směru, že soud přiřkne do vlastnictví manžela, jenž má děti po zániku manželství ve své výchově a péči, věci, které svou povahou slouží zejména potřebě dětí. Soud by měl u věcí posuzovat jejich povahu, určení, životnost a též jejich využitelnost ze strany dětí a manželů, příp. i jiných osob. Podle soudní praxe (R 70/65) však samotné určení manžela pečujícího o děti za vlastníka některých věcí nemusí vyústit v kvantitativní zvýšení podílu tohoto manžela.¹⁰¹

Lze konstatovat, že zatímco kvantitativní stránku vypořádání společného jmění ovlivňují především péče obou manželů o rodinu a jejich zásluhy o nabytí a udržení společného jmění, potřeby nezletilých dětí se při vypořádání manželského majetkového společenství odrážejí hlavně v kvalitativní stránce, tj. při „rozdělování“ konkrétních majetkových kusů mezi manžele. V souladu s funkcí manželství a rodiny však nemůžeme kvantitativní rozměr zcela vyloučit, neboť vypořádání společného jmění by mělo být realizováno také tak, aby se následky rozpadu rodiny dotkly dětí, jejich životního prostředí a obvyklého způsobu života co nejméně. Pokud by mělo být

¹⁰⁰ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 241 – 242.

¹⁰¹ Citováno podle Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 243

dosažení tohoto účelu přísným respektováním zásady rovnosti vypořádacích podílů ohroženo, je třeba přiznat hledisku potřeb nezletilých dětí i význam při určování výše podílů.

Soudy modifikují zásadu rovných podílů jen velice zřídka, ostatní hlediska vnímají často pouze jako okrajová a nepřiznávají jim význam, jaký by podle mého názoru měla v dnešních podmínkách hrát. To platí i pro zásadu, že při vypořádání se má přihlížet k potřebám nezletilých dětí. Na vhodnost jejího většího zohlednění upozorňuje i odborná literatura.¹⁰² Stejně jako nemůže ve všech případech platit zásada rovných podílů, nelze ovšem automaticky určovat vyšší vypořádací podíl tomu z manželů, do jehož výchovy nezletilé děti připadly, ale vždy je nutné zkoumat celý komplex okolností majících na společné jmění vliv. Zároveň je třeba zabránit tomu, aby se řízení o úpravě výchovy a výživy k nezletilým dětem stala nástrojem v souboji manželů o majetek ze společného jmění.

4) Zásada péče o rodinu a zásluh o nabytí a udržení společného jmění

Podle tohoto pravidla má soud při provádění vypořádání přihlížet nejen k tomu, jak který manžel zabezpečoval rodinu po hmotné stránce, nýbrž je třeba vzít zřetel též k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti. Právní úprava tak do jisté míry vyrovnává postavení manžela, jenž vykonává méně výnosné povolání než druhý manžel (nebo např. pracuje např. na zkrácený úvazek, je na mateřské dovolené apod.), a proto materiálně rozmnožil majetkové společenství manželů méně, ovšem o to více pečuje o domácnost.

Uvedená zásada není upravena pouze v § 149 odst. 3 OZ, ale odráží se také v dalších předpisech, zejména v zákoně o rodině. Podle § 19 odst. 2 ZoR může být poskytování peněžních a jiných prostředků na náklady společné domácnosti zcela nebo zčásti vyváženo osobní péčí o společnou domácnost a děti.

V teorii ani soudní praxi nebývá pochybováno o tom, že péče o rodinu i zásluhy o nabytí a udržení společného jmění musí mít při rozhodování vypořádání stejnou váhu. Taková výchozí úvaha je jedinečně spravedlivá, protože žijeme-li ve společnosti, v níž výrazně převládá určitý rodinný model (muž jako hlavní živitel rodiny, žena starající se o domácnost), který se mění jen pozvolna, nemůže být toto rozdělení rolí pro jednu

¹⁰² Srov. Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 231 – 232.

stranu handicapem v oblasti majetkové. Tím by bylo popřeno chápání manželství jakožto partnerství rovnoprávných osob, které je založeno na majetkové solidaritě.

Ve vztahu k rozhodování o výši vypořádacích podílů připouští teorie vliv hlediska pečovatelského a zásluhového zpravidla v těch případech, jež jsou určitým způsobem extrémní. Tak lze např. zohlednit negativní chování jednoho manžela (např. požívání drog, alkoholismus, nehospodárnost, výkon trestu odnětí svobody) přiznáním menšího dílu majetku ze společného jmění.¹⁰³ Rovněž podle soudní praxe (S I., s. 451) se posuzování výšky podílů na zaniklém bezpodílovém spoluvlastnictví manželů podle toho, jak se který z manželů zasloužil o nabytí a udržení majetku získaného za trvání manželství, uplatňuje zpravidla v těch případech, kdy jeden z manželů za trvání manželství buď vůbec nepracoval, zejména pokud se vyhýbal poctivé práci, počínal si nezodpovědně vůči rodině, nestaral se o její potřeby, způsobil škodu, která musela být za trvání manželství hrazená a druhý z manželů na jejím způsobení neměl žádnou vinu, anebo pokud z jiných důvodů bylo zjištěno, že manžel se o nabytí společných věcí zasloužil v podstatně menší míře.¹⁰⁴

5) Další zásady

Shora uvedené principy, jež jsou výslovně uvedeny v zákoně, nemůže považovat za jediné, jimiž by se měl soud při vypořádání řídit a na něž by měl brát zřetel. Ustanovení § 149 odst. 3, jež vyjmenovává hlediska mající vliv na kvantitativní i kvalitativní stránku vypořádání, není taxativní a soudy prostřednictvím své rozhodovací činnosti vytvořily řadu pravidel, jež mohou při vypořádání sloužit jako pomocná kritéria nebo jako návod pro rozdělení jednotlivých aktiv a pasiv mezi manžele. Tato nejsou pro soudy na rozdíl od pravidel zmíněných v zákoně závazná, nicméně jejich vliv na rozhodovací činnost soudů je podstatný.

Soudy se snaží provádět vypořádání tak, že příkážou jednotlivé majetkové kusy do výlučného vlastnictví jednoho či druhého manžela. Pokud to není z jakýchkoli důvodů možné, rozdělí věc ideálně, tj. příkážou ji do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů.

¹⁰³ Srov. např. Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. 4. aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI, 2005, s. 399 nebo Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 239.

¹⁰⁴ Citováno podle Bičovský, J. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Praha: Linde Praha, 1993, s. 209.

Už z povahy vypořádacího procesu však vyplývá, že takový postup by se měl uplatnit zcela výjimečně, neboť cílem vypořádání společného jmění je především zrušit specifické kvazispoluvlastnické vztahy, které mezi manžely vznikly po uzavření sňatku. Nahrazení manželských majetkových vztahů „standardními“ spoluvlastnickými vztahy směřuje proti smyslu vypořádání společného jmění. Podle názoru soudní praxe by se příkázání věci ze společného jmění do podílového spoluvlastnictví mělo opírat o dohodu nebo alespoň souhlasný procesní postoj účastníků řízení. Problémy mohou nastat v těch situacích, kdy bývalí manželé nesouhlasí s příkázáním určité věci s vyšší hodnotou do podílového spoluvlastnictví, ale zároveň ani jeden z nich nemá dostatek finančních prostředků, aby v případě, že mu tato věc bude dána do výlučného vlastnictví, nahradil druhému z manželů její hodnotu. Povinnost jednoho manžela zaplatit druhému na vyrovnání určitou částku totiž bývá zpravidla vázána na lhůtu 3 dnů od právní moci rozsudku. Vychází se přitom z toho, že získá-li jeden z manželů okamžikem právní moci rozsudku do vlastnictví přidělený majetek, musí mít i druhý manžel zajištěno právo získat majetek téže hodnoty ve stejné době.

Podle NS není možné, aby soud vypořádal společné jmění tak, že nařídí prodej nemovitostí, u něhož nelze vyloučit, že nebude realizován, tedy že nemovitosti nebudou prodány a nebude výtěžek, který by bylo lze mezi účastníky rozdělit. Tak by k jejich vypořádání soudem nedošlo a takový stav zákon nepředpokládá.¹⁰⁵

O tom, že platná právní úprava neumožňuje analogické použití ust. § 142 odst. 1 o vypořádání podílového spoluvlastnictví ve vztahu k vypořádání společného jmění, nelze polemizovat. J. Dvořák proto navrhuje zvážit některé zahraniční úpravy, které problém „nerozdělitelného“ majetku řeší pomocí dražby a rozdělení výtěžku z ní.¹⁰⁶ Jsem přesvědčen, že taková změna úpravy by v praxi měla pozitivní dopad. Ačkoli je třeba respektovat odlišnosti společného jmění od podílového spoluvlastnictví, nevidím důvod, proč při vypořádávání věci, kterou žádný z manželů nechce (nebo by ji sice chtěl, ale nemá na finanční vyrovnání s druhým manželem dostatek finančních prostředků), nepostupovat stejně jako v případě, kdy spoluvlastníci chtějí zrušit podílové spoluvlastnictví k věci, kterou není dobře možné rozdělit a ani jeden z nich ji nechce (§ 142 odst. 1). Zároveň ale nelze vkládat do takové úpravy, pokud jde o prodej

¹⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1399/2004, citováno podle Soudní rozhledy, 2005, č. 2, s. 57 – 58.

¹⁰⁶ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 241 – 242.

některých movitých věcí ve společném jmění manželů, přehnané naděje, neboť jak ukazuje např. soudní praxe výkonů rozhodnutí, o dražené movité věci je vzhledem k jejich rychlému zastarávání malý zájem. V případě nemovitostí by však taková úprava byla navýsost účelná, neboť soudní dražby nemovitého majetku se ve většině případů daří realizovat. S ohledem na to by bylo vhodné možnost prodeje majetku v dražbě omezit buď pouze na nemovitosti, nebo na věci větší hodnoty, jinak by hrozilo neúměrné prodloužení soudního řízení v důsledku „rozprodávání“ majetku ze společného jmění.

K otázce, zda lze přikázat rozhodnutím vydaným v občanském soudním řízení bezpodílovému spoluvlastníkovi při vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví věci i proti jeho vůli, se vyjádřil Nejvyšší soud odkazem na teorii, podle níž takové rozhodnutí možné je, protože za trvání bezpodílového spoluvlastnictví byl bezpodílový spoluvlastník vlastníkem celé věci, takže jejím přikázáním do výlučného vlastnictví nezískává nic navíc; smyslem řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví soudem není, aby se účastníci zbavovali vlastnictví k věcem, jež nadále vlastnit nechtějí.¹⁰⁷

Nejvyšší soud se také zabýval tím, jaká kritéria se mohou uplatnit při rozhodování o tom, komu z manželů věci ze společného jmění připadnou do výlučného vlastnictví. Podle jeho rozhodnutí (C 2102) se uplatňuje zásada, aby pokud možno, zvláště s ohledem na dobu uplynutou od rozvodu manželství či oddělené bydlení manželů, byly věci přikázány tomu z účastníků, který je má či naposledy měl v držení a u něhož došlo k jejich amortizaci¹⁰⁸, obdobný názor zastává i M. Makarius.¹⁰⁹ Držení a užívání věci jedním z manželů v době po rozvodu samy o sobě neznamenají, že věc může být přikázána pouze do vlastnictví tohoto manžela, neboť i druhý manžel může mít zájem na tom, aby se stal výlučným vlastníkem věci. Vždy bude na soudu, aby v takové situaci pečlivě vyhodnotil všechny okolnosti důležité pro vypořádání společného jmění po kvalitativní stránce.

¹⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1399/2004, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s.

¹⁰⁸ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 246.

¹⁰⁹ Srov. Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 78.

Podle judikatury Nejvyššího soudu (C 259) platí, že jedním z hledisek, významných pro přisouzení určité věci jednomu z bývalých manželů do jeho výlučného vlastnictví, je hledisko účelného využití věci.¹¹⁰ Takovému kritériu by nepochybně měl být přisouzen velký vliv, neboť zohledňují-li se potřeby dětí, musí se brát zřetel i na potřeby jejich rodičů, tak aby věci sloužily svému účelu. Co se týče konkrétních majetkových kusů, tak soudní praxe zpravidla přikazuje např. byt do vlastnictví toho, kdo pečuje o děti, auto do vlastnictví toho, kdo má řidičský průkaz a více jej potřebuje, věci související se zájmovou činností do vlastnictví toho, kdo se této činnosti věnuje apod. Jedním z důvodů pro přikázání věci může být podle literatury také skutečnost, že jeden z manželů výlučně svým přičiněním po zániku společného jmění manželů zhodnotil věc náležející do společného jmění manželů.¹¹¹ Stále je ovšem třeba mít na vědomí, že uplatněním kvalitativních hledisek nesmí dojít k narušení spravedlivosti vypořádání majetkového společenství, pokud jde o výši vypořádacích podílů.

Co se týče vypořádání závazků, Nejvyšší soud konstatoval, že v případě vypořádání dosud nesplaceného dluhu, zatíženého vysokým příslušenstvím, ukládá zpravidla standardní soudní praxe povinnost zaplatit zůstatek dluhu oběma manželům jednou polovinou s tím, že pokud některý z nich zaplatí peněžnímu ústavu více, má právo se vůči druhému účastníkovi domáhat finančního vypořádání.¹¹² Uvedené rozhodnutí je v dnešní době velice aktuální, neboť míra zatíženosti domácností různými úvěry, půjčkami a dalšími závazky neustále roste a případy, kdy při vypořádání společného jmění manželů pasiva převyšují aktiva, nejsou v praxi ničím výjimečným. Vzhledem k různé povaze závazků, jejich splatnosti, příslušenství, sankcí v případě jejich neplnění apod. lze zatížení manželů jedním závazkem stejnou měrou považovat často za jediné spravedlivé řešení. Domnívám se, že dalším hlediskem pro přikázání dluhu pak může být vztah konkrétního pasiva k majetku ve společném jmění, tj. pokud je např. do vlastnictví jednoho z manželů přikázána nemovitost zajištěná zástavním právem k uspokojení hypotéky, pak bude vhodné uložit povinnost splatit tuto hypotéku právě tomu manželovi, jenž nemovitost získal do vlastnictví.

¹¹⁰ Citováno podle Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl I. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, s. 607.

¹¹¹ Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 78.

¹¹² Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1881/2001, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 160 – 161.

Podle judikatury lze ovšem v odůvodněných případech při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů společnou pohledávku (a to i promlčenou) manželů přikázat jen jednomu z nich.¹¹³ Ačkoli tedy zásadně platí, že pohledávky se při vypořádání společného jmění přikazují manželům rovným dílem, je nutno připustit, aby je „získal“ pouze jeden z manželů s tím, že o tuto pohledávku se jeho podíl na společném majetku sníží. Důvodnost takového postupu musí ovšem jasně vyplynout z provedeného řízení.

Nejvyšší soud vyjádřil názor, že soudní praxe se při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů dlouhodobě řídí zásadou, podle které se věci ze zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví mají mezi rozvedené manžele rozdělit tak, aby částka, kterou je jeden z nich povinen zaplatit druhému na vyrovnání jeho podílu, byla pokud možno co nejnižší.¹¹⁴ Judikatura (S IV, s. 502) ale současně míní, že nelze vyloučit vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, při němž by byly přikázány všechny věci do vlastnictví jednoho z manželů, kterému by bylo uloženo proplatit celý podíl druhého manžela v penězích, přičemž výjimečně lze povolit i splátky¹¹⁵ a že v odůvodněných případech lze přikázat do vlastnictví jednoho z manželů věc z bezpodílového spoluvlastnictví manželů, o jejíž získání či udržení se převážnou měrou zasloužil, přesto, že se tím zvýší částka, kterou bude třeba na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví zaplatit.¹¹⁶ V praxi bude vždy záležet na okolnostech daného případu a na stanoviscích samotných účastníků, nicméně takové vypořádání, kdy jeden z účastníků nebude muset druhému na vypořádání hodnotového rozdílu vyplácet větší částku, by mělo být zásadně preferováno.

V odborné literatuře bylo konstatováno, že praxe nepřehlídí ani okolnosti rozvodu, a pečlivě váží, zda při nich nevznikly nějaké momenty morálně tak silné, že by bylo v rozporu s dobrými mravy, kdyby k nim nebylo při vypořádání přiměřeně přihlédnuto. Takový postup nelze zcela vyloučit, ovšem jeho uplatnění by mělo být

¹¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1054/2004, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 230.

¹¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 264/2001, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 233.

¹¹⁵ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 240.

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1054/2004, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 232.

zcela výjimečné, neboť současná právní úprava není vybudována na určování viny rozpadu manželství apod.

4.2.2.4 Procesní stránka vypořádání

Řízení o vypořádání společného jmění manželů patří k nejsložitějším občanskoprávním sporům. Způsobuje to především povaha manželského majetkového společenství a specifický vztah mezi manžely jako „spoluvlastníky“. Proces se často neúměrně protahuje, především kvůli náročnosti zjišťování předmětu společného jmění, oceňování jednotlivých majetkových kusů v něm či zjišťování majetkových nároků manželů vůči majetku společného jmění a naopak. Oproti jiným majetkoprávním sporům je vše komplikováno již v důsledku toho, že majetkové společenství manželů trvalo (zpravidla) delší dobu, čímž je podstatně ztíženo dokazování ohledně skutečností, jež jsou mezi manžely sporné. V neposlední řadě se na délce vypořádacích sporů často odráží také průtahy ze strany účastníků řízení.

Právě nepřiměřená délka soudních řízení patří mezi k nejčastějšímu předmětu stížností českých občanů k Evropskému soudu pro lidská práva. Na aktuálnost tohoto problému poukazuje i skutečnost, že v posledních deseti letech byly přijaty dvě podstatné novely OSŘ, jež měly za cíl přispět k větší rychlosti a efektivitě občanskoprávních sporných řízení.

Zákon č. 30/2000 Sb. modifikoval koncentraci soudního řízení tím způsobem, že umožnil soudu, aby na návrh jednoho z účastníků rozhodl o tom, že druhý účastník může uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání nejpozději ve lhůtě, kterou určí, ne však ve lhůtě kratší než 15 dnů, a to v případě, že dochází v projednání věci k průtahům proto, že účastník je nečinný, nebo proto, že přes výzvy soudu nevylicil všechny rozhodné skutečnosti nebo neoznačil potřebné důkazy. Podle učebnice měla tato opatření donutit účastníky, aby svá skutková tvrzení a své důkazní návrhy činili včas a neprotahovali řízení liknavostí nebo dokonce úmyslným odsunováním rozhodných tvrzení a návrhů na pozdější dobu.¹¹⁷ Mimo uvedenou koncentraci soudcovskou byla zavedena i koncentrace zákonná, podle níž bylo možné uvést rozhodující skutečnosti a důkazy pouze v řízení před soudem prvního stupně.

¹¹⁷ Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 3. vydání, Praha: Linde Praha, 2004, s. 365.

Jakkoli byl cíl této novely OSŘ správný, lze shrnout, že soudy ve své rozhodovací činnosti nástrojů soudcovské koncentrace příliš nevyužívaly.

Tzv. souhrnná novela OSŘ provedená zákonem č. 7/2009 Sb. odbourává dvě výrazná negativa předchozí úpravy. Soud jednak nemusí vyčkávat, až k průtahům v řízení dojde, a jednak nemusí řízení koncentrovat za pomoci zvláštního usnesení, ale koncentrace by se měla realizovat ex lege. Od 1. 7. 2009 totiž platí, že ve věcech, v nichž byla provedena příprava jednání (vymezeného ust. § 114c OSŘ), mohou účastníci uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání jen do skončení přípravného jednání nebo do skončení prvního jednání, pokud nebyla příprava jednání provedena. Nad uvedený časový rámec však může soud poskytnout účastníkům lhůtu k doplnění tvrzení a návrhů na dokazování. K později uvedeným skutečnostem a důkazům smí soud přihlédnout jen v případech zákonem taxativně vymezených.

Vzhledem ke krátké době účinnosti novelizovaného znění OSŘ nelze ještě jeho dopad na délku civilních řízení obecně a ani řízení o vypořádání společného jmění manželů hodnotit. Lze však konstatovat, že soudy nyní disponují dostatečnými nástroji, aby mohly vést řízení rychle a hospodárně, a záleží v jen na nich, jak jich využijí. Jak přílehlavě uvádí J. Jirsa, nebude-li chtít soudce rozhodnout, žádný zákon jej k tomu nedonutí – a naopak, bude-li chtít rozhodnout, v podstatě k tomu žádný procesní předpis nepotřebuje.¹¹⁸

Podle Nejvyššího soudu je řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví řízením, ve kterém mají účastníci na obou stranách sporu jak postavení navrhovatele, tak i postavení odpůrce (iudicium duplex). Tato skutečnost se projevuje tím, že podáním návrhu je uplatněno i právo odpůrce na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví soudem, a tudíž i jeho právo na soudní ochranu v této věci, uplatnění jeho práva by nadále bránila překážka litispendence. Proto je třeba v případě návrhu na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví navrhovatelem ve smyslu § 96 OSŘ rozumět jak navrhovatele, tak odpůrce. Z toho důvodu je třeba k účinnosti zpětvzetí žaloby souhlas žalovaného, a to i v případě, že ke zpětvzetí došlo dříve, než začalo jednání. V tomto případě nejde o nesouhlas odpůrce se zpětvzetím návrhu podle § 96 odst. 2 OSŘ, ale o skutečnost, že za navrhovatele je třeba považovat obě strany sporu, a proto zpětvzetí

¹¹⁸ Jirsa, J. K souhrnné novele občanského soudního řádu – glosa. Právní rozhledy, 2009, č. 1.

návrhu učiněné jen jednou z nich nemůže vést bez souhlasu druhé strany k zastavení řízení.¹¹⁹

Pro uvedené stanovisko nenalezneme výslovnou oporu v zákoně, ovšem mají-li být respektovány ústavní rámce soudního řízení, zejména právo každého domáhat se stanoveným postupem svého práva u soudu (čl. 36 odst. 1 Listiny), musíme mu přisvědčit. Jen tak může být zajištěna soudní ochrana účastníka-odpůrce, pokud účastník-navrhovatel vezme svůj návrh zpět v době, kdy již uplynuly tři roky od rozvodu manželství a ve věci současně neproběhlo jednání. V opačném případě by jeden z manželů mohl úspěšně zablockovat vypořádání společného jmění soudní cestou, pokud by se např. delší dobu po rozvodu manželé snažili o vypořádání dohodou a teprve po nedosažení dohody by se jeden z nich obrátil na soud nebo pokud by byl soud delší čas od zahájení řízení (tedy od podání návrhu na vypořádání) nečinný. K otázce souladu zastavení řízení o vypořádání společného jmění s ústavními pravidly po zpětvzetí návrhu jedním z účastníků, pakliže od rozvodu již uplynuly tři roky a soud ve věci dosud nejednal, se vyjadřoval rovněž Ústavní soud a dovodil, že pokud okresní soud v průběhu tří let formálně nenařídil jednání – byť podle obsahu spisů fakticky ve věci samé jednal – a tím v souzené věci vzhledem k zákonné nevyvratitelné domněnce vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů vyloučil stěžovatele po uplynutí tří let od zániku bezpodílového spoluvlastnictví z možnosti podat návrh na jeho vypořádání, postupoval v rozporu se zásadami spravedlivého procesu, jež tvoří součást základních práv a svobod.¹²⁰

Stávající judikatura nám ovšem neposkytuje odpověď na otázku, jaké podmínky musí nesouhlas účastníka-odpůrce se zpětvzetím návrhu na vypořádání společného jmění splňovat. Z usnesení Nejvyššího soudu citovaného shora lze toliko dovodit, že na nesouhlas manžela, jenž nepodal návrh na vypořádání, nedopadá ustanovení § 96 odst. 3 OSŘ. Podle tohoto judikátu by zřejmě postačovalo, aby tento manžel vyjádřil nesouhlas se zpětvzetím návrhu, aniž by ho jakkoli odůvodňoval. Nemůžeme zamítnout ani alternativní výklad, že by k dalšímu vedení řízení o vypořádání společného jmění po zpětvzetí návrhu dokonce stačilo pouze to, aby se manžel-odpůrce ke zpětvzetí návrhu

¹¹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 233/99, citováno podle Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 206 – 207.

¹²⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 16/97, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 192.

jakkoli nevyjádřil, přesněji řečeno aby nevyjádřil výslovný souhlas se zpětvzetím návrhu. Přiměřeně by se zde dala aplikovat úprava o nerozlučném společenství účastníků, kdy ke zpětvzetí návrhu je třeba souhlasu všech účastníků, kteří vystupují na jedné straně (§ 91 odst. 2 OSŘ).

Nejvyšší soud řešil rovněž případ, kdy ke zpětvzetí návrhu došlo až v průběhu odvolacího řízení. V posuzované věci konstatoval, že žalovaný musí uvést důvod, pro který se zpětvzetím žaloby nesouhlasí. Vážným důvodem pro nepřipuštění zpětvzetí žaloby se zpravidla rozumí okolnosti, z nichž lze dovodit, že zpětvzetím návrhu je žalovaný ohrožen ve svých oprávněných zájmech např. proto, že v případě zpětvzetí a následného zastavení řízení by se již sám nemohl s úspěchem domáhat rozhodnutí o sporném nároku.¹²¹ Toto rozhodnutí tedy aplikuje i na řízení o vypořádání společného jmění standardní pravidla týkající se zpětvzetí návrhu, alespoň pokud jde o zpětvzetí učiněné až poté začátku jednání. Obdobný názor zastávají i někteří autoři.¹²²

Další alternativní pohled na problematiku zpětvzetí návrhu přináší rozsudek Nejvyššího soudu, podle něhož při rozhodování o připuštění zpětvzetí návrhu na zahájení řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví v době, kdy od zániku tohoto spoluvlastnictví uplynula doba delší tří let, je povinností soudu poučit účastníky řízení o významu a důsledcích ustanovení § 149 odst. 4 (nyní § 150 odst. 4), aby bylo zřejmé, že oba podíloví spoluvlastníci jsou srozuměni s důsledky, které ohledně jejich zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví manželů nastanou.¹²³ Nejvyšší soud v citovaném rozhodnutí nekonstatuje jednoznačně, že je ke zpětvzetí návrhu navrhovatelem potřeba souhlas odpůrce, popř. že k nepřipuštění zpětvzetí je nutný odůvodněný nesouhlas, ovšem lze z něj dovodit právo odpůrce se ke zpětvzetí vyjádřit a především být před tímto vyjádřením poučen soudem o následcích zpětvzetí návrhu pro vypořádání společného jmění. Jakkoli se může takové hmotněprávní poučení poskytnuté účastníkům právně nezastoupeným jevit jako správné, není pro něj podle mne v zákoně opora a zcela jistě ho nelze na soudech vynucovat. Soudy mají povinnost poučit účastníky především o jejich procesních právech a povinnostech, poučení o

¹²¹ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1171/2002, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 169.

¹²² Srov. Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 189 – 190.

¹²³ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Cz 2/89, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 167.

hmotném právu jsou povinny jim poskytnout pouze v případech výslovně uvedených v zákoně (zejména v § 118a OSŘ); takovým případem ovšem poučení o další (ne)možnosti uplatnění téhož nároku druhým z účastníků, pokud dojde k zastavení řízení, není.

Z citovaných rozhodnutí je patrné, že řešení problematiky zastavení řízení o vypořádání společného jmění manželů v důsledku zpětvzetí návrhu jedním z účastníků není v dosavadní soudní praxi jednotné. Judikatura se shoduje v tom, že druhý účastník má možnost se proti zpětvzetí návrhu bránit, ovšem formu této obrany vykládá různým způsobem. Mám za to, že řízení o vypořádání společného jmění manželů je nutné považovat za tzv. iudicium duplex. Proto se domnívám, že k účinnosti zpětvzetí návrhu jak v případě zpětvzetí před zahájením jednání, tak po začátku jednání, je nutný výslovný souhlas druhého manžela. Soudu nepřísluší přezkoumávat důvody, pro které jeden z manželů se zpětvzetím druhým účastníkem nesouhlasí, neboť oba účastníci mají postavení navrhovatele, a proto již samotná skutečnost, že se ke zpětvzetí jeden manžel „nepřipojí“, znamená, že v řízení je nutné pokračovat, neboť jeden z manželů má jako „spolunavrhovatel“ zájem na tom, aby se provedlo vypořádání společného jmění manželů soudní cestou.

Pravidlo, že soud není návrhem na vypořádání (který je žalobou ve smyslu § 80 OSŘ) vázán (ani pokud jde o rozsah společného jmění, ani pokud jde o způsob jeho vypořádání¹²⁴), protože z právního předpisu (§ 149 odst. 2, 3) vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky, a je tedy splněna podmínka § 153 odst. 2 OSŘ, dne již neplatí absolutně. Soud sice může překročit návrh účastníka a přisoudit mu něco jiného nebo i více, než čeho se domáhal, ovšem předmět zaniklého společného jmění soud nezjišťuje a nevyhledává, ale vychází pouze z toho, co oba účastníci za předmět vypořádání označí. V tomto směru jejich návrh překročit nelze.

K podání žaloby jsou aktivně legitimováni oba rozvedení manželé, správce konkurzní podstaty (byl-li na jednoho z manželů prohlášen konkurs) a dědici manžela, jehož manželství zaniklo jinak než smrtí. Návrh by měl kromě obecných náležitostí vyžadovaných pro každé občanskoprávní podání (§ 42 odst. 4 OSŘ) obsahovat i další náležitosti požadované zákonem (§ 79 odst. 1 OSŘ), zejména vylíčení rozhodujících

¹²⁴ Viz R 42/72 publikovaný v Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 250.

skutečností, tedy seznam věcí náležejících do společného jmění manželů (příp. i jejich ocenění) a požadavky na úhradu toho, co manžel vynaložil ze svého na společný majetek. Z návrhu musí být podle zákona také patrné, čeho se navrhovatel domáhá, zde by to měl být navržený způsob vypořádání. K prokázání tvrzených skutečností musí účastník označit v žalobě důkazy. Výrok stanovící povinnost vydání věci v rámci řízení o vypořádání společného jmění manželů nemusí být součástí žalobního návrhu. Soud takto může rozhodnout i bez návrhu. Předpokladem takového rozhodnutí ovšem je, že věc, jež má být vydána, byla učiněna předmětem řízení.

Poplatek spojený s podáním návrhu na vypořádání společného jmění manželů činí 1.000,- Kč a zvyšuje se o 3.000,- Kč za každou nemovitost a o 10.000,- Kč za každý podnik nebo jeho organizační složku, která je předmětem vypořádání.

Po zániku společného jmění manželů rozvodem probíhá řízení v prvním stupni dle § 9 odst. 1 a § 88 písm. b) OSŘ před okresním soudem, který rozhodoval o rozvodu.

Teorie i praxe připouštějí, aby soudní řízení o vypořádání majetkového společenství manželů skončilo uzavřením soudního smíru. Umožňuje to majetková povaha sporu o vypořádání (§ 99 OSŘ). Také pro smír o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, schválený soudem, platí podle judikatury (S IV., s. 505) hlediska určená v ustanovení § 150.¹²⁵ Soud by tedy měl posuzovat soulad smírného stanoviska účastníků se zákonnými zásadami pro vypořádání a měl by dbát jak na ochranu manželů, tak na ochranu věřitelů. Jestliže má schválený smír účinky pravomocného rozsudku a zasahuje do práv třetích osob, je třeba, aby byly dodrženy zákonné rámce vypořádání a aby smír nebyl bez dalšího schvalován, aniž by byla posuzována spravedlivost daného řešení. Na rozdíl od vypořádání dohodou totiž zákon neposkytuje věřitelům při vypořádání rozhodnutím soudu žádné prostředky obrany.

Podle judikatury (R 17/67) se nevylučuje vydání předběžného opatření v případě, že jeden z manželů podá, ať již za trvání manželství či po jeho zániku, návrh na jeho vydání proto, že se cítí být omezován ve svých právech k věci v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů. Při vydání předběžného opatření se musí respektovat zásada rovnoprávnosti manželů při užívání společných věcí tak, aby jejich podíl na užívání byl zhruba stejný. Přesto nelze vyloučit i takový obsah předběžného opatření, jímž by byl

¹²⁵ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 244.

jeden z manželů dočasně vyloučen z užívání věci. To za předpokladu, že jeden z účastníků svým dosavadním způsobem života a chováním, jakož i vztahem k věcem v majetkovém společenství, zejména k věci, které se řízení týká, vzbuzuje obavy, že by dalším užíváním vznikla škoda.¹²⁶ K uvedenému judikátu se sluší dodat, že soud by měl zamítnout ty návrhy na vydání předběžného opatření, jež mají za cíl pouze „šikanovat“ druhého manžela. O takový případ půjde zejména tehdy, bude-li se manžel domáhat možnosti užívat věc, kterou pro její povahu, určení či z jiných důvodů bude moci řádně užívat pouze ten druhý z nich (např. bude-li se manžel domáhat užívání automobilu, ačkoli na rozdíl od druhého manžela nebude mít řidičské oprávnění a na rozdíl od něj nebude využívat automobil k cestám do práce apod.).

Obdobně podle judikatury (C 412) platí, že každý z manželů je samostatně oprávněn k podání žaloby na vypořádání neoprávněně zadržované věci z bezpodílového spoluvlastnictví. Toto právo má i v době, kdy bezpodílové spoluvlastnictví již zaniklo, avšak nebylo vypořádáno. Domáhá-li se bezpodílový spoluvlastník proti třetí osobě vydání věci, kterou druhý bezpodílový spoluvlastník převedl neplatnou kupní smlouvou na třetí osobu (§ 145 odst. 2), nelze povinnost vydat věc žalobci vázat na vrácení kupní ceny.¹²⁷

Rozsudek o vypořádání společného jmění manželů by podle soudní praxe měl ve výroku určovat, kterému z manželů připadlo které společné právo či pohledávka a v jakém rozsahu, popř. které věci budou v podílovém spoluvlastnictví manželů. Přitom je důležitý přesný a podrobný popis jednotlivých věcí (zejména těch, které se ponechávají do vlastnictví jednoho manžela a nejsou dosud v jeho moci), aby se předešlo komplikacím při vydávání věcí (ať již dobrovolným či exekučně vynuceným) kvůli jejich obtížné identifikaci.

Obzvláště důležité je dbát na správné označení nemovitostí, jež jsou předmětem vypořádání. Soud musí mít na vědomí, že podle rozsudku se provádí zápis změny vlastnického práva k nemovitostem v katastru nemovitostí, a proto musejí být splněny požadavky § 5 odst. 1 katastrálního zákona (zákon č. 344/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů) pro označení nemovitostí. Pozemky musejí být označeny parcelním číslem s uvedením názvu katastrálního území, ve kterém leží. Budovy musí provázet označení pozemku, na němž jsou postaveny, číslo popisné nebo evidenční a též příslušnost

¹²⁶ Citováno podle Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 251.

¹²⁷ Citováno podle Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 247.

budovy k části obce, pokud je název části obce odlišný od názvu katastrálního území, v němž se nachází pozemek, na kterém je budova postavena. Byty a nebytové prostory musí být označeny označením budovy, v níž jsou vymezeny, číslem bytu nebo nebytového prostoru a pojmenováním nebytového prostoru, popřípadě popisem umístění v budově, pokud nejsou byty a nebytové prostory očíslovány.

Osobě, která má věc, již soud přenechal do vlastnictví jednoho z manželů, soud ve výroku uloží povinnost tuto věc vydat. Nevydá-li tato osoba věc dobrovolně, může se oprávněný manžel domáhat na základě rozsudku o vypořádání společného jmění manželů nařízení výkonu rozhodnutí odebráním věci podle § 345 OSŘ a násl.

Podle judikátu R 42/72 není třeba výrokem rozsudku určovat, co který z manželů vynaložil na společný majetek.¹²⁸ Údaj o tom by měl být součástí odůvodnění rozsudku.

Odůvodnění rozsudku o vypořádání společného jmění manželů by mělo obsahovat především vyřešení otázek spjatých s předmětem společného jmění (co do něj náleží a co nikoliv, cena jednotlivých aktiv a pasiv, celková hodnota vypořádaného majetku), vysvětlení, jak byla určena výše vypořádacího podílu každého z účastníků a čím se soud řídil při provádění vypořádání po stránce kvalitativní, a údaj o tom, zda a jak soud započítal investice ze společného majetku na výlučné majetky manželů a naopak.

Nejvyšší soud (C 45) trvá správně na tom, že v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví musí být z odůvodnění rozsudku jednoznačně zřejmé, jak soud dospěl k částce, kterou je povinen jeden z účastníků zaplatit na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví druhému účastníku. Výpočet této částky má být natolik přehledný, aby se kdokoli mohl přesvědčit o jeho správnosti. Pokud odůvodnění rozsudku takový výpočet neobsahuje, je rozsudek nepřezkoumatelný a řízení je tak postíženo vadou, která má za následek nesprávné rozhodnutí.¹²⁹

Obecné náležitosti písemného vyhotovení rozsudku včetně jeho odůvodnění upravují zejména ustanovení § 155 odst. 1 a § 157 odst. 2 OSŘ.

¹²⁸ Citováno podle Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, 2000, s. 202.

¹²⁹ Citováno podle Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl I. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, s. 606.

V rozhodnutí R 42/1972 byla doporučena tato formulace základu výroku rozsudku o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, z níž soudní praxe (v citované části) dodnes vychází:

„Určuje se, že z věcí, jež měli navrhovatel a odpůrkyně ve společném jmění manželů, připadá:

1. navrhovateli ...
2. odpůrkyni ...

Navrhovatel je povinen vydat (dodat) odpůrkyni ... do tří dnů od právní moci rozsudku. Odpůrkyně je povinna vydat (dodat) navrhovateli ... do tří dnů od právní moci rozsudku.“¹³⁰

Odborná literatura poukazuje na to, že vzhledem k tomu, že spor o vypořádání společného jmění manželů je sporem majetkovým, který může být ukončen smírem ve smyslu § 99 OSŘ, může být spor projednán a rozhodnut v rozhodčím řízení.¹³¹

Náhrada nákladů vypořádacího řízení se řídí § 142 OSŘ, tedy zásadou úspěchu ve věci. Je proto nutno vycházet z pravidla, že náklady hradí účastník, který ve věci úspěch neměl, účastníku, který měl ve věci plný úspěch. Taková situace však nastane při vypořádání společného jmění zcela ojediněle, protože žádnému z manželů soud nepřenechá celé majetkové společenství, naopak podíly manželů budou nejčastěji přibližně stejné. Soud pak náhradu nákladů poměrně rozdělí, nebo vysloví, že žádný z účastníků nemá na náhradu nákladů právo.

Mohou ovšem nastat i zvláštní případy, jak uvádí literatura. Např. odpůrce tvrdil, že vypořádání už bylo provedeno, ale neprokázal to a znamená to průtahy. Popřípadě některý z účastníků rozvine spor o zařazení některých majetkových hodnot aktiv či pasiv, což vše také může znamenat značné průtahy a zvýšené náklady. V takovém případě by neměl soud být vázán na výsledek vypořádání (na určené podíly), ale může přihlídnout i k tomu, jak vyzněla tato tvrzení.¹³²

Výrok pravomocného rozsudku o vypořádání společného jmění manželů je podle § 159a OSŘ závazný jen pro účastníky řízení, tedy pro manžele. Třetí osoby proto

¹³⁰ Citováno podle Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 173 – 174.

¹³¹ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 209.

¹³² Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 191.

nejdou rozhodnutím vázány. Pro vypořádání soudem na rozdíl od vypořádání dohodou zákon nepožaduje, aby práva věřitelů nebyla dotčena. Přesto nelze pochybovat, že soudní rozhodnutí o vypořádání společného jmění manželů, jež respektuje zákonné zásady pro vypořádání, směřuje ke spravedlivému výsledku, který přirozeně ochrání i věřitele.

4.2.3 Vypořádání společného jmění manželů na základě zákonné domněnky

V praxi dříve docházelo k případům, kdy rozvedení manželé neuzavřeli dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů ani nepodali návrh na vypořádání k soudu a pouze určitým způsobem společný majetek užívali. Vznikala tak právní nejistota v jejich majetkových vztazích, která se mohla týkat i třetích osob. Přitom lze souhlasit s M. Makariem, že je nežádoucí, aby se majetek nacházel ve společném jmění manželů i poté, kdy došlo k zániku manželství, déle než je nezbytně nutné.¹³³ Proto novela občanského zákoníku provedená zákonem č. 131/1982 Sb. účinná od 1. 4. 1983 zavedla do ustanovení § 149 odst. 4 (nyní § 150 odst. 4) tzv. zákonnou vypořádací domněnku. Ta nastupuje tehdy, nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu.

Aby se účinky domněnky neuplatnily, musí být tedy nejpozději posledního dne tříleté lhůty buď uzavřena dohoda o vypořádání, nebo podán návrh na vypořádání u soudu (tj. nestačí např. předání návrhu k poštovní přepravě, pokud nebude zásilka téhož dne doručena soudu). Teorie označuje tuto lhůtu zpravidla za zvláštní lhůtu hmotněprávní povahy,¹³⁴ v novější literatuře se ale objevuje i názor, že se jedná o lhůtu prekluzivní.¹³⁵

Nejvyšším soudem bylo judikováno (C 2099), že nevyvratitelná domněnka vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví manželů nastupuje i v případě, že návrh na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví byl u soudu podán po uplynutí tříleté lhůty od jeho zániku jen v důsledku nesprávného vyznačení data právní moci

¹³³ Makarius, M. Zánik společného jmění manželů a jeho vypořádání. Aplikované právo, 2005, č. 2, s. 68.

¹³⁴ Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 254 nebo Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, 2000, s. 176.

¹³⁵ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 239.

rozsudku o rozvodu manželství.¹³⁶ V popsaném případě ovšem podle mého názoru nelze zcela vyloučit úspěšnost žaloby na náhradu škody proti státu, a to tehdy, jestliže by při soudním vypořádání bylo důvodné stanovení rovnocenných podílů a vinou chybného vyznačení doložky právní moci na rozsudku o rozvodu se proti vůli jednoho z manželů „realizovalo“ vypořádání, které nikoli nepodstatně majetkově zvýhodnilo druhého z manželů. Otázkou ovšem je, zda by „poškozený“ účastník škodu a její výši prokázal a zda by bylo možné mluvit o zavinění ze strany státních orgánů. Na jejich obranu lze totiž argumentovat tím, že každý z účastníků rozvodového řízení mohl nahlédnout do spisu a správné datum právní moci si ověřit (ačkoli v praxi takový postup obvyklý není).

Po nastoupení zákonné domněnky již není možné podat u soudu návrh na vypořádání ani uzavřít vypořádací dohodu. Manželé mohou pouze zahájit spor o zjištění vlastnictví (podat určovací žalobu) nebo o vypořádání věci (podat žalobu na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví).

Specifické „prodloužení“ lhůty před aplikací zákonné domněnky se týkal bezpodílových spoluvlastnictví manželů, jež zanikla před účinností novely zavádějící domněnku o vypořádání. K vypořádání na základě zákonné domněnky dochází v těchto případech totiž až tehdy, nebylo-li bezpodílové spoluvlastnictví vypořádáno soudně či manželským konsensem ve lhůtě tří let od účinnosti OZ ve znění novely č. 131/1982 Sb.¹³⁷

Uplatnění zákonné domněnky při splnění zákonné hypotézy dobře vystihuje věta, že namísto vypořádání nastupuje bezprostředně účinek ustanovení § 150 odst. 4 a že vypořádání se tím nahrazuje.¹³⁸ Při aplikaci zákonné domněnky totiž nedochází k vypořádání ve vlastním slova smyslu, pouze se má za to, že manželé určitým způsobem majetkové vypořádání provedli. Jedná se o domněnku nevyvratitelnou, což vyplývá již z dikce ustanovení § 150 odst. 4 („platí“). Po uplynutí tříleté lhůty tedy mezi

¹³⁶ Citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 253.

¹³⁷ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2986/2000, publikovaný na internetových stránkách Nejvyššího soudu ČR <http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=8210&searchstr=22+Cdo+2986%2F2000&print=true> (15.3.2010)

¹³⁸ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 151.

manžely neexistuje žádné nevypořádané jmění, byť pochopitelně mohou mezi manžely vznikat spory ohledně vlastnictví konkrétních věcí.

Ohledně movitých věcí platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. Vychází se z toho, že pokud se na konci tříleté lhůty vytvořil faktický stav trvalého nerušeného užívání věci jedním z manželů, tak tento manžel užívá věc jako vlastník pro potřebu svou, své rodiny a své domácnosti.

Teorie se shoduje, že rozhodným okamžikem pro posuzování užívání majetku ze společného jmění je stav na konci tříletého období, věc tedy nemusí být užívána po celou dobu tří let od zániku společného jmění. Podle učebnice stačí i doba přiměřeně kratší, lze-li však z ní usuzovat na trvalost užívání a toto užívání se neděje proti vůli druhého manžela.¹³⁹ Soudní praxe má za to, že za trvalé nerušené užívání věci nelze považovat, jestliže jeden z manželů užívá věc výlučně jen v důsledku toho, že nerespektuje pravomocné soudní rozhodnutí o užívání věci oběma manžely, na jehož plnění druhý z manželů trvá.

Na movité věci, u nichž se nesplnila podmínka výlučného užívání jedním z manželů, a na všechny věci nemovité se hledí tak, že jsou v podílovém spoluvlastnictví manželů a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné. Je tedy třeba pamatovat na to, že pokud by mezi manžely po zániku majetkového společenství vznikla nepsaná dohoda, na jejímž základě by např. jeden z nich trvale a výlučně užíval automobil a další cenné movité věci a druhý manžel byt, tak zatímco první se stane po uplynutí tříleté lhůty výlučným vlastníkem auta a dalších movitých věcí a zároveň spoluvlastníkem bytu s podílem ve výši jedné poloviny, druhý získá pouze spoluvlastnický podíl na bytu ve výši jedné poloviny. Jestliže jeden z manželů nesouhlasí s tím, jak jsou věci náležející do společného jmění užívány, má v zásadě dvě možnosti tento stav změnit. Vyjma včasného uplatnění návrhu na vypořádání společného jmění je to podání návrhu na úpravu užívání věci. Pokud nesouhlasící manžel těchto prostředků nevyužije, ocitne se po třech letech od rozvodu v případném sporu v poměrně komplikované procesní situaci, neboť to bude on, kdo bude muset prokazovat, že druhý manžel užíval konkrétní část majetku proti jeho vůli.

¹³⁹ Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. 3., aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, s. 350.

Pro přesnost dodejme, že ke vzniku podílového spoluvlastnictví k nemovitosti evidované v katastru nemovitostí uplatněním zákonné domněnky je nutný vklad do katastru nemovitostí provedený formou záznamu (§ 7 odst. 1 zákona č. 256/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů). Aby katastrální úřad změnu vlastnického statutu nemovitosti zapsal, musí manželé učinit souhlasné prohlášení o tom, že podmínky pro uplatnění zákonné domněnky byly splněny, a dokázat uplynutí tříleté lhůty od zániku společného jmění (zpravidla pravomocným rozsudkem o rozvodu). Pokud by jeden z manželů odmítal souhlasné prohlášení podepsat, zřejmě by druhému z manželů nezbylo než podat žalobu na určení vlastnictví, neboť bez souhlasu obou manželů nebo rozhodnutí soudu katastrální úřad záznam vlastnického práva neprovede.

Pro ostatní společná majetková práva, pohledávky a závazky platí přiměřeně, že náleží do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů, a ti jsou z nich oprávněni a povinni rovným dílem. Pokud jde o tento díl společného jmění manželů, v praxi se řeší zejména otázky spjaté s členským podílem v bytovém družstvu. Judikatura např. správně dovodila, že marným uplynutím lhůty pro vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů vzniká rozvedeným manželům, kteří jsou společnými členy stavebního bytového družstva a společnými nájemci družstevního bytu, ve vztahu k členskému podílu ve stavebním bytovém družstvu pohledávka z titulu podílového spoluvlastnictví. Dojde-li za tohoto stavu ke zrušení práva společného nájmu a k zániku společného členství rozvedených manželů ve stavebním bytovém družstvu, vznikne tomu z rozvedených manželů, který se nestal nájemcem družstevního bytu, proti druhému z nich právo na přiměřenou náhradu.¹⁴⁰ Toto platí jak v případě, že společné členství v bytovém družstvu zanikne před uplynutím tří let od zániku společného jmění, ale toto nebude vypořádáno, tak rovněž v případě, že ke zrušení společného členství v bytovém družstvu dojde až po vypořádání společného jmění zákonnou domněnkou.¹⁴¹

Vzhledem k podílovému spoluvlastnictví, jež manželům uplynutím tří let od zániku společného jmění k členskému podílu vzniklo, nebude v těchto situacích připadat v úvahu jiná výše náhrady (pro toho manželů, jež se nestal členem družstva),

¹⁴⁰ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 25 Co 441/989, citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 252.

¹⁴¹ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 590/2003 publikovaný v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 186 – 191.

než polovina hodnoty členského podílu. Nedojde-li k dohodě manželů, nezbude než uplatnit nárok na vyplacení této hodnoty u soudu. Tříletá promlčecí doba k podání takové žaloby bude běžet od nástupu účinků zákonné vypořádací domněnky (došlo-li ke zrušení společného členství v družstvu do tří let od zániku společného jmění), jinak až od zrušení společného členství manželů v bytovém družstvu.

Byl-li za života zůstavitele do tří let od zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, ale řízení před soudem bylo ukončeno jinak než rozhodnutím ve věci samé (např. zastavením řízení pro zpětvzetí návrhu), nastanou důsledky uvedené v § 149 odst. 4 (nyní § 150 odst. 4), stejně jako kdyby návrh nebyl podán. Pokud tříletá lhůta uplynula před úmrtím zůstavitele, zařadí se do dědictví jen majetek, o kterém podle § 149 odst. 4 platí, že náleží zůstaviteli, a to i v tom případě, že řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů pokračovalo po úmrtí a bylo zastaveno až v době, kdy již probíhalo řízení o dědictví.¹⁴²

Literatura upozorňuje na rozdílná stanoviska soudní praxe k otázce, zda manželé mohou uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění i po uplynutí tří let od zániku manželství, pokud probíhá soudní řízení o vypořádání společného jmění, a s ohledem na požadavky právní jistoty se přiklání k názoru, že to možné není.¹⁴³ Přestože včasné podání žaloby na vypořádání společného jmění manželů zabrání aplikaci zákonné domněnky podle § 150 odst. 4, nelze z toho podle mne dovozovat, že by se tím zároveň prodloužila lhůta pro možnost vypořádat se dohodou. Takový výklad by byl značně formalistický. Pokud bychom jej přijali, bylo by lze tvrdit, že zákonná vypořádací domněnka nenastoupí ani tehdy, pokud je návrh k soudu podán, ale poté (po uplynutí tří let od zániku manželství) dojde z nějakého důvodu k zastavení řízení. V tom případě by totiž bylo rovněž možné tvrdit, že se realizovala jedna ze dvou podmínek, jež brání aplikaci zákonné domněnky, a sice podání návrhu k soudu, neboť zákon výslovně neříká, že soudní vypořádání se musí uskutečnit, ale vyžaduje pouze podání návrhu. Po zastavení soudního řízení by zde ovšem zůstalo navždy nevypořádané společné jmění. Z toho je zjevné, že výklad o možnosti uzavřít mimosoudní vypořádací dohodu po

¹⁴² Rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 291/96, citováno podle Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005, Praha: Linde Praha, 2005, s. 251.

¹⁴³ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 240 – 241 a judikatura tam uvedená.

uplynutí tří let od zániku společného jmění nerespektuje smysl zavedení zákonné domněnky do právního řádu a postrádá logiku. Naopak stanovisko Nejvyššího soudu připouštějící uzavření soudního smíru v rámci řízení o vypořádání společného jmění je plně konformní se zákonem a zároveň neomezuje žádoucí volnost manželů dospět ke konsensuálnímu vyřešení vzájemných majetkových vztahů ani poté, co bylo zahájeno soudní řízení.¹⁴⁴

Ačkoli zákonná domněnka o vypořádání si klade za cíl nastolit právní jistotu v majetkových vztazích bývalých manželů tím, že určí, který majetek bude po uplynutí tříleté lhůty ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů a který majetek bude patřit do podílového spoluvlastnictví manželů, v praxi mohou mezi bývalými manžely pochopitelně vznikat spory, komu z nich konkrétní movitá věc patří, popř. zda je v jejich podílovém spoluvlastnictví. Soud pak bude muset z podnětu určovací či reivindikační žaloby zjišťovat, zda a u kterého z manželů byly splněny podmínky výlučného užívání věcí pro potřebu jednoho z manželů, jeho rodiny a domácnosti, aby správně rozhodl, které movité věci patří do výlučného vlastnictví jednoho z manželů a které do jejich podílového spoluvlastnictví.

Třetí osoby nemohou nikterak zabránit tomu, aby manželé nechali uplynout tříletou lhůtu od zániku společného jmění a tím došlo k realizaci zákonné vypořádací domněnky podle § 150 odst. 4. Vypořádání ex lege jsou povinni respektovat, zákon jim neposkytuje ochranu. Zdá se, že by to mohlo vést k obcházení ochrany věřitele zakotvené v zákoně pro případ dohody o vypořádání (§ 150 odst. 2) tím, že manželé by neuzavřeli dohodu ve výrazný neprospěch manžela – dlužníka, ale vyčkali by na uběhnutí tříletého období, po němž by se uplatnila zákonná domněnka nastavující stejné majetkové poměry mezi bývalými manžely jako zamýšlená dohoda. Takový problém však pravděpodobně zůstane problémem v rovině teoretické.

¹⁴⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2574/98 publikovaný v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 241 – 245.

5 Vypořádání společného jmění manželů při zúžení jeho rozsahu

Na rozdíl od úpravy účinné do 31. 7. 1998 platný zákon neumožňuje, aby bylo majetkové společenství manželů zrušeno rozhodnutím soudu, ale pouze poskytuje manželům dvě možnosti, jak zúžit rozsah společného jmění manželů. Buď smlouvou uzavřenou mezi nimi (§ 143a) nebo soudním rozhodnutím (§ 148). Zúžení zákonného rozsahu společného jmění manželů znamená, že majetek a závazky (ať ty, jež už před zúžením tvoří společné jmění, či ty, jež se součástí společného jmění stanou teprve v budoucnosti) se vyjmají ze společného jmění a stávají se výlučným vlastnictvím (či věřitelstvím) každého z manželů. Největší přípustným zúžením manželského majetkového společenství je jeho „omezení“ na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Smlouvou mohou manželé zúžit rozsah společného jmění kdykoli za trvání manželství, důležitým požadavkem, kterému musí smlouva dostát, je forma notářského zápisu. Soud zúží společné jmění na návrh některého z manželů, jestliže pro to shledá závažný důvod, anebo v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti či se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti (tj. společníkem ve veřejné obchodní společnosti či komplementářem v komanditní společnosti).

Pokud se manželé smluvně dohodnou na zúžení rozsahu společného jmění, pak je třeba provést vypořádání té části majetkového společenství, kterou smlouva z jeho původního rozsahu vyňala. Zákon nevylučuje, aby vypořádání vyňaté části společného jmění (ať již zcela či jen v určitém rozsahu) provedli manželé přímo ve smlouvě o zúžení společného jmění. Rovněž v případě zúžení společného jmění soudním rozhodnutím se vypořádává ta část společného jmění, jež byla z jeho zákonného rozsahu vyňata.

Pro vypořádání při zúžení rozsahu společného jmění jinak platí obecná pravidla pro vypořádání společného jmění při zániku manželství a je možné nejen vypořádání dohodou (což je v praxi jednoznačně převládající způsob), tak rovněž soudním

rozhodnutím nebo aplikací zákonné domněnky (tříletá lhůta pro její nastoupení se počítá ode dne zúžení rozsahu společného jmění).

Pokud jde o zúžení rozsahu společného majetku manželů soudním rozhodnutím z důvodu, že jeden manžel se stal podnikatelem či neomezeně ručícím společníkem v obchodní společnosti, trpí zákon vadou. § 149 odst. 4 odkazující na obdobné použití ustanovení o zániku společného jmění a pravidel pro jeho vypořádání totiž na tento případ nepamatuje, ale obsahuje pouze odkaz na vypořádání smlouvou či soudem ze závažných důvodů. Nelze pochybovat, že při respektování smyslu zákona se vyňatá část společného jmění vypořádá i v situaci shora uvedené, přesto nelze tuto chybu zákonodárce přehlížet. Komentář z tohoto důvodu označuje výčet § 149 odst. 4 za neúplný.¹⁴⁵

Na těžkosti, jež mohou v praxi reálně nastat při zúžení zákonného rozsahu majetkového společenství manželů o konkrétní věci, upozorňují J. Dvořák a J. Spáčil. Manželé se totiž zpravidla dohodnou na tom, které věci budou ze společného jmění manželů vyňaty a komu připadnou, o náhradě za ně však zpravidla nejednají. Nastanou-li později v jejich vztazích neshody, dochází ke sporům. Je zřejmé, že i v těchto případech tu musí být jak smlouva o zúžení, tak i dohoda o vypořádání. Ovšem už to, že manželé se dohodnou o tom, kdo z nich bude nadále výlučným vlastníkem, je dohodou o vypořádání; smlouva o zúžení a dohoda o vypořádání tu spadají v jedno. Může tu jít o definitivní vypořádání (nabyvatel nabývá bezúplatně), anebo o vypořádání částečné (jde jen o dohodu o prvním kroku, náhrada za věc bude určena později). Rozhodující pro určení toho, o který z těchto případů jde, je vůle účastníků smlouvy o zúžení společného jmění. V případě, že vznikne spor o obsah této vůle, bude třeba věc posoudit podle pravidel o důkazním břemenu.¹⁴⁶ K tomu považuji za vhodné dodat, že již z povahy rozdělení konkrétních věcí z majetkového souboru manželů za trvání manželství bude ve většině případů možné dovodit úmysl vypořádat se bez poskytnutí náhrad, jehož prokázání může usnadnit např. skutečnost, že hodnota majetku, jenž po zúžení připadl jednomu z manželů, se výrazně nelišila od majetkového obohacení druhého z nich.

¹⁴⁵ Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. aktualizované a doplněné vydání podle právního stavu k 1.3.2005. Praha: Linde Praha, 2005, s. 240.

¹⁴⁶ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 166 (pod čarou).

Problematikou vypořádání zúženého společného jmění manželů se již zabýval také Nejvyšší soud. Vyslovil názor, že předmětem vypořádání společného jmění manželů není majetek a závazky, ohledně kterých bylo společné jmění zúženo, ovšem pouze v případě, že se zúžení týkalo majetku a závazků nabytých či vzniklých po uzavření předmětné smlouvy nebo majetku a závazků, které společné jmění v době uzavření smlouvy již tvořily a již byly mezi manžely vypořádány nebo se na ně vztahuje nevyvratitelná domněnka vypořádání. V odůvodnění svého rozhodnutí Nejvyšší soud uvedl, že v posuzovaném případě bylo společné jmění zůstavitele a jeho manželky zúženo smlouvou o dva osobní automobily, které již do společného jmění v době uzavření smlouvy patřily, a o případné další automobily, jež by zůstavitel a jeho manželka nabyli ze společných prostředků v době po uzavření předmětné smlouvy. Současně podle názoru Nejvyššího soudu se zúžením společného jmění došlo toutéž smlouvou i k vypořádání společného jmění, jehož se zúžení týkalo, když bylo ujednáno, že manžely již vlastněné a případně v budoucnosti ze společných prostředků nabyté automobily se stávají výlučným vlastnictvím manželky zůstavitele. Při vypořádání společného jmění manželů zaniklého smrtí zůstavitele proto již není na místě přihlížet k automobilům, o které bylo společné jmění zůstavitele a jeho manželky smlouvou zúženo, ani ke způsobu, jak byl tento majetek po zúžení mezi manžely vypořádán.¹⁴⁷

F. Balák v komentáři k tomuto rozhodnutí uvádí, že jej nepokládá za správné potud, pokud dohodu o zúžení společného jmění manželů považuje současně za platnou dohodu o vypořádání společného majetku, o nějž má být společné jmění zúženo. V této dohodě podle popisné části rozhodnutí není totiž jakákoli zmínka o vyrovnání podílů z vypořádání mezi účastníky, z nichž jeden se podle dohody stává vlastníkem dvou existujících aut a všech dalších aut eventuálně v budoucnu účastníky pořízených ze společných prostředků.¹⁴⁸

Osobně se přikláním ke stanovisku Nejvyššího soudu. Jestliže se manželé dohodli, že své společné jmění zúží o veškeré již vlastněné a v budoucnu nabyté osobní automobily, a zároveň si ujednali, že tyto osobní automobily se stávají výlučným vlastnictvím manželky, pak bylo dohodou o zúžení zároveň provedeno vypořádání. Mám za to, že pokud by jeden z manželů v takovém případě tvrdil, že vypořádání

¹⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 681/2004, citováno podle Soudní rozhledy, 2006, č. 2, s. 60 – 61.

¹⁴⁸ Balák, F. Soudní rozhledy, 2006, č. 2, s. 62.

nebylo dohodou zcela provedeno, tížilo by ho ohledně tohoto tvrzení důkazní břemeno. Samotná skutečnost, že manželé se dohodou nedostává ničeho, nemá za následek neplatnost dohody o vypořádání (stejně jako je tomu v případě vypořádací dohody uzavřené po zániku společného jmění). Avšak nelze zapomínat na povinnost respektovat ustanovení § 150 odst. 2 o tom, že práva věřitelů nesmí být dohodou dotčena.

Danou problematiku dobře vystihuje právní názor odvolacího soudu citovaný Nejvyšším soudem v odůvodnění citovaného rozhodnutí. Odvolací soud uvedl, že nesdílí názor soudu prvního stupně, že samostatné zúžení či rozšíření společného jmění manželů je ve smyslu § 149 odst. 2 investicí ze společného majetku na výlučný majetek (v případě zúžení) nebo z výlučného majetku na majetek společný (v případě rozšíření), a při vypořádání společného jmění je třeba tento závazek vyúčtovat. Opačný výklad by ve svých důsledcích oslaboval smysl zúžení či rozšíření společného jmění, neboť to, o co bylo smlouvou podle § 143a společné jmění zúženo či rozšířeno, by se při vypořádání společného jmění zase „vracelo“, sice nikoli přímo (in natura), ale formou náhrady.¹⁴⁹

Za uskutečnění vypořádání nelze považovat ten případ, kdy se manželé sice dohodnou o zúžení společného jmění, ovšem nedohodnou se, komu jaká část majetku vyňatá ze společného jmění připadne. V tom případě (pokud by nenastoupila zákonná vypořádací domněnka), je nutné tuto masu majetku, o niž bylo společné jmění zúženo, vypořádat při zániku společného jmění manželů současně s majetkem, o nějž společné jmění manželů zúženo nebylo.

Nejvyšší soud judikoval (C 1120), že zúžením společného jmění manželů na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti dochází k zániku společného jmění manželů k ostatním věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti. Pokud po zániku společného jmění manželů k věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti, nenásledovalo jejich vypořádání, platí ohledně těchto věcí režim společného jmění manželů.¹⁵⁰ Tento názor Nejvyššího soudu nesdílím. Pokud nebyl majetek vyňatý ze společného jmění manželů vypořádán dohodou či rozhodnutím soudu, pak nastoupí

¹⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 681/2004, citováno podle Soudní rozhledy, 2006, č. 2, s. 60.

¹⁵⁰ Citováno podle Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl I. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008, s. 602.

zákonná domněnka o vypořádání a konkrétní majetkové kusy se stanou výlučným vlastnictvím jednoho z manželů či případnou do jejich podílového spoluvlastnictví, ale nemohou se již stát předmětem společného jmění. Pokud bychom připustili opačné stanovisko, ztratila by zákonná úprava o zúžení rozsahu společného jmění svůj smysl, neboť manželé by majetek, o nějž společné jmění zúžili, znovu do svého majetkového společenství nabývali.

6 Vypořádání společného jmění manželů podle insolvenčního zákona

Ačkoli zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, účinný od 1. 1. 2008 nabízí oproti předchozí právní úpravě širší spektrum možností, jak řešit úpadek, ve vztahu k majetkovému společenství manželů má i nadále největší význam konkurs, neboť k obligatornímu zániku společného jmění manželů v důsledku insolvence dochází pouze v případě prohlášení konkursu na majetek jednoho z manželů (§ 268 odst. 1 IZ). Jak upřesňuje komentář, dochází k tomu okamžikem rozhodnutí o řešení úpadku dlužníka konkursem, což je nejčastěji okamžikem spjatým s rozhodnutím o úpadku, může být ale od rozhodnutí o úpadku i odděleno.¹⁵¹ Byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Účinky prohlášení konkursu nastávají okamžikem zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu v insolvenčním rejstříku (§ 245 odst. 1 IZ).

Zákon definuje konkurs jako způsob řešení úpadku spočívající v tom, že zjištěné pohledávky věřitelů jsou v zásadě poměrně uspokojeny z výnosu zpeněžení majetkové podstaty s tím, že neuspokojené pohledávky nebo jejich části nezanikají, pokud zákon nestanovení jinak. Konkurs můžeme označit za jediný likvidační způsob řešení úpadku.

Zánik společného jmění manželů v případě prohlášení konkursu má zajistit jak ochranu věřitelů, tak ochranu manžela úpadce. Pokud by k zániku společného jmění nedošlo, musela by být legislativně zodpovězena otázka, zda se věřitelé (vůbec) mohou v konkursním řízení domáhat uspokojení z majetku ve společném jmění, případně z jaké jeho části ve vztahu k datu vzniku pohledávky (obdobně jako v případě nařízení výkonu rozhodnutí) apod. Jinak by mohlo být aplikováno pouze ust. § 205 odst. 3 IZ, podle něhož do majetkové podstaty (z níž jsou uspokojovány pohledávky věřitelů) náleží majetek i tehdy, je-li ve společném jmění dlužníka a jeho manžela, což by mohlo vést k nežádoucímu oslabení pozice nedlužícího manžela.

¹⁵¹ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 348.

Zánik manželského majetkového společenství v důsledku prohlášení konkursu má tentýž hlavní účinek, jako zánik společného jmění z jiných zákonných důvodů – je nutné provést vypořádání této majetkové masy. Aby však nemohlo dojít ke zkrácení práv věřitelů, platí pro vypořádání, ke kterému dochází po prohlášení konkursu (ať již z jakékoli příčiny taxativně zmíněné v § 268 odst. 2 IZ) určitá specifická pravidla.

Příznačné pro každé konkursní řízení je výrazné oslabení dispozičních oprávnění dlužníka ve vztahu k jeho majetku. Toto se ve sféře společného jmění manželů projevuje zejména tím způsobem, že dlužník nemůže jakkoli ovlivnit, kdy a jakým způsobem bude provedeno vypořádání majetkového společenství, jež se svým manželem vytvořil. Podle § 270 odst. 1 IZ totiž prohlášením konkursu přechází oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů nebo navrhnout jeho vypořádání u soudu na insolvenčního správce. To platí i pro vypořádání společného jmění manželů v těch případech, kdy toto do prohlášení konkursu zaniklo, ale nebylo vypořádáno, nebo bylo zúženo smlouvou nebo rozhodnutím soudu a do prohlášení konkursu nebylo vypořádáno (§ 268 odst. 2 písm. b), c) IZ).

Pro vypořádání společného jmění manželů v rámci konkursu platí v zásadě tatáž pravidla jako pro vypořádání z jiných zákonných důvodů. To mj. znamená, že insolvenční správce může uzavřít dohodu o vypořádání nebo navrhnout vypořádání u soudu ve lhůtě tří let od prohlášení konkursu (jestliže společné jmění zaniklo až v důsledku konkursu). Pokud ovšem společné jmění zaniklo (nebo bylo zúženo) již před prohlášením konkursu, do jeho zahájení nedošlo k jeho vypořádání a lhůta tří let pro vypořádání má skončit nejpozději do 6 měsíců od prohlášení konkursu, poskytuje zákon insolvenčnímu správci delší lhůtu, přesněji řečeno, zákonná lhůta pro vypořádání se staví. Smyslem tohoto ustanovení je podle odborné literatury poskytnout insolvenčnímu správci určitý čas nezbytný pro orientaci v majetkových poměrech dlužníka a k vypořádání jeho společného jmění manželů¹⁵² a umožnit zvolit insolvenčnímu správci vhodný postup, aby došlo k maximálně efektivnímu přínosu ve prospěch majetkové podstaty.¹⁵³

¹⁵² Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. Praha: Linde Praha, 2007, s. 403.

¹⁵³ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 349.

Přechod práva uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů z dlužníka na insolvenčního správce je veden správnou úvahou. Zatímco dlužník by zpravidla postrádal motivaci uzavřít dohodu pro něj výhodnou či alespoň ve vztahu k druhému manželu vyváženou, neboť majetek vypořádáním „získaný“ do jeho výlučného vlastnictví by povětšinou spadl z výrazné části do majetkové podstaty, insolvenční správce dbá v dohodě o majetkové zájmy věřitelů. Vypořádací dohody uzavřené dlužníkem a jeho manželem po prohlášení konkursu, jsou stíženy sankcí absolutní neplatnosti (§ 270 odst. 1 IZ), a to bez ohledu na jejich „výhodnost“ pro věřitele.

Dohoda uzavřená mezi insolvenčním správcem a nedlužícím manželem vyžaduje ke své účinnosti schválení insolvenčním soudem. Ten schválí dohodu při splnění dvou kumulativních podmínek. Jednak je nutný souhlas věřitelského výboru (popř. zástupce věřitelů) a jednak nesmí být dohoda v rozporu s právními předpisy. Soulad vypořádací dohody s právními předpisy zkoumá soud, zákon neposkytuje žádný návod, jak jej zkoumat, a teprve praxe ukáže, zda jej soudy budou posuzovat spíše z formálních hledisek nebo se zaměří i na obsahovou stránku dohody. Pokud jde o vlastní vypořádání jednotlivých majetkových kusů, tedy o kvalitativní prvek ve vypořádání, soudy se patrně dohodou příliš zabývat nebudou. Jestliže ovšem dohoda bude nedůvodně vychýlena v neprospěch dlužníka, co se výše jeho vypořádacího podílu týče, přikláním se k tomu, že soud by dohodu schválit neměl, a to zejména pro rozpor s § 150 odst. 2 OZ. V situaci, kdy naopak bez opodstatnění připadne výrazně větší majetkový podíl dlužícímu manželu, insolvenční soud nejspíše dohodě účinnost udělí, opačný případ bych považoval za velice extenzivní výklad zákona. Soud jednak musí respektovat smluvní volnost, jednak je třeba si uvědomit, že zkoumání dohody se děje v rámci insolvenčního řízení, jež má za úkol hlavně uspokojit věřitele dlužícího manžela. Za příležitost vysvětlení role soudu při schvalování dohody o vypořádání společného jmění manželů považuji názor autorů komentáře, podle nichž by insolvenční soud neměl do obsahu dohody zasahovat nad rámec schvalovací činnosti. Jeho činnost v tomto směru není činností tvůrčí, nýbrž kontrolní, a měla by zachycovat excesy, nikoli dohodu koncipovat.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 353.

Zda vyjádří věřitelský výbor souhlas s vypořádací dohodou uzavřenou insolvenčním správcem a manželem dlužníka, záleží pouze na jeho uvážení, pro věřitele je pochopitelně rozhodující výhodnost takového vypořádání z hlediska možnosti uspokojení jejich pohledávek. Komentář doporučuje, aby insolvenční správce již v průběhu projednávání dohody o vypořádání společného jmění manželů informoval o svém konání věřitelský výbor.¹⁵⁵ V takovém případě bude moci insolvenční správce usměrnit obsah vypořádací dohody již ve fázi jejího projednávání a omezí riziko nesouhlasu věřitelského výboru.

Zákon přiznává dohodě o vypořádání společného jmění manželů schválené insolvenčním soudem účinky pravomocného rozsudku. Zrušit ji lze pouze rozsudkem z důvodu neplatnosti pro rozpor s hmotným právem. Návrh na vydání takového rozsudku je nutno podat nejpozději do tří let od právní moci usnesení o schválení dohody.

Rozhodnutí o (ne)schválení vypořádací dohody se doručuje insolvenčnímu správci, manželu dlužníka a věřitelskému výboru (k rukám jeho předsedy), současně se zveřejní na úřední desce insolvenčního soudu a v insolvenčním rejstříku. Pokud insolvenční soud dohodu neschválí, mají její účastníci (tedy insolvenční správce a manžel dlužníka) právo se vůči ní odvolat. De lege ferenda je na zvážení, zda nevyslovit nepřípustnost odvolání v případě, kdy soud neschválí dohodu z důvodu nesouhlasu věřitelského výboru, neboť za takové situace nemůže být odvolání úspěšné.

Podá-li insolvenční správce návrh na soudní vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela, nebude probíhat klasické civilní řízení, ale tzv. incidenční spor podle § 159 odst. 1 písm. c) IZ. S tím jsou spjaty určité odchylky od běžného vypořádacího řízení (upravené v ustanoveních § 159 – 164 IZ). Účastenství v tomto řízení náleží jednak nedlužícímu manželovi, který hájí své zájmy, jednak insolvenčnímu správci, jenž v procesu pečuje o práva věřitelů dlužícího manžela, tedy jeho cílem bude provést vypořádání takovým způsobem, který povede k co největšímu uspokojení pohledávek věřitelů. Speciálně je upravena i věcná a místní příslušnost soudu – rozhodnutí o majetkovém vypořádání je plně v kompetenci insolvenčního soudu. Jedná se o absolutní novum v českém právním řádu, za platnosti předchozí úpravy se incidenční spory řešily mimo insolvenční řízení. Zatímco předkladatelé zákona v tomto

¹⁵⁵ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 352.

dle důvodové zprávy k insolvenčnímu zákonu spatřovali cestu k dosažení větší rychlosti při řešení úpadku, protože projednání incidenčních sporů jinými soudy nebo soudci je notoricky zdrojem podstatných průtahů,¹⁵⁶ komentářová literatura naopak očekávala zahlcení insolvenčního spisu dalším spisovým materiálem, v němž bude pro každého obtížné se rychle a správně orientovat.¹⁵⁷ S ohledem na krátké období od účinnosti nové insolvenční úpravy nelze tuto změnu zatím objektivně vyhodnotit. Jakkoli soustředění většiny sporů vedených insolvenčním správcem pod střechu insolvenčního soudu nepostrádá jistotou logiku, osobně ve zrychlení konkursního řízení nevěřím.

Ojedinělá je v českém právním řádu rovněž pravomoc předsedy insolvenčního soudu přikázat incidenční spor jinému soudci insolvenčního soudu, jestliže by projednání a rozhodnutí incidenčního sporu v rámci insolvenčního řízení mohlo vést k průtahům v insolvenčním řízení. Možnost pověřit projednáním věci jiného soudce je zde tedy vázána pouze na předpoklad předsedy soudu o tom, že vzniknou průtahy. Potíže jistě nebudou vznikat v případech, kdy již příslušný soudce bude z jakýchkoli důvodů postupovat v insolvenčním řízení pomalu. Jestliže se však insolvenční řízení bude odvíjet standardním tempem a předseda soudu dospěje k závěru, že projednání dalšího incidenčního sporu tímž soudcem by mohlo vést k průtahům, lze si podle mého názoru představit i ústavní stížnost účastníka takového sporu pro porušení čl. 38 odst. 1 Listiny, podle něhož nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Nevylučuji možnost (při širším výkladu ústavního pořádku) úspěšně zpochybnit konformitu § 160 odst. 2 IZ s citovaným článkem Listiny. Formulace insolvenčního zákona („jestliže by... mohlo“) je až přílišná pružná, vhodnější by zřejmě bylo vázat možnost přikázat věc jinému soudci alespoň na důvodné očekávání.

Při samotném projednání incidenčního sporu o vypořádání společného jmění manželů se postupuje podle ustanovení OSŘ, tj. proběhne řízení jako o kterékoli běžné sporné věci. Ustanovení § 161 IZ výslovně stanoví, že pro jednání o incidenčním sporu neplatí ustanovení o jednání v insolvenčním řízení. To mj. znamená, že řízení končí vydáním rozsudku, popř. usnesením o schválení smíru. Ovšem aby soud smír schválil,

¹⁵⁶ Citováno podle Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. Praha: Linde Praha, 2007, s. 263.

¹⁵⁷ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. Praha: Linde Praha, 2007, s. 264.

musí být tento nejen v souladu s právními předpisy (§ 99 odst. 2 OSŘ), nýbrž je nutný také souhlas věřitelského výboru (předem daný), tak jako při vypořádání dohodou.

Pokud bylo již před počátkem insolvenčního řízení zahájeno řízení o vypořádání společného jmění manželů u obecného soudu, stává se insolvenční správce prohlášením konkursu účastníkem tohoto řízení místo dlužníka. Věc je i nadále projednávána před obecným soudem a nejedná se tedy o incidenční spor. Trvají-li dosud účinky rozhodnutí o úpadku, zakazuje zákon skončit toto řízení soudním smírem. Jak doplňuje komentář, takovou dohodu lze uzavřít jen před insolvenčním soudem a pouze za podmínek uvedených v § 271.¹⁵⁸

Insolvenční zákon výslovně řeší situaci, kdy dojde k souběhu řízení o vypořádání společného jmění u obecného soudu a k uzavření vypořádací dohody, jíž ovšem insolvenční soud neschválí a proti tomuto jeho rozhodnutí je podáno odvolání. V tom případě se ex lege řízení o vypořádání společného jmění přeruší až do rozhodnutí odvolacího soudu o tom, zda nebyla dohoda schválena důvodně či nikoli. Smysl tohoto ustanovení je zřejmý: nezatěžovat zbytečně soudní systém, pokud nelze vyloučit, že vypořádání bude realizováno (zákonem preferovanou) dohodou.

K dalším zvláštnostem vypořádání majetkového společenství manželů v rámci insolvenčního řízení patří zásada, že část společného jmění manželů, kterou dlužník použil se souhlasem manžela k podnikání, spadá vždy do majetkové podstaty. To platí nejen pro případ vypořádání soudem, ale rovněž při vypořádání dohodou insolvenčního správce a manžela dlužníka. Jak ovšem uvádí literatura, tím nejsou dotčeny základní principy pro vypořádání společného jmění manželů uvedené v § 149.¹⁵⁹ Z toho by bylo možné dovodit, že uvedené pravidlo má význam v kvalitativní oblasti vypořádání, tj. podíl nedlužícího manžela se nezmenší, ale do jeho vlastnictví nepřipadne nic z majetku, jenž byl s jeho souhlasem použit k podnikání. Komentář ovšem nevylučuje ani možnost sjednat v dohodě o vypořádání společného jmění manželů ujednání o náhradě majetku použitého k podnikání (do majetkové podstaty) peněžním ekvivalentem poskytnutým manželem dlužníka.¹⁶⁰ Bude na judikatuře, aby osvětlila,

¹⁵⁸ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2008, s. 411.

¹⁵⁹ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. Praha: Linde Praha, 2007, s. 406.

¹⁶⁰ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 351 – 352.

zda je nutno chápat pojem „část společného jmění manželů použitá dlužníkem se souhlasem manžela k podnikání“ pouze v rovině kvantitativní nebo zda je nutné připustit rovněž význam v rovině kvalitativní.

Jestliže závazky dlužníka, které mohou být ze společného jmění uspokojeny, jsou vyšší než majetek, který náleží do společného jmění manželů (což je v praxi většina případů), vypořádání nelze provést a celý majetek náležející do společného jmění se zahrne do majetkové podstaty.¹⁶¹

Obdobně jako dřívější konkursní úprava zakotvuje i insolvenční zákon fikci, že pohledávka manžela dlužníka vzniklá prohlášením konkursu vypořádáním společného jmění manželů se považuje za přihlášenou pohledávku a uspokojí se stejně jako tyto pohledávky. Jak uvádí autoři komentáře, smyslem tohoto ustanovení je vyloučení pohledávky manžela dlužníka z (jinak výhodnějšího) režimu uspokojování pohledávek za majetkovou podstatou (§ 168 IZ) nebo pohledávek jim naroveň postavených (§ 169) a její zařazení do režimu uspokojování ostatní přihlášených pohledávek.¹⁶²

Prohlášení konkursu na jednoho z manželů nezpůsobuje jen zánik společného jmění manželů, ale má také další hmotněprávní důsledky, jež mají za cíl zabránit poškozování věřitelů. V mezidobí mezi podáním insolvenčního návrhu dlužníkem nebo okamžikem zveřejnění vyhlášky o zahájení insolvenčního řízení v insolvenčním rejstříku (podá-li insolvenční návrh některý z věřitelů) a prohlášením konkursu jsou ze zákona stíženy sankcí neplatnosti smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění manželů, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění manželů, jestliže se na jejich základě stal součástí společného jmění majetek do té doby náležející jen dlužníku, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění manželů, jestliže se na jejich základě staly součástí společného jmění manželů závazky náležející do té doby jen manželu dlužníka, a dohody o vypořádání společného jmění manželů včetně soudem schváleného smíru. Podle komentáře postupuje insolvenční správce v případech uzavření neplatných smluv tak, že takto ušlý majetek zahrne do společného jmění manželů a vypořádá jej.¹⁶³ Jestliže byl na základě neplatných smluv uskutečněn zápis do katastru nemovitostí, ohlásí insolvenční správce po zjištění neplatnosti smlouvy změnu příslušnému

¹⁶¹ K této problematice blíže viz část 7 této práce.

¹⁶² Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2008, s. 412.

¹⁶³ Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. Praha: Linde Praha, 2007, s. 404.

katastrálnímu pracovišti, které uvede zápis v katastru nemovitostí do takového stavu, v jakém byl před uzavřením neplatné smlouvy. Jak upřesňuje komentář, jedná se pouze o ohlášení insolvenčního správce, není nutné rozhodnutí insolvenčního soudu.¹⁶⁴

Otázkou je, k jakému okamžiku neplatnost smluv upravujících rozsah společného jmění či dohod a smírů o vypořádání společného jmění uzavřených po zahájení insolvenčního řízení nastává. Dikce zákona („smlouvy mezi manželi...se stávají prohlášením konkursu neplatnými“) svědčí spíše pro výklad, že smlouvy se stávají neplatnými ex nunc, tedy až okamžikem, kdy je konkurs prohlášen, a nikoli zpětně k okamžiku zahájení insolvenčního řízení. Neplatnost uvedených smluv je podmíněna tím, že bude rozhodnuto o úpadku a o jeho řešení konkursem. Jestliže insolvenční soud odmítne insolvenční návrh, zastaví řízení, zamítne insolvenční návrh, rozhodne o tom, že dlužník není v úpadku, nebo rozhodne o jiném způsobu řešení úpadku než je konkurs, nenastává neplatnost smluv uzavřených manžely po zahájení insolvenčního řízení.

To může v praxi působit problémy při vypořádání společného jmění soudní cestou, navrhnou-li účastníci schválení smíru. Je jistě úřední povinností soudu zjišťovat při řízení o vypořádání společného jmění manželů, zda proti některému z manželů nebylo zahájeno insolvenční řízení, ovšem nutno dodat, že se zahájením insolvenčního řízení zákon obligatorně nepojí přerušování řízení. Může tedy soud po zahájení insolvenčního řízení smír schválit, neboť rozpor s hmotným právem bude „potvrzen“ až prohlášením konkursu? V zásadě nelze podle mého názoru tento postup vyloučit, ovšem takové rozhodnutí soudu se bude bez bližší znalosti insolvenčního spisu opírat o více či méně náhodný předpoklad, že na jednoho z manželů nebude konkurs prohlášen. Vzhledem k tomu, že neschválení smíru podle § 99 odst. 2 OSŘ nebude připadat v úvahu (zahájení insolvenčního řízení nelze považovat za rozpor s hmotným právem), jeví se jako nejvhodnější, aby soud do doby, než bude rozhodnuto o úpadku a o způsobu jeho řešení, přerušil řízení o vypořádání společného jmění manželů podle § 109 odst. 2 písm. c) OSŘ. O tom, že shledání úpadku manžela může mít pro rozhodnutí soudu provádějícího řízení o vypořádání význam, nelze pochybovat.

Vyjma stavění zákonné lhůty pro vypořádání společného jmění manželů v případech, kdy společné jmění nebylo do prohlášení konkursu vypořádáno, lhůta pro

¹⁶⁴ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 351.

vypořádání v době prohlášení konkursu ještě neuplynula, ale stalo by se tak nejpozději do 6 měsíců od prohlášení konkursu, pamatuje insolvenční zákon i na ty případy, kdy v době prohlášení konkursu lhůta k vypořádání majetkového svazku manželů již uplynula. Zákonná fikce vypořádání podle § 150 odst. 4 zde nastoupí až po 6 měsících od prohlášení konkursu, do té doby lze uzavřít novou dohodu o vypořádání společného jmění nebo podat návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu.

Pokud bychom vycházeli pouze z jazykového výkladu § 269 odst. 2 IZ, znamenalo by to, že vypořádání společného jmění zákonnou domněnkou by ztratilo prohlášením konkursu své účinky, ať již domněnka o vypořádání nastoupila kdykoli. To by v praxi přineslo naprosto nedůvodný zásah do právní jistoty širokého spektra subjektů, byť zákon výslovně stanoví, že práva třetích osob nabytá v dobré víře nejsou vyloučením účinků zákonné domněnky dotčena. Odborná literatura zastává názor, že pravidlo uvedené v § 269 odst. 2 IZ se týká pouze těch domněnek vypořádání, které nastaly až po podání insolvenčního návrhu.¹⁶⁵ K tomuto stanovisku se přes formulační kostrbatost zákonné úpravy přikláním i já, vedle smyslu zákona (zajistit ochranu věřitelů) lze takovému výkladu přisvědčit i z důvodu systematického zařazení tohoto ustanovení do § 269, jehož odst. 1 upravuje neplatnost vypořádání dohodou a soudním smírem právě v období od zahájení insolvenčního řízení do prohlášení konkursu. Výklad ochrany práv osob nabytých v dobré víře ve smyslu § 269 odst. 2 podávají J. Dvořák a J. Spáčil, podle nichž jsou chráněny zřejmě osoby, které v době nabytí práva nevěděly nebo při zachování obvyklé opatrnosti nemohly vědět o předlužení úpadce a o tom, že jde o věc z jeho zaniklého společného jmění.¹⁶⁶

Ačkoli zákon explicitně nestanoví, že insolvenční správce musí poté, co zjistí, že zákonná lhůta určená pro vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela uplynula v době mezi zahájením insolvenčního řízení a prohlášením konkursu, usilovat o uzavření dohody o vypořádání, popř. podat návrh na vypořádání soudem, svědomitému a odbornému postupu vyžadovanému na insolvenčním správcí ustanovením § 36 odst. 1 IZ by nečinnost insolvenčního správce a vyčkávání na uplynutí zákonné domněnky zřejmě odpovídala méně než snaha vypořádat se dohodou

¹⁶⁵ Srov. Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 245 nebo Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 350.

¹⁶⁶ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 245.

či cestou soudní. V teorii se objevuje i názor, že je povinností insolvenčního správce zahájit jednání o uzavření dohody nebo podat návrh na vypořádání rozhodnutím soudu.¹⁶⁷

Pokud během doby, v níž trvají účinky prohlášení konkursu, uzavře dlužník nové manželství, nevznikne nové společné jmění manželů. Tato výjimka platí ovšem pouze do dne zániku účinků prohlášení konkursu, tj. do dne, kdy se usnesení o zrušení konkursu stane pravomocným. Poté společné jmění manželů ex nunc vzniká. Podle § 276 odst. 2 jsou neplatné smlouvy o rozšíření společného jmění manželů, které citovanému ustanovení odporují nebo jej obcházejí. Smysl této úpravy není jasný – pokud předchodí společné jmění dlužníka zaniklo, nemohou být podle § 269 odst. 1 písm. b), c) IZ uzavřeny dohody o rozšíření společného jmění. Nové společné jmění po dobu konkursu vzniknout nemůže a nelze tedy rozšiřovat ani jeho předmět. Podle komentáře by se toto ustanovení jevilo logickým pouze tehdy, pokud bychom ho vztáhli k úkonům dlužníka před insolvenčním řízením, toto by však bylo podle autorů nutno dovodit, výslovně to patrně není.¹⁶⁸ S tímto názorem se ztotožňuji, ale s ohledem na vazbu § 276 odst. 2 IZ na odst. 1 téhož paragrafu se domnívám, že dovozovat účinnost ustanovení o neplatnosti smluv o rozšíření majetkového společenství manželů na dobu před zahájením insolvenčního řízení je vyloučena.

Pouze při konkursu, jakožto v praxi naprosto převažujícím způsobu řešení úpadku, dochází k zániku společného jmění manželů a k jeho následnému vypořádání (s výjimkou uvedenou v § 274 IZ). Pro úplnost však zmiňme základní prvky úpravy reorganizace, jež se za určitých podmínek může dotknout majetku ve společném jmění manželů.

Zákon reorganizaci definuje obšírně jako zpravidla postupné uspokojování věřitelů při zachování provozu dlužníkovy podniku, zajištěné opatřeními k ozdravení hospodaření tohoto podniku podle insolvenčním soudem schváleného reorganizačního plánu s průběžnou kontrolou jeho plnění ze strany věřitelů. Základním rozdílem oproti konkursu je, že reorganizace se může týkat pouze dlužníka – podnikatele a lze jí řešit i úpadek teprve hrozící. Reorganizaci příležitostně popisují autoři komentáře jako ozdravení

¹⁶⁷ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 350.

¹⁶⁸ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 356.

ekonomické situace dlužníka, a to prostřednictvím speciálních opatření, která vedou k tomu, že dlužník je následně schopen pokračovat ve své podnikatelské činnosti, pokud není v rámci reorganizace zamýšlen jiný účinek tohoto způsobu řešení úpadku dlužníka.

169

Klíčovou úlohu v rámci reorganizace má reorganizační plán, který předkládá soudu ke schválení zpravidla dlužník, ale může tak učinit i věřitel. Pokud má být podle tohoto plánu použit k reorganizaci majetek ve společném jmění manželů, musí být nezbytnou přílohou reorganizačního plánu prohlášení dlužníkova manžela, že souhlasí s použitím majetku ve společném jmění. Bez tohoto souhlasu nelze majetek ve společném jmění manželů k reorganizaci použít. Zákon stanoví pro prohlášení manžela dlužníka požadavek úředně ověřeného podpisu.

¹⁶⁹ Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008, s. 418 – 419.

7 Společné jmění manželů a výkon rozhodnutí

Ačkoli s nařízením soudního výkonu rozhodnutí či exekuce k vymožení pohledávek za jedním či oběma manžely není na rozdíl od prohlášení konkursu na majetek jednoho z manželů a na rozdíl od trestního výroku o propadnutí majetku jednoho z manželů spojen zánik společného jmění manželů a s ním tedy ani povinnost provést vypořádání majetkového společenství manželů, jedná se o problematiku, která s tématem vypořádání úzce souvisí a často se s ní prolíná. Pomineme-li fakt, že exekuce mohou nepřímo vést k částečnému vypořádání manželského majetkového společenství (shledá-li soud v zatíženosti jednoho manžela výkony rozhodnutí závažný důvod k zúžení rozsahu společného jmění ve smyslu § 148 odst. 1), pak nalezneme souvislost především při zkoumání práv a povinností v trojstranném vztahu dlužící manžel – nedlužící manžel – věřitel.

Předně je třeba rozlišovat, k vymožení jaké pohledávky je výkon rozhodnutí nařízen, tedy zda se jedná o společný závazek manželů či o závazek pouze jednoho z nich, a pokud se jedná o výlučný závazek jednoho manžela, zda tento tvoří předmět společného jmění ve smyslu § 143 odst. 1 písm. b) či nikoli. Do majetkového společenství manželů nebude náležet takový závazek jednoho z manželů, který mu vznikl před uzavřením manželství, který se týká výhradně jeho výlučného majetku nebo takový závazek, jehož rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů a který zároveň manžel převzal bez souhlasu druhého.

Z povahy věci vyplývá, že výkon rozhodnutí může směřovat na majetek společného jmění (a to i zaniklého, ale dosud nevypořádaného¹⁷⁰) tehdy, je-li vydobýván závazek tížící oba manžele společně a nerozdílně (např. nájemné za společný nájem bytu manžely). Co se týče výlučných závazků jednoho z manželů, zjistíme z § 255 odst. 2 OSŘ (obdobně z § 36 odst. EŘ), že výkonem rozhodnutí mohou být postiženy majetkové hodnoty nebo práva patřící do společného jmění i tehdy, je-li povinným pouze jeden manžel. Druhému manželu potom zákon přiznává pozici účastníka řízení (aniž by byl ovšem označován jako povinný). Účastníkem se podle T. Pohla stává nejdříve ode dne vydání usnesení soudu prvního stupně o nařízení výkonu

¹⁷⁰ Viz R 74/2004 citovaný v Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1436.

rozhodnutí.¹⁷¹ Judikatura (SJ 113/97) pak zastává názor, že účastenství manžela povinného nastává (vzniká) dnem, kdy soud výkon rozhodnutí svým usnesením nařídil.¹⁷² Podle mého soudu je prvé stanovisko přesnější, neboť z nařízeného výkonu rozhodnutí zpravidla není zřejmé (nejedná-li se o nemovitosti), zda bude vlastní výkon proveden pouze ohledně výlučného majetku povinného nebo se dotkne i majetkového společenství manželů, a ve fázi nařízení exekuce není tedy často možné zodpovědět otázku, zda má být účastníkem řízení manžel povinného. Pakliže např. následně vykonavatel pojme do soupisu movitých věcí majetek, o němž vyjde nějakým způsobem najevo, že patří do společného jmění manželů, měl by soud manžela povinného podle § 94 odst. 3 OSŘ přibrat do řízení. Tato situace nastává podle soudní praxe (SJ 113/97) tehdy, je-li nesporné nebo alespoň možné, že věci, které jsou výkonem rozhodnutí postihovány, patří do bezpodílového spoluvlastnictví povinného a jeho manžela.¹⁷³ Jak konkrétně uvádí A. Tripes, postavení účastníka řízení je třeba manželovi povinného přiznat i tam, kde povinný nebo manžel sami tvrdí, že věc patří do jejich společného jmění manželů.¹⁷⁴

Zákon sice výslovně neřeší, o jaký závazek jednoho z manželů, k jehož splnění lze postihnout majetek ve společném jmění, se jedná, přesto lze za kombinované aplikace hmotněprávní úpravy s úpravou procesní jisté pravidlo vyvodit. Logický výklad ustanovení o předmětu společného jmění by umožňoval dospět k závěru, že je to pouze takový závazek, který spadá do společného jmění manželů. Nesmíme ovšem zapomenout na ustanovení § 262a odst. 1 OSŘ, jež připouští, aby byl výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů nařízen také tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů. Z dikce této zákonné věty nelze dovodit, že by se muselo jednat pouze o závazek, který je předmětem společného jmění, a jak doplňují autoři komentáře, ustanovení § 143 odst. 1 písm. b) nebo § 145 odst. 3 OZ upravují jen vztahy mezi manžely týkající se dluhu, tvořícího součást společného jmění manželů a nedotýkají se právní sféry věřitele.¹⁷⁵ Takový

¹⁷¹ Pohl, T. Vymáhání pohledávek. Praha: IFEC, 2002, s. 142.

¹⁷² Citováno podle Kurka, V. Přehled judikatury ve věcech výkonu rozhodnutí a exekuce. Praha: ASPI, 2005.

¹⁷³ Citováno podle Kurka, V. Přehled judikatury ve věcech výkonu rozhodnutí a exekuce. Praha: ASPI, 2005.

¹⁷⁴ Tripes, A. Exekuce v soudní praxi. 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 67.

¹⁷⁵ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1434.

výklad koresponduje s obecnou zásadou platnou pro řízení o výkon rozhodnutí upravenou § 253 OSŘ, podle něhož se o nařízení výkonu rozhodnutí rozhoduje zpravidla bez slyšení povinného a bez jednání (zejména z důvodu zajištění efektivity exekuce), proto není v této fázi předmětem zkoumání soudu ani to, zda se jedná o závazek spadající do společného jmění manželů.

Zároveň nelze přehlížet, že OSŘ se zmiňuje pouze o nařízení výkonu rozhodnutí, nikoli již o jeho provedení. Pak ovšem není zcela zřejmý úmysl zákonodárce promítnutý do exekučního řádu, podle jehož ustanovení § 42 odst. 1 lze z týchž důvodů, jež vyjmenovává § 262a odst. 1 OSŘ, exekuci na majetek patřící do společného jmění provést (tedy nikoli pouze nařídit). S ohledem na judikaturu lze konstatovat, že se jedná pouze o jazykovou nepřesnost a že postup při exekuci podle exekučního řádu, která postihuje majetek ve společném jmění manželů, bude obdobný jako při výkonu rozhodnutí.

Ačkoli Nejvyšší soud opakovaně judikoval, že na podkladě exekučního titulu, jenž jako povinného označuje jen jednoho z manželů, nelze nařídit (a provést) výkon (exekuci) proti druhému manželu,¹⁷⁶ v praxi soudních exekutorů je toto stanovisko nikoli ojediněle přehlíženo. Podle rozhodovací praxe platí, že věcnou legitimaci účastníků řízení o výkon rozhodnutí zkoumá soud v intencích vykonávaného rozhodnutí (nebo jiného titulu).¹⁷⁷

Pokud je nařízen výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů k vymožení výlučného závazku jednoho z manželů, pak je na manželích (v duchu zásady *vigilantibus iura*), aby uplatnili obranu podle § 267 odst. 2 OSŘ, tedy aby podali návrh na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí (tzv. *excindační žalobu*). Důvod je zřejmý – má-li být exekuční řízení rychlé a efektivní, není možné, aby se soud před nařízením výkonu rozhodnutí zabýval otázkou, zda pohledávka vznikla za trvání manželství a zda se lze domáhat jejího uspokojení z majetku společného jmění manželů. K naplnění účelu exekuce slouží rovněž judikovaná zásada, že při nařízení výkonu rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů soud vychází z návrhu oprávněného, z jiných jeho tvrzení, popř. z toho, co jinak – před nařízením výkonu –

¹⁷⁶ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 2304/2002 publikované v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 114 – 117.

¹⁷⁷ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 2304/2002, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 114.

vyšlo najevo.¹⁷⁸ Ve vylučovací žalobě musí účastník přesně označit, jaký majetek má být z výkonu rozhodnutí vyloučen a jakého výkonu rozhodnutí se žaloba týká. Z povahy věci vyplývá, že vylučovací žaloba nepřichází v úvahu u exekuce srážkami ze mzdy nebo příkázáním pohledávky, neboť tyto nemohou postihovat majetek patřící do společného jmění manželů.

Soud v řízení podle části třetí OSŘ vyloučí z výkonu rozhodnutí majetek patřící do společného jmění manželů, jestliže vymáhaný závazek vznikl jednomu z manželů při používání majetku, který (z důvodů uvedených v § 267 odst. 2 písm. b) OSŘ) náležel výhradně povinnému, nebo který nepatřil do společného jmění pouze proto, že byl smlouvou zúžen rozsah společného jmění nebo vyhrazen vznik společného jmění ke dni zániku manželství a zároveň byl oprávněnému již v době vzniku vymáhané pohledávky obsah této smlouvy znám. Podle judikatury (SJ 60/2004) pak není významná okolnost, že jiná osoba obsah smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů znala či mohla znát v době zahájení vykonávacího řízení, soud zkoumá tuto okolnost ke dni vzniku vymáhané pohledávky.¹⁷⁹ Žaloba na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí nemůže být úspěšná, jestliže vymáhaná pohledávka vznikla (za trvání manželství jednomu z manželů) před uzavřením smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů.¹⁸⁰ Výčet „vylučovacích“ důvodů v zákoně je taxativní. Vylučovací žaloba patří do kategorie těch žalob, jež postrádají vymezení hmotným právem.

Manželé, proti jejichž společnému jmění výkon rozhodnutí směřuje, by se měli řídit doporučením literatury, že vylučovací žalobu je třeba podat urychleně, dokud věci nebyly prodány v dražbě, poté by bylo možné domáhat se na oprávněném pouze vydání výtěžku z prodeje.¹⁸¹ Pro takový návrh se užívá označení žaloba z lepšího práva. V takovém sporu, jak správně uvádí J. Macur, oprávněný nemůže namítat, že uspokojení své pohledávky dosáhl pomocí exekuce, neboť soud ve sporu

¹⁷⁸ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 1054/2002, citováno podle Kurka, V. Přehled judikatury ve věcech výkonu rozhodnutí a exekuce. Praha: ASPI, 2005.

¹⁷⁹ Citováno podle Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1456.

¹⁸⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 1389/2003, citováno podle Kurka, V. Přehled judikatury ve věcech výkonu rozhodnutí a exekuce. Praha: ASPI, 2005.

¹⁸¹ Francová, M., Dvořáková Závodská, J. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: ASPI, 2008, s. 87.

z bezdůvodného obohacení rozhoduje na základě hmotněprávní, nikoliv procesněprávní situace mezi účastníky sporu.¹⁸²

Ačkoli se excindační žaloba projednává ve sporném řízení a nikoli v řízení o výkon rozhodnutí, je k řízení na základě zvláštní místní příslušnosti podle § 88 písm. ch) OSŘ příslušný tentýž soud, u něhož probíhá vykonávací řízení.

Jakmile je zahájeno řízení o vylučovací žalobě, soud provádějící výkon rozhodnutí nesmí až do pravomocného rozhodnutí o vyloučení věci z výkonu rozhodnutí předmětný majetek zpeněžit. V případě výkonu rozhodnutí prodejem nemovitostí a prodejem podniku zákon výslovně stanoví, že soud v takovém případě odročí dražební jednání; z toho lze dovodit, že pokud dražební jednání dosud nařízeno nebylo, soud by jej ani neměl nařizovat. Co se týče ostatních způsobů výkonu rozhodnutí (v úvahu připadá především prodej movitých věcí), zákon neobsahuje žádné speciální pravidlo, jak by měl soud provádějící výkon rozhodnutí po podání vylučovací žaloby postupovat. Prodejem movitých věcí, které jsou předmětem jiného (dosud probíhajícího) soudního sporu, by však došlo ke zkrácení práv účastníka, jenž vylučovací žalobu uplatnil, proto ani v tomto případě nelze připustit, aby před rozhodnutím v excindačním sporu dražební jednání proběhlo.

Vzniká otázka, zda, popř. jaké kroky může soud v exekučním řízení po podání vylučovací žaloby (vyjma dražebního jednání) činit. V úvahu bude přicházet např. ustanovení znalce ke zjištění ceny prodáváného majetku. Postup soud může být podle mého názoru trojí. Buď bude v provádění výkonu rozhodnutí pokračovat (až do nařízení dražby), nebo bude postupovat neformálně a až do pravomocného vyřešení sporu o vyloučení věcí z výkonu rozhodnutí bude nečinný, nebo využije institutu odložení výkonu rozhodnutí podle § 266 odst. 2 OSŘ. Pro odložení výkonu rozhodnutí zde ovšem musí existovat očekávání, že excindační žaloba bude úspěšná, tj. soud by měl dospět k (řádně odůvodněnému) závěru, že vyhovění vylučovací žalobě je pravděpodobné nebo alespoň pravděpodobnější než její zamítnutí. O odložení výkonu rozhodnutí může rozhodnout soud i bez návrhu povinného.

Jediný případ, kdy před pravomocným rozhodnutím o vylučovací žalobě může být majetek touto žalobou dotčený zpeněžen ve výkonu rozhodnutí, představuje návrh na vyloučení jednotlivých věcí, práv nebo jiných majetkových hodnot patřících

¹⁸² Macur, J. Kurs občanského práva procesního – exekuční právo. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1998, s. 121.

k podniku (§ 338v odst. 2 OSŘ). V těchto situacích závisí na posouzení soudu, zda vyčká až do rozhodnutí o vylučovací žalobě nebo provede dražbu ihned. Soud by měl podle zákona zvažovat okolnosti daného případu. Pokud je dražba nařízena, soud při ní upozorní dražitele na skutečnost, ohledně kterých majetkových hodnot je excindační spor veden.

Přestože má vylučovací žaloba charakter žaloby určovací, netíží žalobce povinnost tvrdit a prokazovat tzv. naléhavý právní zájem, neboť tento vyplývá již z povahy žaloby. V teorii bývá excindační žaloba označována jako žaloba procesní. Důvod tohoto označení lze vysvětlit prostřednictvím judikatury Nejvyššího soudu, podle níž právo manžela, které nepřipouští výkon rozhodnutí, není vymezeno hmotným právem; skutečnosti, pro které se (manžel povinného) může domáhat vyloučení postiženého majetku z výkonu rozhodnutí, vyplývají z ustanovení § 267 OSŘ.¹⁸³ Jelikož se jedná o klasické sporné řízení, má ovšem strana žalující povinnost tvrdit a prokazovat důvody k vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí.

Žalobu na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí, jde-li o majetek náležející do společného jmění manželů, může podat manžel povinného, pasivně legitimován je oprávněný.

Pro úplnost se sluší dodat, že v těch případech, kdy výkon rozhodnutí směřuje proti majetku, jenž náleží do výlučného vlastnictví manžela povinného, má tento právo podat vylučovací žalobu nikoli podle § 267 odst. 2 OSŘ, ale podle § 267 odst. 1 jako kterákoli třetí osoba, do jejíhož práva k majetku se neoprávněně zasahuje.¹⁸⁴ Podle judikatury může být právem, které nepřipouští výkon rozhodnutí prodejem zástavy (§ 267 odst. 1 OSŘ) i společné jmění manželů, je-li zástavní smlouva neplatná podle § 145 odst. 2 věty druhé.¹⁸⁵ Důvodem k podání vylučovací žaloby podle § 267 odst. 1 OSŘ může být i ta skutečnost, že výkon rozhodnutí byl nařízen na majetek náležející do společného jmění, ačkoli vydobývaný závazek nevznikl jednomu z manželů za trvání manželství. Jak poznamenává A. Tripes, v řízení, jež rozhodnutí o nařízení výkonu

¹⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 3463/2006, citováno podle internetových stránek Nejvyššího soudu ČR

<http://www.nsoud.cz/rozhod.php?action=read&id=43841&searchstr=20+Cdo+3463%2F2006&print=true> (21.3.2010)

¹⁸⁴ Srov. např. R 39/2005 citovaný v Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1456.

¹⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1467/2004, citováno podle Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 105.

rozhodnutí předchází, se soud nezabývá otázkou vzniku závazku, jehož vydobytí je požadováno. Vznik pohledávky za trvání manželství se při nařízení výkonu rozhodnutí neprokazuje a soud vychází z návrhu na nařízení výkonu.¹⁸⁶

Úspěch vylučovací žaloby (tedy vyloučení věci z výkonu rozhodnutí) následně znamená úplné či částečné zastavení výkonu rozhodnutí (ohledně vyloučeného majetku) podle § 268 odst. 1 písm. f) OSŘ. O tomto rozhodne soud i bez návrhu.

Jiný názor na předmět excindační žaloby a znění jejího petitu zaujímá J. Macur. Uvádí, že ze samotného názvu žaloby vylučovací nelze vyvozovat nesprávný závěr, že předmět žaloby a její petit má odpovídat samotnému vyloučení věci z exekuce. V souladu s právní povahou excindační žaloby, která je žalobou procesní, a v souladu s § 268 odst. 1 písm. f) OSŘ, podle něhož výkon rozhodnutí bude zastaven, jestliže bylo pravomocně rozhodnuto, že výkon rozhodnutí postihuje věc, k níž má někdo právo nepřipouštějící výkon rozhodnutí, lze jednoznačně usuzovat, že předmětem sporu je relativní nepřipustnost exekuce. Třetí osoba se proto podle něj musí domáhat svojí žalobou soudního výroku o nepřipustnosti exekuce.¹⁸⁷ S tímto výkladem nesouhlasím a ani v soudní praxi pro něj nenalezneme oporu. Ustanovení § 267 odst. 1 OSŘ jednoznačně pojednává o návrhu na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí a za důvod k zastavení výkonu rozhodnutí podle § 268 odst. 1 písm. f) lze jistě považovat soudní výrok o vyloučení věci z exekuce.

Obranou manželů proti návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí ze shora uvedených důvodů nemůže být odvolání proti usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí ani návrh na zastavení exekuce. Jak uvádí judikatura (SJ 42/2005), pro rozhodnutí o odvolání manžela povinného proti usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí postihujícím majetek ve společném jmění manželů jsou rozhodné jen takové okolnosti, které přísluší namítat povinnému.¹⁸⁸ Důvody k vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí lze uplatnit výhradně v excindační žalobě.

Manžel povinného se sice může podle § 51 odst. 1 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy bránit již při provádění soupisu movitých věcí tvrzením, že má k věcem právo, které nepřipouští výkon rozhodnutí, soudní vykonavatel přesto tyto věci sepíše

¹⁸⁶ Tripes, A. Exekuce v soudní praxi. 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 65.

¹⁸⁷ Macur, J. Kurs občanského práva procesního – exekuční právo. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1998, s. 120 – 121.

¹⁸⁸ Citováno podle Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1436.

s výjimkou případů, kdy jsou sepsány jiné postižitelné věci postačující k úhradě celého nároku oprávněným uplatněného.

S ohledem na shora uvedené není konstatováno, že majetek společného jmění manželů odpovídá pouze za ty závazky, jež patří podle § 143 odst. 1 písm. b) do společného jmění, přesné, neboť závazky nespádající do společného jmění jsou vymezeny jinak než závazky, pro které lze majetek ve společném jmění vyloučit z výkonu rozhodnutí. Exekucí tak bude možné postihnout majetek společného jmění zejména i tehdy, bude-li vymáhán závazek, jehož rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů a manžel-dlužník jej převzal bez souhlasu druhého manžela.

Věřitelé manželů či jednoho z nich jsou chráněni v situaci, kdy po vzniku vymáhané pohledávky (datum vydání exekučního titulu v tomto směru postrádá právní relevanci) modifikují manželé rozsah společného jmění buď tak, že zúží rozsah společného jmění nebo ho rozšíří o majetek povinného, neboť k těmto úkonům se při výkonu rozhodnutí nepřihlíží (§ 262a odst. 2 OSŘ). Lze tedy exekučně postihnout společné jmění manželů v původním rozsahu či majetek, který dříve náležel výlučně povinnému. Toto pravidlo (na rozdíl od domněnky podle § 262a odst. 1 OSŘ – viz níže) platí pro celý výkon rozhodnutí, tj. i pro etapu jeho provedení. Komentář odkazuje na hmotněprávní původ této zásady v § 143a odst. 4, podle něhož se manželé mohou vůči jiné osobě odvolat na smlouvy uvedené v § 143a odst. 1 až 3 jen tehdy, jestliže je jí obsah smlouvy znám. Současně poukazuje na to, že ustanovení §262a odst. 2 OSŘ platí obdobně, byl-li rozsah společného jmění manželů zúžen na základě pravomocného rozhodnutí soudu vydaného podle § 148 odst. 1 nebo 2.¹⁸⁹ Toto sice nelze ze zákona výslovně vyčíst, ale opřeme-li se o smysl § 262a odst. 2 OSŘ, pak mu lze přisvědčit, neboť, jak uvádí komentář v souvislosti s § 262a odst. 1 OSŘ, pravomocné rozhodnutí soudu ve svých důsledcích nahrazuje smlouvu manželů, kterou by mohli uzavřít podle §143a odst. 1.¹⁹⁰

V souvislosti s výkonem rozhodnutí je v § 262a odst. 1 OSŘ upravena jediná odchylka od zákonného vymezení předmětu společného jmění manželů. Podle

¹⁸⁹ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1435 – 1436.

¹⁹⁰ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1434.

citovaného ustanovení se totiž pro účely nařízení výkonu rozhodnutí považuje za majetek patřící do společného jmění povinného a jeho manžela také majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění nebo že byl smlouvou vyhrazen vznik společného jmění ke dni zániku manželství. Takováto formulace výjimky ohledně předmětu majetkového společenství manželů podle mého názoru postrádá přesnost. Nelze pochybovat, že předmětné odchýlení se vztahuje pouze na nařízení výkonu rozhodnutí jakožto první exekuční fázi. Pak ovšem není jasné, proč je uvozeno slovy „považuje se“, kterých se užívá pro vyvratitelné právní domněnky. To by zakládalo oprávnění manželů vyvrátit tuto domněnku již ve fázi nařízení výkonu rozhodnutí a dosáhnout toho, aby ohledně „vyňatého“ majetku nebyl výkon rozhodnutí vůbec pravomocně nařízen. Přestože právní praxe tuto domněnku vnímá jako nevyvratitelnou, de lege ferenda lze jazykovou úpravu doporučit.

Ani v těch případech, kdy jeden z manželů úspěšně uplatní excindační žalobu (tedy kdy soud vyloučí za podmínek uvedených v § 267 odst. 2 OSŘ z výkonu rozhodnutí majetek patřící do společného jmění) a kdy zároveň není možné dosáhnout uspokojení peněžité pohledávky výkonem rozhodnutí vedeným na výlučný majetek manžela-dlužníka, se neocitá neuspokojený věřitel zcela bez ochrany. Je-li dlužník v úpadku, tj. jsou-li splněny podmínky vyžadované § 3 odst. 1 IZ (mj. více věřitelů), a soud rozhodne o tom, že úpadek bude řešen konkursem, společné jmění dlužníka a jeho manžela zaniká a v rámci konkursního řízení se vypořádává (§ 268 odst. 1 a 2 IZ). Věřitel se poté (společně s ostatními věřiteli) uspokojí z majetku, který po provedeném vypořádání připadne do výlučného vlastnictví dlužícího manžela.

Podle konkursní úpravy (§ 274 IZ) se ovšem vypořádání společného jmění při jeho zániku v důsledku prohlášení konkursu neprovede tehdy, pokud jsou závazky dlužníka, které mohou být ze společného jmění manželů uspokojeny, vyšší než majetek, který náleží do společného jmění. Se společným jměním je pak v rámci konkursu naloženo tak, že se veškerý majetek do něj náležící zahrne do majetkové podstaty.

Ačkoli je evidentní, že zmíněné ustanovení insolvenčního zákona mělo za cíl posílit postavení věřitele (s čímž v zásadě souhlasím), zvolená forma přináší mnoho otázek, s jejichž zodpovědním se bude muset utkat především praxe vyšších soudů. Především se domnívám se, že ustanovení § 274 IZ není konformní s ustanovením §

149 odst. 2 OZ, které přikazuje vypořádání společného jmění při jeho zániku, aniž by rozlišovalo, z jakého důvodu majetkové společenství manželů zaniklo. I nová úprava konkursu stejně jako předchozí zákon o konkursu a vyrovnání vychází z toho, že v případě prohlášení konkursu na jednoho z manželů společné jmění zaniká, ovšem nastanou-li okolnosti uvedené v § 274 IZ, celé společné jmění se zahrne do majetkové podstaty a vypořádání se neprovádí (citované ustanovení zákona totiž začíná slovy: „Nelze-li provést vypořádání společného jmění...“). Tato podivuhodnost nové úpravy, kdy společné jmění sice zaniká, ale nevypořádává se, nepředstavuje problém ryze teoretický, ale vnáší značnou nejistotu do praxe.

Stane-li se předmětem majetkové podstaty veškerý majetek společného jmění, vyvstává otázka, zda a jak tomuto může čelit nedlužící manžel. Odpověď cestou logické úvahy nabízejí J. Dvořák a J. Spáčil. Podle nich by měl být (v souladu se zásadou, že za závazky, které nevcházejí do společného jmění, odpovídá dlužný manžel svým výlučným majetkem i majetkem ve společném jmění) v konkurzním řízení v případě předlužení jednoho z manželů veškerý společný majetek zahrnut do podstaty a věřitel by měl z něj být uspokojen. Pak si ale pokládají otázku, proč je tato situace řešena v zákoně tak komplikovaně a proč nelze majetek ve společném jmění postihnout již při výkonu rozhodnutí. Upozorňují, že jako problematické by se totiž jevilo řešení, které dává nedlužnému manželovi vylučovací žalobu v řízení o výkon rozhodnutí, když by nakonec takto vyloučený majetek byl stejně zahrnut do konkurzní podstaty, aniž by nedlužný manžel mohl i zde uplatnit vylučovací žalobu.¹⁹¹

Na tomto místě je třeba v první řadě připomenout, že podmínky, jež stačí splnit k nařízení výkonu rozhodnutí, nestačí bez dalšího k zahájení insolvenčního řízení, takže konkurzní řízení nelze chápat jako „automatické“ pokračování neúspěšného exekučního řízení, ale jedná se o zcela samostatné řízení. (Ostatně platí i naopak, že insolvenčnímu řízení vůbec nemusí exekuční řízení předcházet, byť tomu tak v praxi často bude). Dále si musíme uvědomit, že zatímco způsob řešení úpadku doznal v mnoha směrech od 1. 1. 2008 takřka radikálních změn, úprava výkonu rozhodnutí zůstala stejná. Tím se dá do jisté míry vysvětlit ona zmíněná komplikovanost.

Za stávající neexistence judikatury vyšších soudů je nutno připustit i tezi, že uplatňování vylučovacích žalob manželem úpadce již v průběhu provádění výkonu

¹⁹¹ Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 97.

rozhodnutí má svůj smysl i tehdy, pokud se následně realizuje postup podle § 274 IZ. Citovaní autoři se totiž přiklánějí k názoru, že i v konkurzním řízení má nedlužný manžel vylučovací žalobu, tentokrát jen do výše jeho vypořádacího podílu. Současně ovšem zcela nevylučují ani dvě další výkladové varianty ochrany nedlužícího manžela při aplikaci § 274 IZ. Podle první z nich bude věřitel uspokojen z celého společného majetku a druhému z manželů lze z titulu vypořádání přiznat jen pohledávku za úpadcem ve výši poloviny hodnoty společného jmění. Podle poslední teorie již v případě postupu podle § 274 IZ není třeba vypořádání provádět, neboť ve společném jmění manželů není nadále žádný majetek – ten byl celý použit k uspokojení pohledávky věřitele.¹⁹²

Ze všech shora naznačených řešení se přikláním k tezi, že do majetkové podstaty připadne celé společné jmění a vypořádání se již neprovádí. Souhlasím s námitkou, že taková úprava za situace, kdy jeden z manželů úspěšně uplatní ve vykonávacím řízení vylučovací žalobu a následně je prohlášen konkurs, v němž však již takový postup není možný, postrádá logiku. Kriticky hodnotím také skutečnost, že na manžela, jenž žádné dluhy neměl, dopadnou dluhy jeho manžela plnou vahou. Přesto, že společné jmění manželů lze považovat za specifické majetkové uskupení založené na principu solidarity a že ochrana a pomoc věřitelům by měly být jedním ze základních kamenů moderního právního řádu, nepovažuji takovéto majetkové postižení nedlužícího manžela za přiměřené a spravedlivé. I tak jsem toho názoru, že výkladem současného textu insolvenčního zákona dospějeme právě k uvedené variantě.

Zbývající shora uvedené možnosti postupu v případě aplikace § 274 IZ se jeví jako rozumnější, ovšem obě používají termín vypořádací podíl. Podle ustanovení § 274 IZ se však vypořádání neprovádí. Pokud se tedy vypořádání neprovádí, domnívám se, že nelze hovořit ani o vypořádacích podílech. Nehledě na to, jestliže by byl správný výklad, že nedlužícímu manželovi vzniká z titulu vypořádání společného jmění pohledávka za úpadcem, v praxi by to povětšinou znamenalo téměř totožné majetkové postižení nedlužícího manžela jako v případě, že by na něj nepřípadlo ze společného jmění niče. Je ovšem nepochybné, že za situace, kdy bude prohlášen konkurs a společné jmění se vypořádá (tj. pohledávky věřitelů nebudou převyšovat hodnotu společného jmění), pohledávka nedlužícího manžela se uspokojí z majetkové podstaty

¹⁹² Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007, s. 97.

společně s ostatními pohledávkami (§ 275 IZ). Tím spíše vylučuji výklad, že pokud je společné jmění stížené konkursem „předlužené“, disponuje nedlužící manžel vylučovací žalobou do výše jeho vypořádacího podílu. Pokud bychom tuto tezi připustili, znamenalo by to nelogicky větší ochranu nedlužícího manžela za situace, kdy závazky manžela-dlužníka převyšují majetek ve společném jmění, než v případě, kdy by výše dluhů jednoho z manželů byla menší než hodnota společného jmění.

V současné době lze těžko odhadovat, jakému názoru přisvědčí judikatura. Do doby, než se uvedenou problematikou bude zabývat Nejvyšší soud, tak musí všechny tři strany (tj. povinný, jeho manžel a oprávněný) počítat s jistou mírou rizika, kterou nejasný výklad nové konkursní úpravy přináší.

Při rozboru postavení všech tří zmíněných stran při výkonu rozhodnutí postihujícím majetek ve společném jmění manželů se sluší upozornit na specifika situace, kdy manželství (a tedy i společné jmění) buď již před nařízením exekuce či během jejího provádění zanikne. V těchto případech se může oprávněný bez svého zavinění ocitnout v postavení, které nejenže podstatně sníží jeho možnost pohledávku vymoci, ale navíc pro něj může znamenat povinnost hradit náklady soudního řízení účastníkovi, který uplatní nárok na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí.

Je v zásadě lhostejno, zda oprávněný podá návrh na výkon rozhodnutí, který směřuje na majetek patřící do dosud existujícího společného jmění či na majetek náležející do již zaniklého (avšak zatím nevypořádaného) společného jmění. Jsou-li splněny „běžné“ podmínky pro nařízení výkonu rozhodnutí (zejména ty vyžadované ustanoveními § 251 a § 261 OSŘ), soud výkon rozhodnutí nařídí. Pak se ovšem (dříve, než dojde k realizaci výkonu rozhodnutí) manželské majetkové společenství některým ze zákonných důvodů vypořádá. Nedlužící manžel se následně může úspěšně domáhat excindační žalobou podle § 267 odst. 1 OSŘ, aby soud vyloučil z výkonu rozhodnutí ten majetek, který dříve patřil do společného jmění, avšak v důsledku vypořádání se stal výlučným vlastnictvím tohoto manžela (totéž platí pro spoluvlastnický podíl, jenž nedlužícímu manželovi na majetku dosud náležejícím do společného jmění vznikne). V. Kurka a L. Drápal s odkazem na § 254 odst. 3 OSŘ upozorňují, že o možnosti podat

excindační žalobu je soud povinen manžela povinného poučit.¹⁹³ Shodný názor zastává i judikatura Nejvyššího soudu.¹⁹⁴

Je-li z výkonu rozhodnutí určitý majetek vyloučen, provedení exekuce se pak omezí pouze na ten majetek, který po vypořádání připadl manžel-dlužníkovi, pokud byl na něj výkon rozhodnutí nařízen. Pro posouzení vlastnického práva (a tedy důvodnosti vylučovací žaloby) není rozhodující stav v době zahájení exekučního řízení, ale stav v době vyhlášení rozsudku (§ 154 odst. 1 OSŘ).

Při vypořádání společného jmění manželů soudním rozhodnutím nebo na základě aplikace vypořádací domněnky neexistuje mechanismus, jenž by věřiteli umožnil účinně se bránit proti vylučovací žalobě nedlužícího manžela, do jehož výlučného vlastnictví připadl majetek, který měl být předmětem výkonu rozhodnutí. Podle komentáře ovšem platí, že práva věřitelů nesmí být dotčena nejen vypořádací dohodou, ale ani rozhodnutím soudu o vypořádání společného jmění.¹⁹⁵ S tímto stanoviskem si dovolím nesouhlasit. OZ v § 150 odst. 2 jednoznačně stanoví, že práva věřitelů nesmí být dohodou manželů dotčena. O aplikaci této zásady na jiné způsoby vypořádání se zákon jakkoli nezmiňuje. Pokud bychom přesto připustili (s ohledem na cíl úpravy vypořádání společného jmění manželů, jímž je vedle spravedlivého uspořádání majetkových vztahů manželů zajisté také ochrana třetích osob-věřitelů), že práva věřitelů nesmí být dotčena ani vypořádáním společného jmění soudní cestou, pak není možné prosazení takové ochrany v praxi. Jak by mohli věřitelé namítat neplatnost či neúčinnost rozsudku o vypořádání společného jmění, jenž by soud vynesl při respektování zásad uvedených v § 149? Hledět na takový rozsudek ve fázi výkonu rozhodnutí jako by nebyl vyneseno, není podle mne možné.

Věřiteli tedy poskytuje zákon částečnou ochranu pouze za situace, kdy se uskuteční vypořádání dohodou. Stále totiž může uplatňovat vyslovení neplatnosti (či neúčinnosti) dohody. Komentář tuto ochranu formuluje širším způsobem, a sice tak, že právem věřitele ve smyslu § 150 odst. 2 je nepochybně též právo na uspokojení jeho pohledávky z majetku patřícího do společného jmění manželů, jestliže takové právo měl

¹⁹³ Kurka, V., Drápal, L. Výkon rozhodnutí v soudním řízení. Praha: Linde Praha, 2004, s. 832.

¹⁹⁴ Srov. rozhodnutí NS SJ 42/2001 citované v Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1457.

¹⁹⁵ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1454 – 1455.

před uzavřením dohody o vypořádání zaniklého společného jmění.¹⁹⁶ Tedy pokud měl věřitel proti jednomu z manželů exekuční titul již v době, kdy společné jmění manželů dosud nebylo vypořádáno, může se úspěšně domáhat uspokojení své pohledávky nejen z majetku ve výlučném vlastnictví dlužícího manžela, ale také z veškerého majetku, jenž náležel do zaniklého společného jmění.

Mám za to, že takovému absolutním výkladu ochrany věřitele nelze bezvýjimečně přisvědčit. Jak správně upozorňuje V. Vaške, striktně vzato by práva věřitelů dohodou o vypořádání nebyla dotčena pouze tehdy, jestliže by naprosto veškerá aktiva společného jmění přešla do výlučného majetku dlužícího manžela, neboť kdyby byl i jen nepatrný majetek přešel do výlučného vlastnictví manžela druhého, nemohli by se věřitelé z tohoto majetku nadále uspokojit a jejich pohledávky by byly (byť nepatrně) zkráceny.¹⁹⁷

Při zkoumání, zda vypořádací dohodou byla práva věřitelů poškozena či nikoli, je důležité rozlišovat, zda věřitel před vypořádáním společného jmění exekučním titulem pouze disponoval nebo již zahájil exekuční řízení směřující na majetek ve společném jmění. V prvním případě bude podle mého názoru moci věřitel uplatňovat svoji obranu zásadně pouze využitím kvantitativního hlediska, tj. namítat, že nedlužící manžel získal dohodou nedůvodně nadpoloviční podíl na předmětu vypořádání. Pokud se uzavřená dohoda nebude zřetelně odchylovat od zásady rovnosti podílů, možnosti oprávněného uspokojit se z majetku, jenž vypořádáním připadl do výlučného vlastnictví nedlužícího manžela, soud zamezí, neboť věřitel se nebude moci úspěšně domáhat vyslovení neplatnosti či neúčinnosti takové dohody. Jak totiž konstatuje V. Vaške, má-li mít dohoda o vypořádání společného jmění vůbec nějaký smysl, musí existovat případy, kdy je vůči věřitelům jen jednoho z manželů účinná. Tak tomu bude (právě) tehdy, jestliže jsou při vypořádání vyváženě respektována jak práva věřitelů jen jednoho z manželů, tak právo druhého manžela na spravedlivý podíl z vypořádání. Tomuto typově odpovídají ty případy, kdy aktiva společného jmění jsou mezi manžele rozdělena v zásadě rovným dílem.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1435.

¹⁹⁷ Vaške, V. Nad ustanovením § 150 odst. 2 ObčZ. Právní rozhledy, 2006, č. 9.

¹⁹⁸ Vaške, V. Nad ustanovením § 150 odst. 2 ObčZ. Právní rozhledy, 2006, č. 9.

Komplexnější bude zkoumání souladu vypořádací dohody s ustanovením § 150 odst. 2 za situace, kdy před vypořádáním majetkového společenství manželů bude k uspokojení pohledávky za jedním z manželů nařízen výkon rozhodnutí postihující konkrétní majetkový kus ve společném jmění. V tomto případě by měla posuzována vypořádací dohoda nejen z pohledu, jak byly určeny vypořádací podíly, ale také jak manželé vyřešili kvalitativní stránku vypořádání, tj. jak si mezi sebe rozdělili jednotlivá aktiva a pasiva a především komu připadl majetek zatížený exekucí.

Komentář k tomu obecně uvádí, že pokud získal manžel povinného dohodou ze společného jmění majetek, jenž byl postižen nařízením výkonu rozhodnutí, musí být v exekučním řízení přihlédnuto rovněž k § 150 odst. 2.¹⁹⁹ Ačkoli se autoři komentáře zmiňují o exekučním řízení, uplatnění uvedené obrany přichází pojmově v úvahu mimo řízení o výkon rozhodnutí, a to v řízení o vyloučení věcí z výkonu rozhodnutí. Dá se zde obdobně jako v případě, že manželé se dohodnou o přikázání společné pohledávky do výlučného vlastnictví jednoho z nich, argumentovat tím, že manželé nemohou ve vypořádací dohodě rozhodovat o právech a povinnostech třetích osob. Jestliže oprávněný zahájil výkon rozhodnutí proti konkrétnímu majetku, vzniklo mu tím již právo, aby svoji pohledávku z tohoto majetkového kusu uspokojil. Zákon navíc zakazuje, aby po nařízení výkonu rozhodnutí povinný převedl zatížený majetek na jiného, a byť při vypořádání společného jmění k převodu vlastnictví v pravém smyslu slova nedochází, jistá analogie se zde nabízí.

Naznačený výklad se může jevit jako příliš zvýhodňující věřitele na úkor nedlužícího manžela, ovšem na druhou stranu je třeba si uvědomit, že nedlužící manžel je o nařízení výkonu rozhodnutí na majetek ve společném jmění informován a pokud se přesto rozhodne uzavřít takovou vypořádací dohodu, podle níž mu připadne exekučně zatížený majetek, musí si být vědom následků, jež takové vypořádání vyvolá.

Problémy při aplikaci takto interpretované ochrany věřitele mohou v praxi nastat tehdy, je-li exekucí postižen (téměř) veškerý majetek ve společném jmění manželů. Pokud bychom zcela přisvědčili uvedenému názoru i za této situace, nedlužící manžel by byl vždy zkrácen na svém vypořádacím podílu určeném podle § 149 odst. 2 a 3, ať již by dohoda určila, že mu připadá část majetku postiženého výkonem rozhodnutí nebo ho ustanovila výlučným vlastníkem pouze nepatrné, exekučně nezatížené části

¹⁹⁹ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1435.

společného jmění. Jsem přesvědčen, že vzhledem k tomu, že při vypořádání musí být respektována nejen práva věřitelů, ale je třeba dbát také na ochranu vypořádacího podílu nedlužícího manžela, mělo by být v takových případech při rovnoměrném vypořádání excindační žalobě nedlužícího manžela zásadně vyhověno.

Teoreticky sporná situace může nastat tehdy, podá-li oprávněný návrh na nařízení výkonu rozhodnutí či je-li výkon rozhodnutí nařízen, ale usnesení o nařízení dosud nebylo doručeno povinnému (neboť při exekuci prodejem movitých věcí soud doručuje ustanovení o nařízení výkonu rozhodnutí až při soupisu), povinný (aniž by o zahájení výkonu rozhodnutí věděl) poté uzavře dohodu o vypořádání, podle níž získá poloviční podíl na majetku ve společném jmění, do něhož ovšem nebude spadat ten konkrétní majetek, jenž měl být exekučně postižen. Vzniká otázka, zda poté může oprávněný úspěšně namítat neplatnost vypořádací dohody či se domáhat určení, že je vůči němu právně neúčinná. Jsem přesvědčen, že v těchto situacích je nutné zachovat právní jistotu na straně věřitele a vázat jeho ochranu již k okamžiku podání návrhu na výkon rozhodnutí (tedy k okamžiku zahájení exekučního řízení). Povinný o svých závazcích a jejich splatnosti věděl (byly mu doručeny exekuční tituly) a musel uvažovat v tom směru, že neuspokojí-li věřitele řádně a včas, může proti němu být nařízen výkon rozhodnutí. Dotčení práv věřitele navíc zákon neváže na úmysl manželů práva věřitele zkrátit.

Řízení o vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí je řízením podle části třetí OSŘ, což znamená, že pro něj platí mj. pravidlo, podle něhož se povinnost hradit náklady řízení stanoví podle úspěchu ve věci. Skončí-li tedy řízení tím, že soud vyloučí z výkonu rozhodnutí majetek, který dříve náležel do společného jmění manželů a byl vypořádán tak, že připadl nedlužícímu manželovi, má tento podle § 142 odst. 1 OSŘ zásadně právo na náhradu nákladů potřebných k účelnému bránění práva proti oprávněnému, k jehož návrhu byla nařízena exekuce na majetek nedlužícího manžela. Oprávněný se v této situaci ocitá často bez své viny, neboť nemůže objektivně vědět (vychází-li z veřejně dostupných údajů), zda manželství povinného stále existuje, popř. kdy zaniklo a zda a jak bylo vypořádáno. Takový případ navíc může často nastat i v důsledku nečinnosti nedlužícího manžela, když např. neučiní potřebné kroky k tomu, aby po vypořádání společného jmění došlo ke změně označení vlastníka nemovitosti v katastru nemovitostí. Za tohoto stavu bude nikoli ojediněle důvodná aplikace

ustanovení § 150 OSŘ (a soudní praxe to potvrzuje), která poskytuje soudu moderační právo, tedy možnost rozhodnout o nákladech řízení z důvodů zvláštního zřetele hodných jinak, než jak velí zásada úspěchu ve věci. Rozhodnutí, jež by oprávněného, který se v dobré víře obracel s exekučním návrhem na majetek ve společném jmění, zbavovalo (částečně či zcela) možnosti uspokojit jeho pohledávku a navíc by mu přikazovalo nahradit v plné výši náklady řízení nedlužícímu manželu, bych považoval za nepřiměřeně tvrdé. Vždy bude ale samozřejmě nutné pečlivě hodnotit všechny okolnosti případu.

V soudní praxi se objevil případ, kdy oprávněný navrhl k uspokojení své pohledávky za jedním z manželů výkon rozhodnutí prodejem ideální poloviny nemovitostí, které zcela náležely do společného jmění. Nejvyšší dospěl k závěru, že věc, která je předmětem společného jmění manželů, nemůže být výkonem rozhodnutí postižena co do její části vyjádřené ideálním podílem, neboť ustanovení § 338 OSŘ se týká jen spoluvlastnictví podílového.²⁰⁰ S tímto stanoviskem nelze polemizovat, neboť do doby, než je společné jmění vypořádáno, nelze samozřejmě hovořit o spoluvlastnických podílech manželů a nelze tedy nařídít výkon rozhodnutí na část majetku, který spadá do společného jmění. Podle mého názoru by to však bylo možné pouze tehdy, pokud by oprávněný již v návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí doložil, že např. nemovitost, ačkoli je v katastru nemovitostí stále evidovaná jako majetek společného jmění, již byla vypořádána a manželé se stali jejími podílovými spoluvlastníky.

Pokud jde o jednotlivé způsoby výkonu rozhodnutí, teorie i soudní praxe se shodují v tom, že výkon rozhodnutí k vymožení pohledávky jednoho z manželů nelze vést srážkami ze mzdy (či jiného obdobného plnění) manžela povinného nebo přikázáním pohledávky z účtu manžela povinného u peněžního ústavu (byť by na účet byly vloženy peníze patřící do společného jmění). Důvodem je, že tyto nároky nepatří samy o sobě do společného jmění, ale jeho součástí se stávají až okamžikem jejich vyplacení jednomu z manželů.²⁰¹ Jestliže je tedy nařízena exekuce srážkami ze mzdy nebo přikázáním pohledávky jednoho z manželů, druhý manžel se nestává účastníkem

²⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 211/2002, citováno podle Francová, M., Dvořáková Závodská, J. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: ASPI, 2008, s. 86.

²⁰¹ Podrobně viz usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1774/99 citované v Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006, s. 97 – 101.

řízení²⁰² a nemůže se žalobou domáhat, aby soud vyloučil z výkonu rozhodnutí nárok na vyplacení mzdy povinnému nebo nárok na vyplacení peněžité pohledávky povinnému. Avšak, jak rozlišuje odborná literatura, je věcně legitimován z vyloučení peněžních prostředků na tomto účtu, má-li k nim právo, které nepřipouští, aby byly použity k úhradě vymáhané pohledávky,²⁰³ tedy se může bránit postižení jako každá jiná třetí osoba vylučovací žalobou podle § 267 odst. 1 OSŘ.²⁰⁴

Směřuje-li výkon rozhodnutí proti movitým či nemovitým věcem nebo podniku ve společném jmění manželů, dochází k omezení dispozice povinného (a jeho manžela) s tímto majetkem (§ 324, § 335b a § 338 h odst. 1 OSŘ nebo § 44 odst. 7 EŘ). Jakmile je povinnému doručeno usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí či exekuce, nesmí se svým majetkem nakládat. Tím se rozumí zejména zákaz majetek zcizovat, zatěžovat a počínat si jinak, než majetek běžným způsobem udržovat a spravovat.

²⁰² Srov. R 4/2001 citovaný v Kurka, V. Přehled judikatury ve věcech výkonu rozhodnutí a exekuce. Praha: ASPI, 2005.

²⁰³ Kurka, V., Drápal, L. Výkon rozhodnutí v soudním řízení. Praha: Linde Praha, 2004, s. 833.

²⁰⁴ Tripes, A. Exekuce v soudní praxi. 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, s. 67.

8 Závěr – porovnání platné právní úpravy a vládního návrhu občanského zákoníku v oblasti vypořádání společného jmění manželů a odpovědnosti manželů za závazky

8.1 Obecně o rekodifikaci

Nynější občanský zákoník (zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů) tvoří již více než 45 let základní kámen úpravy soukromoprávních vztahů v našem právním řádu. Za tu dobu ho zákonodárci podrobili několika desítkám novel, jež měly za cíl nejen reagovat na nové právní instituty a životní situace, ale rovněž vypořádat se změnou politického režimu ze socialistického na kapitalistický a přizpůsobit se významným socioekonomickým reformám, které změnu politického uspořádání provázely. Je nepochybné, že četné novelizace notně narušily strukturu původního zákona, na druhou stranu nelze přehlížet výhody, jež skýtá dlouhé období účinnosti pouze pozvolna měněného předpisu. Ty spočívají především v povědomosti veřejnosti o základních pravidlech a ustáleném výkladu textu zákona v judikatuře, z čehož se odvíjí právní jistota účastníků občanskoprávních vztahů.

Ačkoli se domnívám, že samotný občanský zákoník v současné podobě lze považovat za poměrně funkční předpis, považuji jeho koncepci vycházející z role státu jako subjektu nadřazeného, regulujícího a zasahujícího, jež se stále odráží v mnoha zákonných ustanoveních, za nevyhovující, stejně tak jako roztříštěnost soukromoprávní úpravy do mnoha předpisů a potlačení autonomie vůle soukromoprávních subjektů. Proto se přikláním k názoru, že rekodifikace soukromého práva bude pro další společenský rozvoj zapotřebí.

Vládní návrh nového občanského zákoníku vytvořený pracovní komisí Ministerstva spravedlnosti ČR, jehož hlavními zpracovateli jsou K. Eliáš a M. Zúklínová, sleduje, jak uvádí důvodová zpráva, vytvořit standardní občanský zákoník kontinentálního typu, obnovit pojetí občanského zákoníku jako obecného kodexu

soukromého práva. Pokud se jedná o soukromá práva, přidržuje se osnova jejich tradičního dělení na práva osobní a práva majetková.²⁰⁵

8.2 Změny v oblasti vypořádání společného jmění manželů a odpovědnosti manželů za závazky

Hodnocení toho, zda přijetí nového zákona v podobě navržené vládou, bude pro praxi přínosem či naopak způsobí ochromení právní jistoty v oblasti soukromoprávních vztahů na několik desítek let dopředu, jak namítají kritici v souhrnném stanovisku k návrhu nového občanského zákoníku,²⁰⁶ přesahuje rozměr této práce. Nic však nebrání tomu, pokusit se o porovnání platné a navrhované úpravy manželského majetkového práva s důrazem na fázi vypořádání a učinit několik námětů de lege ferenda.

Téměř veškerým rodinněprávním vztahům se věnuje část druhá vládního návrhu nazvaná Rodinné právo. V této části se koncentrují komplexní pravidla upravující manželství, příbuzenství, poručenství a jiné formy péče o dítě. Nalezneme zde úpravu jak osobnostních, tak osobních a majetkových záležitostí manželů, členů rodiny a také záležitostí osob, které jsou k sobě navzájem v poměrech, jež jsou obdobou poměrů manželských a rodinných. Autoři návrhu mají za to, že soustředění úpravy (rodinného práva) na jediné místo v kodexu představuje systémové řešení vhodné i výhodné.²⁰⁷

Osobně takové uspořádání považuji za užitečné, neboť k rozštěpení úpravy rodinných a jim podobných vztahů do více zákonů není dán žádný významný důvod, tyto vztahy spolu povětšinou velice úzce souvisejí, často v nich nalezneme jak složkou osobnostní, tak majetkovou. Vyčleňovat některé rodinněprávní vztahy k úpravě zvláštními zákony vnímám jako méně přirozené a logické než upravit pokud možno veškeré tyto vztahy v základním kodexu soukromého práva. Z. Králíčková míní, že koncepční zařazení norem práva rodinného do občanského zákoníku je správné. Navazuje totiž na statusová práva lidí, resp. osob v právním smyslu vůbec. Na tom nic nemění ani to, že v právu rodinném hrají významnou roli kogentní právní normy, neboť

²⁰⁵ Důvodová zpráva, s. 18, 19, 21,

²⁰⁶ Přípomínky k návrhu občanského zákoníku. Právní zpravodaj, 2008, č. 12, s. 24.

²⁰⁷ Důvodová zpráva, s. 140.

jde o jev příznačný právě pro statusová práva, aniž by kdokoli rozumně pochyboval o tom, že jde o práva soukromá.²⁰⁸

Majetkoprávní vztahy mezi manžely našly ukotvení především v hlavě I části Rodinné právo (Manželství), díle 4 (Práva a povinnosti manželů), oddílu 2 (Manželské majetkové právo). Tento oddíl definuje pojem společné jmění manželů, rozlišuje tři režimy společného jmění (zákonný režim a dva režimy modifikované – smluvený režim a režim založený rozhodnutím soudu), upravuje správu společného jmění, ochranu třetích osob, zvláštnosti bydlení manželů, ochranu proti domácímu násilí a konečně také vypořádání společného jmění manželů.

Úpravu manželského majetkového práva jako celku lze označit za zdařilou. Nejedná se o žádné diskontinuální přetrhání vazeb se současnou úpravou (což by jistě nebylo žádoucí), zároveň ovšem poskytuje manželům a snoubencům více možností, jak mohou své vzájemné majetkové poměry uspořádat a odchýlit se od zákonného režimu. Toto by měla praxe přivítat, neboť současná úprava v tomto směru již neodpovídala požadavkům doby a nedokázala adekvátně reagovat na potřeby manželů a snoubenců. Rozšíření a zpřesnění se dočkala také ustanovení o správě společného jmění manželů, což by mělo přispět jak k větší jistotě ve vztahu mezi manžely samotnými, tak k ochraně třetích osob.

Vlastní vypořádání společného jmění řeší ustanovení § 676 až 682, oproti současné úpravě je vládní návrh podrobnější, neboť platná právní úprava se zabývá problematikou vypořádání pouze ve třech paragrafech. Více prostoru zákon věnuje především dohodě o vypořádání společného jmění manželů jakožto preferovanému způsobu vypořádání společného jmění.

§ 676, který rubriku upravující vypořádání společného jmění otevírá, nezbyvá než hodnotit po stránce systematické a koncepční jako zdařilý, neboť podává definici vypořádání společného jmění manželů (likvidace společných povinností a práv), vyjmenovává případy, kdy se vypořádání provede (je-li společné jmění zrušeno, zanikne-li nebo je-li zúžen jeho stávající rozsah) a zakotvuje pravidlo, že pro dosud nevypořádané (zúžené, zrušené nebo zaniklé) společné jmění se použijí ustanovení o společném jmění přiměřeně. Ačkoli definice vypořádání společného jmění manželů v současném OZ chybí, nelze tvrdit, že by ji praxe postrádala, teorie ostatně tento

²⁰⁸ Králíčková, Z. České rodinné právo po vstupu České republiky do Evropské unie. Právní rozhledy, 2005, č. 21, s. 771.

termín vymezuje podobně.²⁰⁹ Odpovídá ovšem koncepci nového občanského zákoníku jako velkého kodexu soukromého práva, že podává definici základních pojmů.

Důležitou změnu v manželském majetkovém právu odráží ustanovení o tom, že vypořádání jmění manželů se má realizovat nejen v případech zániku nebo zúžení majetkového společenství manželů, ale rovněž tehdy, je-li společné jmění zrušeno. Dosavadní právní úprava zrušení společného jmění za trvání manželství neumožňuje, zná pouze zánik společného jmění, který s některými právními skutečnostmi pevně spojuje. Podle § 664 odst. 1 návrhu OZ zruší nebo zúží společné jmění na návrh manžela soud, je-li pro to závažný důvod. § 664 odst. 2 taxativně vyjmenovává tři skutečnosti, jež jsou vždy důvodem pro zrušení společného jmění manželů nebo zúžení jeho rozsahu, a dvě skutečnosti, u kterých závisí jejich označení za závažný důvod na uvážení soudu. Podle důvodové zprávy je výčet skutečností, které jako závažný důvod mohou být posouzeny, příkladný,²¹⁰ ovšem takový výklad nebude s ohledem na dikci navrhovaného znění (bez obvyklých uvozovacích slov pro demonstrativní výčet jako „především“ či „zejména“) bez pochybností.

Výslovné zavedení pravidla, jak nakládat a hospodařit se zúženým, zrušeným či zaniklým společným jměním, do textu zákona, se v praxi nijak neprojeví, neboť současná soudní praxe vychází na základě aplikace § 853 z toho, že na již zaniklé ale dosud nevypořádané společné jmění se vztahují ustanovení o společném jmění. Nepatrný rozdíl nalezneme mezi dikcí současného § 853 („se řídí“) a navrhovaného § 676 („použijí se... přiměřeně“). Domnívám se, že speciální úprava odpovídá problematice společného jmění z teoretického hlediska lépe než aplikace obecného § 853, neboť i za současného znění OZ se nakládání se zaniklým společným jměním v určité míře liší od nakládání se „standardním“ společným jměním. Zejména, jak uvádí literatura, se přestává čerpat do této masy (masy zaniklého společného jmění) ze zdrojů, které vytvářejí společné jmění manželů.²¹¹

§ 677 odst. 1 vládního návrhu OZ modifikuje tradiční ochranu věřitelů při vypořádání manželského majetkového společenství. Zatímco dosavadní úprava explicitně pojednává pouze o ochraně práv věřitelů při vypořádání dohodou, návrh

²⁰⁹ Srov. např. Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1999, s. 54.

²¹⁰ Důvodová zpráva, s. 162.

²¹¹ Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, 2000, s. 161.

rozšiřuje tuto ochranu na veškeré způsoby vypořádání. Provádí-li tedy vypořádání soud, i ten musí dbát na to, aby nezkrátil práva třetích osob. Na tomto místě je třeba poznamenat, že ani při respektování současné úpravy soud zásadně nemůže práva věřitelů negativně postihnout, jelikož soud zavazují zásady pro vypořádání obsažené v § 149 odst. 2 a 3, které zaručují, aby bylo vypořádání provedeno spravedlivě jak vůči oběma manželům, tak vůči třetím osobám. Tyto zásady navíc přepisuje i navrhovaná úprava (§ 682).

Rozšíření ochrany věřitelů by se ale mohlo projevit v těch případech, kdy by soud určil vypořádací podíly manželů v souladu se zákonem, ovšem zatímco do vlastnictví nedlužícího manžela by přikázal majetek zatížený exekucí vedenou proti druhému manželu, do vlastnictví manžela – dlužníka by přiřkl majetek exekučně nepostižený. Poškození věřitele, k němuž by uvedeným vypořádáním došlo, je zřejmé – nedlužící manžel by úspěšně uplatnil vylučovací žalobu a věřitel by ztratil možnost vymoci svoji pohledávku prostřednictvím již nařízeného výkonu rozhodnutí. Navrhované znění OZ takovému zkrácení práv věřitele umožňuje předejít a poskytuje věřiteli efektivní nástroj k obraně. Výslovně totiž stanoví, že třetí osoba, jejíž právo bylo vypořádáním dotčeno, se může domáhat, aby soud určil, že vypořádání je vůči ní neúčinné. Důsledkem případného úspěchu věřitelovy žaloby na určení tedy nebude vyslovení neplatnosti dohody o vypořádání nebo rozsudku o vypořádání, ale pouze jejich neúčinnost ve vztahu ke konkrétnímu věřiteli. Navrhovaná zákonná úprava by tak vyřešila nejednost dosavadní soudní praxe v otázce, zda lze namítat neplatnost či neúčinnost dohody o vypořádání společného jmění manželů poškozující věřitele. Souhlasím s důvodovou zprávou, že sankce neplatnosti se nejví vhodnou pro svůj absolutní dopad (působení vůči všem), který v tomto případě nelze považovat za žádoucí.²¹² Je rysem moderních právních úprav nezasahovat bezdůvodně do právní jistoty širokého spektra subjektů a v nejvyšší možné míře vycházet ze zásady *vigilantibus iura scripta sunt*.

Lze předpokládat, že i navrhované ustanovení o ochraně práv třetích osob bude v případě schválení rekodifikace aplikováno hlavně u manželské dohody o vypořádání, nicméně ani jeho využití při vypořádání soudní cestou nemusí být výjimečné. Ačkoli ochrana věřitelů se má vztahovat i na vypořádání na základě aplikace zákonné

²¹² Důvodová zpráva, s. 165.

domněnky, o žalobách na neúčinnost tohoto způsobu vypořádání lze uvažovat spíše v rovině teoretické.

Vypořádání dluhů má podle § 677 odst. 2 návrhu OZ účinky jen mezi manžely, což důvodová zpráva komentuje jako zákaz dalšího vyloučení solidarity v závazcích původně solidárních.²¹³ To znamená, že i po vypořádání váže povinnost plnit solidární závazky oba manželé společně a nerozdílně, bez ohledu na to, jak bylo jejich společné jmění vypořádáno. Tento názor je sdílí i současná judikatura, nicméně do současného znění OZ vtělen není.

Ustanovení § 678 a 679 návrhu OZ se podrobněji než dosavadní OZ věnují dohodě o vypořádání. § 678 odst. 1 explicitně zakotvuje možnost uzavřít dohodu o vypořádání před anebo po zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění s tím, že dohoda o vypořádání má vždy účinky ke dni, kdy některá ze zmíněných právních skutečností nastala. Současná právní úprava uzavření dohody před rozhodnou skutečností (do budoucna) neumožňuje, výjimku tvoří pouze rozvod bez zjišťování příčin rozvratu. Autory zákona k takové úpravě vedla správná úvaha, že není důvod mezi rozvody (tj. mezi standardním rozvodem a tzv. zjednodušeným rozvodem rozlišovat.²¹⁴

Uvedené pravidlo o účinnosti vypořádací dohody se však nevztahuje na nemovitosti evidované v katastru nemovitostí (návrh používá obecný pojem veřejný seznam), pro jejichž vypořádání platí, že dohoda v části, jež se jich týká, nabývá účinnosti až dnem, ke kterému jsou zapsány do katastru nemovitostí. Z toho lze dovodit, že oproti nynější praxi opožděný vklad vypořádací dohody do katastru nemovitostí (po nastoupení vypořádací domněnky) neznamená neúčinnost celé dohody. Takové řešení nepovažují za vhodné, neboť vypořádání mezi manžely dohodnuté je nutné vnímat komplexně a účinnost pouze části vypořádací dohody může narušit vyváženost a spravedlivost vypořádání, jež se mělo na základě dohody realizovat. Vládní návrh zůstává, pokud jde o nabývání vlastnického práva k nemovitostem, věren intabulačnímu principu, ač v průběhu příprav nového občanského zákoníku byla zvažována i alternativa počítající se znovuzavedením konsensuálního principu, tj. principu, podle něhož by docházelo k převodu vlastnického práva již samotnou smlouvou. Zachování současné úpravy v tomto směru lze přijmout jedině s povděkem, alternativní úprava by

²¹³ Důvodová zpráva, s. 165.

²¹⁴ Důvodová zpráva, s. 165.

zcela jistě vedla k nenapravitelnému narušení právní jistoty ve vlastnických vztazích k nemovitým věcem.

§ 678 odst. 2 návrhu OZ zakotvuje zásadu, která byla dosud pouze judikována, a sice že platnosti dohody o vypořádání nebrání, týká-li se jen části společných majetkových práv a povinností. V praxi tedy toto ustanovení dopad mít nebude, ale dochází-li ke kompletní rekodifikaci, je zachycení tohoto pravidla v textu zákona nepochybně správné.

Zatímco platná právní úprava vyžaduje pro vypořádací dohody vždy písemnou formu, vládní návrh zákona nově předepisuje písemnou formu pouze v případě, že se vypořádává věc, u které vyžaduje písemnou formu i smlouva o převodu vlastnického práva (tj. nemovitost – viz § 508 návrhu OZ) nebo pokud byla uzavřena dohoda již za trvání manželství. V ostatních případech je možné ujednání o vypořádání učinit v libovolné formě.

Jakkoli důvodová zpráva tuto změnu konkrétně nekomentuje (původní návrh občanského zákoníku dokonce počítal se zachováním povinné písemné formy vypořádacích dohod), můžeme ji přičíst obecnému účelu občanského zákoníku ponechat co nejširší prostor svobodné iniciativě jednotlivce.²¹⁵ Prosazování takového účelu v základní úpravě soukromoprávních vztahů je jistě žádoucí, nicméně s ohledem na výrazné dopady, jež mohou dohody o vypořádání společného jmění manželů mít na široký okruh třetích osob, považují povinnou písemnou formu vypořádacích dohod za vhodnější. Podpůrně lze argumentovat i tím, že prokazování uzavření nikoli písemných dohod (a jejich obsahu) v soudním řízení se obecně vyznačuje krajní obtížností (což samo o sobě samozřejmě nemůže a nesmí být důvodem pro lpění na písemné formě), ovšem již s ohledem na množství a délku dnešních sporů o manželské majetkové vypořádání se jejich možné zkomplikování tvrzením a prokazováním (ne)uzavření dohody o vypořádání nejeví jako pro praxi přínosné.

Na nevhodnosti ústupku od písemné formy vypořádací dohody nemůže nic změnit ani doplňující § 679 odst. 2 návrhu, podle něhož nevyžaduje-li dohoda o vypořádání písemnou formu a požádá-li o to jeden z manželů, doručí mu druhý manžel potvrzení, jak se vypořádali. Toto ustanovení se zjevně inspirovalo úpravou platnou za existence bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Problémy zde mohou vznikat, pokud

²¹⁵ Důvodová zpráva, s. 20.

manžel odmítne potvrzení o vypořádání druhému vydat nebo pokud manžel, který o vydání potvrzení požádal, s jeho zněním nesouhlasí. V tom případě nezbude manželůvi žádajícímu potvrzení o vypořádání, než se obrátit na soud. Jak v souvislosti s dřívější právní úpravou uvádí odborná literatura, soud by musel ve svém řízení zkoumat, zda skutečně došlo k takovému vypořádání, jak se jeho obsah navrhuje potvrdit. Soud by tu neměl možnost provádět změny a úpravy a odchýlit se od návrhu. Buď je návrh správný, a pak se mu vyhová, anebo není, a pak se zamítne, a to ať nedošlo k vypořádání vůbec nebo ne k takovému vypořádání, jak se to navrhuje pojmout do potvrzení.²¹⁶

Návrh zákona přejímá současnou úpravu zákona o rodině spočívající v rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu. Podmínky, jež musí manželé k dosažení tohoto tzv. zrychleného rozvodu podle § 697 návrhu OZ splnit, zůstávají stejné, tj. je nutné mj. předložit písemnou dohodu o úpravě majetkových poměrů, bydlení a popř. výživného pro dobu po rozvodu. Ani navržené znění zákona nepočítá s tím, že by soud tuto dohodu jakkoli přezkoumával nebo schvaloval. I nadále je tak nutné počítat s jistým rizikem spočívajícím v pozdějším namítnutí neplatnosti této dohody, ovšem potřeba praxe na podrobné posuzování dohod předložených manželů za účelem rozvodu s domněnkou rozvratu se nezdá být naléhavá.

V § 680 zakotvuje návrh OZ alternativní způsob vypořádání pro případ, že se manželé na vypořádání nedohodnou (popř. se nedohodnou na vypořádání ohledně celého společného jmění). Tehdy se jako dosud může kterýkoli z manželů obrátit s návrhem na vypořádání na soud. Zákon nově výslovně cituje zásadu v praxi respektovanou, že o vypořádání rozhoduje soud podle stavu, kdy nastaly účinky zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění. Ani nová úprava bohužel neobsahuje podrobnější návod pro to, jak může soud při vypořádávání rozhodnout. Z toho mj. vyplývá, že soudní praxe setrvá na stanovisku, že věc spadající do společného jmění, kterou žádný z manželů nechce, nelze prodat a výtěžek z ní rozdělit.

Zásady pro vypořádání společného jmění manželů, jejichž aplikaci zákon vztahuje výlučně na vypořádání soudní cestou, stanoví § 682 odst. 1 návrhu OZ. Jedná se v podstatě o opis současné úpravy, na rozdíl od dosavadního znění OZ navrhovaná zákonná formulace zcela vylučuje dosud teoreticky možný výklad o povinnosti manželů řídit se vypořádacími zásadami i při vypořádání dohodou. Pro dohodu tak platí pouze

²¹⁶ Holub, M., Bičovský, J., Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009, s. 149.

omezení ve vztahu k ochraně věřitelů, jinak se mohou manželé dohodnout jakkoli, tedy vypořádat majetek značně nerovnoměrně. Pak ale nelze zcela vyloučit možnost úspěchu žaloby jednoho z manželů na neplatnost takové dohody pro rozpor s dobrými mravy (§ 498 návrhu OZ), stejně jako u kteréhokoli jiného smluvního ujednání.

Zatímco z dikce platného § 149 odst. 3 „při vypořádání se přihlédne především...“ můžeme usuzovat na demonstrativnost výčtu hledisek, která má vzít soud při rozhodování v potaz, tak výčet hledisek v navrhovaném § 682 odst. 1 je formulován taxativně (pomineme-li demonstrativní rozvedení okolností, jež jsou zahrnuty do hlediska péče o rodinu). Ačkoli by se mohlo na první pohled zdát, že se tím zmenší prostor pro uvážení soudu, nedomnívám se, že by to mohlo v praxi přinést potíže. Ve vztahu ke kvantitativní stránce vypořádání lze výčet hledisek považovat za zcela dostačující, neboť všechny majetkové záležitosti můžeme podřadit pod pružné ustanovení § 682 odst. 1 písm. f) a záležitosti týkající se péče o rodinu pod obecně formulované ustanovení § 682 odst. 1 písm. e) s demonstrativním výčtem. Pokud jde o konkrétní rozdělení majetkových kusů, zákon například nepamatuje na hledisko účelného využití věci (s výjimkou potřeb nezaopatřených dětí), které soud hodnotí při vypořádání podílového spoluvlastnictví. Dá se však očekávat, že praxe dovede, že to pro soud neznamena zákaz odůvodnit tímto argumentem „rozdělení“ jednotlivých věcí mezi manžele, samozřejmě pouze tehdy, nepovede-li ke konkrétnímu rozdělení uplatnění zásad výslovně vyjmenovaných v zákoně.

Významnou změnu do současné úpravy vypořádání manželských majetkových vztahů vnáší § 682 odst. 2 návrhu, jenž podrobně rozvádí pravidlo o zápočtech, tedy o povinnosti každého z manželů nahradit to, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho výhradní majetek a o právu každého z manželů žádat, aby mu bylo nahrazeno, co ze svého výhradního majetku vynaložil na společný majetek. Zatímco platný text zákona vůbec neřeší otázku, jak vypočítávat vnosy na majetek ve společném jmění či ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů a soudy dosud ve vztahu k vnosům jednoho z manželů na majetek ve společném jmění přihlížejí k tomu, že se hodnota majetku snížila, ale již nezohledňují, když majetek získal v průběhu času na ceně, nově má platit, že hodnota toho, co ze společného majetku bylo vynaloženo na výhradní majetek manžela, stejně jako hodnota toho, co z výhradního majetku manžela bylo vynaloženo na společný majetek, se při vypořádání společného jmění započítává zvýšená nebo

snížená podle toho, jak se ode dne vynaložení majetku do dne, kdy společné jmění bylo zúženo, zrušeno nebo zaniklo, zvýšila nebo snížila hodnota té součásti majetku, na niž byl náklad vynaložen.

Ačkoli se navrhovaná změna při uplatňování zápočtů může jevit jako logická a odpovídající požadavkům doby vyznačující se cenovými výkyvy, nelze její přijetí doporučit, neboť se ocitá v rozporu s vymezením předmětu společného jmění manželů. Ten tvoří mj. i přírůstky a výnosy výlučného majetku každého z manželů. Tím spíše jej musí tvořit výnosy společného majetku, ať se již do něj investoval některý z manželů svým výlučným majetkem či nikoli.

Navrhované znění občanského zákoníku zachovává také zákonnou domněnku vypořádání (§ 681 návrhu OZ), která nastupuje po třech letech od zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění, nedošlo-li k vypořádání dohodou nebo nebyl-li podán návrh na vypořádání rozhodnutím soudu. Převzetí této úpravy je nevyhnutelé, neboť to byla právě naléhavá potřeba praxe, jež si zavedení zákonné vypořádací domněnky novelou občanského zákoníku č. 131/1982 Sb. vynutila.

Změny oproti současnému právnímu stavu přináší navrhované znění OZ rovněž v oblasti závazků manželů, jejich zařazení mezi dluhy spadající do společného jmění nebo mezi dluhy výlučně jednoho z manželů, jejich plnění a nepřímo také do oblasti nuceného vymáhání těchto závazků.

Návrh OZ nadále počítá se dvěma výjimkami ohledně „příslušnosti“ dluhů převzatých (oproti dosavadnímu znění občanského zákoníku se nepoužívá podle mého názoru příhodnější termín závazků „vzniklých“)²¹⁷ za trvání manželství. Zatímco nyní jsou z předmětu společného jmění manželů vyloučeny veškeré závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, podle § 650 písm. a) návrhu OZ je to pouze takový rozsah dluhů týkajících se výlučného majetku manžela, který přesahuje zisk z tohoto majetku. Taková úprava se obecně jeví z hlediska potřeb dnešní doby jako vhodnější než úprava současná, jež absolutním způsobem chrání aktiva ve společném jmění, čímž ve svém důsledku často zvýhodňuje toho pasivnějšího z manželů. Pripadá-li veškerý zisk ze samostatného majetku jednoho z manželů do společného jmění, spatřuji větší rovnováhu v řešení, aby se oba manželé podíleli na nákladech, jež s v souvislosti s tímto majetkem vzniknou, a náklady nenesl pouze výlučný vlastník majetku. Manžela,

²¹⁷ Převzetím závazku (dluhu) se jak podle současné právní úpravy, tak podle návrhu OZ rozumí, že třetí osoba přejímá dluh, tj. nastupuje do všech práv a povinností dosavadního dlužníka místo něj.

jenž tento majetek nevlastní, pak návrh zákona chrání omezením výše dluhů, jež do společného jmění spadají. Takové omezení je ve své podstatě správné, domnívám se však, že právě navržená formulace této omezovací doložky může v praxi přinést nemalé potíže, neboť ani důvodová zpráva neposkytuje jakýkoli návod, jakým způsobem a za jakou dobu vypočítat zisk majetku, který nesmí být překročen. Má se vycházet z důvodných očekávání na základě hospodářských výsledků týkajících se tohoto majetku v minulých obdobích? Nebo vše vyhodnotit např. až po uzavření daňového období, kdy budou náklady a výnosy bezpečně zjištěny? Do které majetkové masy pak ovšem zařadíme závazek při jeho vzniku? Úkol judikatury by byl v tomto směru nelehký.

I druhá kategorie závazků vyňatých ze společného jmění se dočkala formulační korektury. Součástí společného jmění podle § 650 písm. b) návrhu nejsou dluhy, které převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého (toto kritérium je přepisem současné úpravy), aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny. Nedokonalost nynější podmínky rozsahu přesahujícího míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, jež musí být pro vyřazení závazku ze společného jmění kumulativně splněna, se ukázala již zakrátko po jejím zavedení v roce 1998. Byť se za dobu účinnosti této kategorie vyňatých závazků vytvořila poměrně bohatá a stabilní judikatura, hodnotím novou formulaci jako pozitivní změnu. Z navrhovaného znění lze bez obtíží dovodit, že obstaráváním běžných potřeb je míněno uzavírání závazkových vztahů. To můžeme vykládat tak, že přebírání dluhů pouze jedním z manželů je vázáno na to, zda závazky takového druhu a rozsahu v manželství běžně uzavírají manželé samostatně, zatímco současná úprava vychází z méně vhodné souvztažnosti uzavírání závazku a majetkových poměrů.

§ 651 odst. 2 návrhu pak výslovně zakotvuje, že částky výdělků, platu, mzdy, zisku a jiných hodnot z pracovní a jiné výdělečné činnosti se stávají součástí společného jmění v okamžiku, kdy manžel, který se o jejich získání přičinil, nabyl možnost s nimi nakládat. Toto ustanovení odpovídá ustálené praxi, podle níž se mzda (nebo jiný obdobný příjem) stává součástí společného jmění okamžikem vyplacení, popř. poukázáním na účet.

Dlouhodobě plánovou soukromoprávní rekonstrukci v oblasti hmotného práva nedoprovází aktuální záměr o rekonstrukci v rovině procesní. Co se ovšem týká úpravy

odpovědnosti manželů za závazky, obsahuje návrh občanského zákoníku v díle 5 nazvaném Zánik manželství soubor paragrafů označený jako Ochrana třetích osob, jež výrazně zasahuje do sféry, kterou se dosud zabývá úprava procesní.

Podle § 671 návrhu OZ má platit, že pohledávka věřitele jen jednoho z manželů, která vznikla za trvání společného jmění, může být při výkonu rozhodnutí uspokojena i z toho, co je součástí společného jmění. Současná úprava umožňuje nařídit výkon rozhodnutí na majetek ve společném jmění, jde-li o vydobytí závazku vzniklého za trvání manželství jen jednomu z manželů (§ 262 a odst. 1 OSŘ), ovšem pokud jde z závazky týkající se pouze výlučného majetku manžela, může se druhý manžel bránit excindační žalobou. V navrhovaném znění ovšem zákon používá termín uspokojení pohledávky, čímž je zjevně míněna nejen možnost exekuci na majetek ve společném jmění nařídit, ale také ji zrealizovat.

Z dikce navrhovaného § 671 ani z důvodové zprávy nezjistíme, zda pro uspokojení některých závazků vzniklých pouze jednomu z manželů bude i nadále platit „výjimka“ v podobě vylučovací žaloby pro druhého z manželů. § 672 návrhu OZ ovšem stanoví zvláštní režim pro závazky jednoho manžela, které vznikly z jeho trestného nebo jiného protiprávního činu nebo se týkají povinnosti k plnění výživného. Společné jmění manželů může být v této situaci exekučně postiženo do výše, kterou by představoval podíl povinného manžela, kdyby společné jmění bylo zrušeno a vypořádáno.

S ohledem na skutečnost, že zákon na jiný druh závazků, které vznikly za trvání manželství jednomu z manželů, výslovně nepamatuje, nelze vyloučit výklad, že vyjma taxativně uvedených závazků bude možné vymáhat jakékoli závazky jednoho manžela z celého majetku společného jmění. Tím by se ovšem navrhovaná úprava dostala do rozporu s OSŘ, jež umožňuje nedlužícímu manželovi, aby ve výslovně uvedených případech zabránil realizaci exekuce na majetek ve společném jmění prostřednictvím vylučovací žaloby. V tomto směru nelze než doporučit buď formulační upřesnění § 671 návrhu OZ (nebylo-li cílem autorů změnit dosavadní praxi), nebo novelizovat úpravu procesní a zrušit § 267 odst. 2 OSŘ.

Ani zvláštní úprava platící pro závazky manžela z protiprávní činnosti nebo týkající se hrazení výživného není bez nepředvídatelných zásahů do praxe. Zákon v uvedených situacích omezuje možný exekuční postih do výše podílu povinného

manžela na společném jmění pro případ, kdyby bylo společné jmění zrušeno a vypořádáno. Jakkoli se taková úprava jeví jako spravedlivá, její dopady mohou být nežádoucí. Největší úskalí spatřuji v určení výše vypořádacího podílu. Zákon hovoří o postižení společného jmění, lze tedy předpokládat, že oprávněný se bude domáhat nařízení výkonu rozhodnutí na celý majetek ve společném jmění (nelze na něm spravedlivě požadovat, aby určoval možnou výši vypořádacího podílu dlužícího manžela), soud exekuci nařídí a teprve poté bude nedlužící manžel namítat omezení odpovědnosti za dluhy manžela výši vypořádacího podílu. Na rozdíl od vylučovací žaloby nepoběží samostatné řízení o vyloučení majetku, ale soud bude muset rozhodnout, jak velká část majetku ve společném jmění může postižena, a ohledně zbývajících částí majetku řízení zastaví. Jakkoli v současné rozhodovací činnosti soudů jednoznačně převládá stanovení stejných vypořádacích podílů manželů na majetku ve společném jmění, právě situace, kdy jeden z manželů spáchá trestný čin a způsobí jim škodu, může být z těch, kdy se soud od zásady rovných podílů odchýlí.

Procentuální určení výše podílů bude ovšem pouze prvním úkolem, který bude soud muset vyřešit. Zatímco při vypořádání společného jmění soud oceňuje majetkovou masu existující ke dni zániku manželství, při probíhající exekuci žádné datum, k němuž by bylo možné rozsah a stav majetku ve společném jmění posuzovat (a takto zjištěný majetek ocenit) stanovit nelze, neboť masa a kvalita majetku se mohou v průběhu výkonu rozhodnutí měnit, soupisy movitých věcí lze činit opakovaně apod. Ocenění veškerého majetku ve společném jmění manželů komplikuje i standardní vypořádací řízení, ovšem v případě výkonu rozhodnutí bude složitost tohoto procesu ještě podstatně větší.

Pro vlastní realizaci exekuce bude nezbytné kvalitativní vymezení majetku, z něhož bude možné uspokojit pohledávku oprávněného. Pokud se např. oprávněný bude domáhat prodeje nemovitosti ve společném jmění povinného a jeho manžela, nebude jistě možné, aby soud prodal např. polovinu nemovitosti, ale prodá ji celou s tím, že z dražebního výtěžku se uspokojí pohledávka oprávněného pouze do výše hodnoty podílu povinného na společném jmění a zbývajících část výtěžku se vrátí do společného jmění. Pomineme-li skutečnost, že nedlužící manžel může být znevýhodněn tím, že postižené movité či nemovité věci se v dražbě prodají za nižší než odhadní cenu, vzniká otázka, jak se může bránit manžel dlužníka v případě opakovaných exekucí na

majetek ve společném jmění. Realizací každé exekuce hodnota majetku ve společném jmění klesne, čímž se zmenší i podíl nedlužícího manžela na (zbývajícím) společném jmění. Nebude-li pohledávka oprávněného zcela uspokojena při prvním výkonu rozhodnutí, nic mu samozřejmě nemůže bránit v tom, aby společné jmění dlužícího manžela dál postihoval.

Je třeba dodat, že současná právní úprava nedlužícímu manželovi (resp. jeho podílu na společném jmění) při vymáhání pohledávek z titulu protiprávních činů nebo výživného žádnou ochranu neposkytuje. Ačkoli souhlasím s tím, že zejména v případě protiprávních činů by měla být manželovi dlužníka poskytnuta jistá majetkoprávní jistota a jeho odpovědnost by neměla být bezbřehá, domnívám se, že navržená úprava je ze shora uvedených důvodů v praxi zásadně neproveditelná

Ochranou věřitelů se zabývají rovněž ustanovení § 673 a 674 návrhu OZ. Zatímco podle současné úpravy se při výkonu rozhodnutí nepřihlíží k jakýmkoli modifikacím v rozsahu společného jmění manželů, k nimž došlo po vzniku vymáhané pohledávky, nově se může věřitel uspokojit ze všeho, co by bylo součástí společného jmění, kdyby ke změně nebo vyloučení zákonného majetkového režimu došlo ve lhůtě kratší šesti měsíců od uzavření závazku jednoho z manželů. Tím by ovšem došlo k zásahu do práv věřitelů, pokud by ke změně nebo vyloučení zákonného majetkového režimu došlo až po uplynutí této šestiměsíční ochranné lhůty. Návrh OZ proto dále stanoví, že v případě, je-li smlouvou manželů nebo rozhodnutím soudu, kterými byl zákonný majetkový režim změněn nebo vyloučen, dotčeno právo třetí osoby, zejména věřitele, může tato osoba své právo uplatnit u příležitosti vypořádání toho, co bylo dříve součástí společného jmění manželů, stejně jako by ke smlouvě manželů nebo k rozhodnutí soudu nedošlo.

Důvodová zpráva tuto změnu hodnotí tak, že možnosti třetí osoby, zejména věřitele – pokud jde o uspokojení jeho práv – dále zvyšuje.²¹⁸ Jsem toho názoru, že za platného právního stavu jsou věřitelé pro případ modifikací společného jmění chráněni dostatečně a je nepochybné, kdy mohou svá práva uplatnit (při výkonu rozhodnutí). Naproti tomu z díkce návrhu není zcela zřejmé, jakým způsobem se může dotčená osoba bránit „u příležitosti vypořádání“, ovšem zřejmě to bude opět ve fázi výkonu rozhodnutí. Zda je tento výklad správný, naznačí až judikatura, ale na rozdíl od autorů

²¹⁸ Důvodová zpráva, s. 164,

zákona se domnívám, že navrhované znění OZ poskytuje věřitelům slabší ochranu než dosud. Např. pokud vznikne pohledávka před více než šesti měsíci od změny nebo vyloučení zákonného majetkového režimu a věřitel nebude moci při vypořádání tuto pohledávku uplatnit (nebude dosud splatná, pravomocně přiznaná apod.), jeho možnost uspokojit se z původního rozsahu společného jmění zanikne.

I pokud ponecháme debatu o tom, zda ustanovením úzce souvisejícím s výkonem rozhodnutí patří místo v hmotněprávním předpisu, akademické sféře, nelze pochybovat, že současná úprava výkonu rozhodnutí a společného jmění manželů v OSŘ nemůže vedle navrhovaného znění OZ obstát. Z důvodové zprávy pak nelze vyčíst, zda a jak má být tento zjevný rozpor odstraněn.

Ačkoli z označení Manželské majetkové právo bychom mohli nabýt dojmu, že v tomto oddíle nalezneme veškerou úpravu související se společným jměním manželů a jeho vypořádáním, návrh OZ, v tomto směru nepřilíš systematicky, obsahuje část úpravy manželských majetkových vztahů ještě v oddíle Následky zániku manželství. Navržený § 705 stanoví, že zanikne-li manželství smrtí manžela nebo jeho prohlášením za mrtvého, posoudí se majetkové povinnosti a práva bývalých manželů v rámci řízení o dědictví podle toho majetkového režimu, který existoval mezi manžely, popřípadě i podle pokynů, které zemřelý manžel ještě za svého života ohledně svého majetku pro případ smrti učinil; jinak se použijí pravidla uvedená v § 682, s výjimkou odstavce 1 písm. c), ledaže se pozůstalý manžel dohodne s dědici o vypořádání jinak.

Uvedené ustanovení reaguje na rozšířené možnosti modifikace majetkového společenství manželů ve vztahu k vypořádání majetkových práv a povinností manželů v dědickém řízení. Tak jako dosud platí, že pozůstalý manžel se může s dědici o vypořádání dohodnout, jinak se provede vypořádání podle zásad uvedených v § 682. Pro tento případ ovšem zákon vylučuje aplikaci pravidla zápočtů. Důvodová zpráva tento odklon od současné úpravy nekommentuje, lze tedy pouze spekulovat o záměru odlehčit vypořádací řízení od často problematického zjišťování vnosů na společný majetek nebo výlučný majetek, když v dědickém řízení je z povahy věci dokazování v tomto směru ještě obtížnější. Jsem toho názoru, že je-li česká právní úprava postavena na tom, že majetkové společenství manželů je třeba po smrti jednoho z nich vypořádat, měla by i v tomto případě pro vypořádání (subsidiárně) platit stejná pravidla, jimiž se

řídí vypořádání soudní cestou za života manželů. Odlišný režim pro vypořádání stejným způsobem (soudem) pouze kvůli jiné příčině zániku manželství, nepovažuji za důvodný.

Ne zcela jasný výklad se podává z ustanovení, že majetkové povinnosti a práva se posoudí popř. i podle pokynů, které zemřelý manžel ještě za svého života ohledně svého majetku pro případ smrti učinil. Návrh OZ zde užívá pojem pokyny (ačkoli zákon s tímto termínem nijak nepracuje a nedefinuje ho), důvodová zpráva pak pojednává o majetkových dispozicích.²¹⁹ Lze se domnívat, že termínem pokyny návrh OZ rozumí obecně právní jednání. Jsou-li učiněna pro případ smrti, zákon často vyžaduje splnění řady formálních požadavků (např. u závěti). Autoři zákona zde měli zřejmě na mysli především dohody vypořádávající společné jmění zůstavitele a jeho manžela. Návrh OZ umožňuje uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů kdykoli za trvání manželství s tím, že účinnost jí přiznává ke dni zániku manželství, tj. i ke dni smrti jednoho z manželů. To může v praxi zjednodušit vypořádání společného jmění a zkrátit délku dědického řízení.

Za zcela nadbytečný považuji § 706 návrhu OZ, který pouze zmiňuje způsoby vypořádání společného jmění manželů. Možnosti vypořádání přitom podrobně rozvádějí ustanovení § 680 až 682 návrhu OZ. Tato duplicitní úprava zjevně postrádá smysl, nehledě na nepřilíš přesnou formulaci § 706 odst. 1, podle něhož zanikne-li manželství rozvodem, spravují se majetkové povinnosti a práva dohodou manželů. Až z důvodové zprávy a navazujícího odstavce zjistíme, že správou není v tomto případě míněno nakládání a hospodaření se společným jměním po zániku manželství, ale právě vypořádání manželských majetkových vztahů.

8.3 Zhodnocení navržených změn

Celkové hodnocení navrhované úpravy, pokud jde o oblast vypořádání společného jmění a nuceného vymáhání závazků vzniklých za trvání manželství, nemůže být s ohledem na shora uvedený rozbor jednotlivých ustanovení jednoznačné.

Návrh můžeme dozajista ocenit za systematické uspořádání problematiky rodinného práva (včetně jeho majetkoprávní složky) na jediném místě kodexu, na straně druhé nelze přehlížet nadbytečná duplicitní ustanovení a diskuse bude jistě ještě vedena o zařazení některých ustanovení o výkonu rozhodnutí do kodexu hmotného práva, když

²¹⁹ Důvodová zpráva, s. 173.

jejich povaha má spíše procesněprávní charakter. Stavbou jednotlivých paragrafů v rámci manželského majetkového práva se autorům víceméně podařilo dosáhnout záměru spočívajícího podle důvodové zprávy v tom, že jeden paragraf má zásadně obsahovat nanejvýš dva odstavce a jeden odstavec paragrafu má v zásadě obsahovat nanejvýš dvě věty.²²⁰ I to nepochybně přispěje k přehlednosti zákona.

Co se týče formulační stránky pasáží dotýkajících se tematiky vypořádání společného jmění manželů, převažují ustanovení přesná, odrážející dosavadní výklad soudní praxe nebo definující pojmy dosud vymezené pouze teorií. Nalezneme však i slovní spojení, jejichž smysl není ze samotného textu návrhu OZ ani z důvodové zprávy zřejmý (zejména v oblasti ochrany třetích osob). Až případná judikatura ukáže, zda se jedná pouze o běžné výkladové potíže „syrového“ textu zákona, nebo zda bude nutný zásah zákonodárce.

Z obsahu navrhovaného znění OZ je patrné, že autoři v oblasti společného jmění neusilovali o radikální diskontinuitu se současným občanským zákoníkem (která by s ohledem na současný fungující stav a vžitou judikaturu nebyla žádoucí), ale snažili se do něj promítnout potřeby dnešní doby, především umožnit manželům se v mnoha směrech od textu zákona odchýlit a dohodnout se jinak. Domnívám se, že takový posun je třeba vítat, neboť soukromé právo by mělo představovat především nástroj pro případ, že se účastníci právních vztahů nedohodnou, a nikoli kogentně regulovat každé jejich jednání.

Předpokládám, že v případě schválení rekonstrukce občanského práva v navrhovaném znění se v praxi pozitivně odrazí zejména možnost zrušení společného jmění manželů za trvání manželství, zavedení režimu relativní neúčinnosti vypořádací dohody v případě zkrácení práv věřitele nebo možnost uzavření vypořádací dohody již za trvání manželství. Vhodná jsou také výslovná ustanovení o okamžicích vzniku účinků vypořádání, o možnosti uzavírat dílčí dohody o vypořádání či o tom, jak nakládat s dosud nevypořádaným společným jměním. Za vůbec největší přínos navrhované úpravy považuji výslovné ustanovení o tom, jak při vypořádání nahlížet na majetek financovaný z různých zdrojů, jehož hodnota v průběhu doby klesne nebo vzroste. Nový občanský zákoník přiměje soudy posuzovat stejným způsobem snížení i zvýšení hodnoty věci, jež byla pořízena částečně z výlučných prostředků manžela a částečně z prostředků společného jmění.

²²⁰ Důvodová zpráva, s. 22.

Za slabiny návrhu OZ naopak považuji opuštění od zásady povinné písemné formy vypořádací dohody, vyloučení pravidla zápočtů v případě vypořádání společného jmění v rámci dědického řízení a skutečnost, že návrh oproti stávajícímu stavu jakkoli nerozšiřuje možnosti soudu, jak s konkrétním majetkovým kusem při vypořádání rozhodnout. V praxi bude podle mého názoru stěžejí realizovatelné vymezení výlučných závazků jednoho z manželů podle § 650 písm. a) návrhu. Za problematické a nerespektující povahu společného jmění manželů považuji také změnu provedenou v zásadě zápočtů. Největší negativum zkoumané oblasti návrhu OZ spatřuji v úpravě výkonu rozhodnutí. Nesdílím stanovisko, že takto navržená úprava posílí postavení věřitelů, naopak můžeme očekávat velké množství problémů při její aplikaci, v první řadě již z důvodu nevyřešeného vztahu k současné úpravě OSŘ.

Vládní návrh občanského zákoníku ve zkoumané oblasti, tj. v oblasti vypořádání společného jmění a výkonu rozhodnutí vedeného na společné jmění, představuje svou koncepcí předpis modernější a pružnější, než je platná právní úprava. Řeší některé výkladové potíže (byť většinu problémů při aplikaci již vyřešila judikatura), ovšem někdy se od současné úpravy nedůvodně odklání a ve snaze o moderní přístup zapomíná, že jeho ustanovení musejí být bez větších obtíží realizovatelná v praxi. Co se týče problematiky vypořádání společného jmění manželů, jsem toho názoru, že v případě přijetí navrženého znění OZ by se negativní prvky vyrovnaly těm pozitivním. Pokud jde o úpravu výkonu rozhodnutí souvisejícího se společným jměním manželům, obávám se nežádoucího dopadu a rozkolísání postavení všech zúčastněných subjektů.

De lege ferenda tedy mohu jen doporučit přepracování problematických pasáží věnujících se vypořádání společného jmění manželů v naznačeném směru a vypuštění navržené úpravy o výkonu rozhodnutí. Mám za to, že schválení návrhu zákona v současné podobě, pokud jde o úpravu vypořádání společného jmění manželů, nemůže být pro praxi znatelným přínosem, neboť přestože reaguje na některé aktuální společenské potřeby, přineslo by velké množství aplikačních problémů.

SEZNAM ZKRATEK

EŘ	- zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů
IZ	- zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
KS	- krajský soud
MS	- městský soud
NS (ČR)	- Nejvyšší soud ČR
ObchZ	- zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OZO	- obecný zákoník občanský (1811)
R	- rozhodnutí publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek
TZ	- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ZoR	- zákon č. 234/1992 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Tam, kde u citovaného paragrafu není uvedena žádná zkratka právního předpisu, jde o ustanovení občanského zákoníku.

Citovaná soudní rozhodnutí o bezpodílovém spoluvlastnictví manželů se vztahují i na společné jmění manželů, nevyplývá-li ze souvislosti v textu něco jiného.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Aplikované právo, č. 2/2005.

Balák, F., Korecká, V., Vojtek, P. Občanský zákoník s judikaturou a souvisejícími předpisy. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006.

Bičovský, J. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Praha: Linde Praha, 1993.

Bičovský, J., Holub, M., Pokorný, M. Společné jmění manželů. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2009.

Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006.

Dvořák, J. Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004.

Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, 2007.

Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek, § 1 – 487. Praha: Linde Praha, 2008.

Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde Praha, 2001,

Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3. vydání, Brno: MU v Brně a nakladatelství Doplněk, 2002.

Francová, M., Dvořáková Závodská, J. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: ASPI, 2008.

Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. 10. vydání, Praha: Linde Praha, 2005.

Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha: Linde Praha, 2000.

Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005.

Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004.

Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání, Praha: Leges, 2009.

Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. 3., aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002.

Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. 4., aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI, 2005.

Kozák, J., Budín, P., Dadam, A., Páchl, L. Insolvenční zákon a předpisy související, nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení. Komentář. Vydání 1., Praha: ASPI, 2008.

Kurka, V. Přehled judikatury ve věcech výkonu rozhodnutí a exekuce. Praha: ASPI, 2005.

Kurka, V., Drápal, L. Výkon rozhodnutí v soudním řízení. Praha: Linde Praha, 2004.

Macur, J. Kurs občanského práva procesního – exekuční právo. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1998.

Plecitý, V., Kocourek, J. Občanský zákoník. Výklad, judikatura, související předpisy. 3. vydání, Praha: EUROUNION Praha, 2004.

Pohl, T. Vymáhání pohledávek. Praha: IFEC, 2002.

Právní rozhledy, č. 2/2005, 21/2005, 2/2006, 9/2006, 1/2009.

Právní zpravodaj, č. 12/2008.

Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurz občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999.

Schelleová, I. Insolvenční zákon, poznámky, prováděcí předpisy, související předpisy. Praha: EUROUNION Praha, 2008.

Soudní rozhledy, č. 2/2005, 2/2006.

Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004.

Šarman, J. Přehled judikatury ve věcech majetkových vztahů mezi manžely. Praha: ASPI, 2006.

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Díl I. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2008.

Tripes, A. Exekuce v soudní praxi. 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006.

Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní. 3. vydání, Praha: Linde Praha, 2004.

Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. Praha: Linde Praha, 2007.

Zelenka, J. a kol. Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy. 2. vydání, Praha: Linde Praha, 2008.

SUMMARY

Settlement of Joint Marital Property

This paper globally examines the problematic of the settlement of joint marital property in the Czech law. It treats the theoretical analysis of the basic terms that are allied with the topic stated before and highlights various points of view of the theory and judicature. It solves the practical issues adherent to the settlement of property relations of the spouses and tries to formulate partial proposals *de lege ferenda*.

The introductory section points out the importance of quality legal regulations of the settlement of joint marital property and describes the way how the marital property relations used to be settled till 1998 when the existing regulation came into operation and when there was the transformation of tenancy by entirety to joint marital property. Later this thesis deals with situations that result in the dissolution of the joint marital property and when the law demands for the realisation of its settlement.

Successive parts of this work are devoted to the term of settlement itself and analyse all the different specifics of possible situations linked with the settlement of joint marital property, including its dissolution as a result of insolvency proceeding. Three following legal methods of settlement are described in detail: agreement of the spouses, court decision and legal presumption. This work takes in notice adjustments of the settlement of joint marital property not only from the perspective of property impact upon the spouses and their family, but also emphasizes the necessity of respecting rights of the third party, especially creditors. The biggest attention is paid to the settlement in the judicial proceeding as it is the most difficult way of settlement for which there is still a lot of questions without clear resolution. The text explains purpose of the legal settlement principles, evaluates their use when settling *per curiam* and points out unwritten rules that are often enforced in decision-making of the courts. This treatise attempts to take critical view of standpoint of judicial practise and recommends direction that the judicature should follow. Procedural and fee problems related to the settlement of joint marital property were not left out.

Various supplementary issues are treated in addition to the basic scope of this thesis. These are related to the execution that concerns the property belonging to the joint marital property and points at the actual problems with which courts are being occupied.

The closing part examines the government bill of new civil code from the perspective of adjustment of settlement of the joint marital property, compares it to the present valid statutory text and evaluates contribution of individual regulations of legal practise. At the same time, it highlights the problematic parts of the concept and recommends partial corrections and additional complements.

Klíčová slova

společné jmění manželů

vypořádání

výkon rozhodnutí

Key words

joint marital property

settlement

execution